T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DEĞERLER SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS MÜFREDATININ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS

Hazırlayan
Telat YURTSEVER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ZORLU

Kırıkkale – 2018

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DEĞERLER SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS MÜFREDATININ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS

Hazırlayan
Telat YURTSEVER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ZORLU

Kırıkkale – 2018

KABUL-ONAY

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ZORLU danışmanlığında **Telat YURTSEVER** *tarafından hazırlanan* ***"Değerler Sosyolojisi Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatının Analizi"*** *adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında Yükseklisans tezi olarak kabul edilmiştir.*

05/ 06/ 2018

Dr. Öğr. Üyesi Ersan ÖZTEN (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Çağatay SARP

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ZORLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Değerler Sosyolojisi Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatının Analizi" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Tarih : 05/06/2018

Adı Soyadı : Telat YURTSEVER

İmza :

ÖN SÖZ

Değerler sosyolojisi gibi önemli bir alanda bana çalışma olanağı sağlayıp bilimsel araştırma mutluluğunu kazandıran ve çalışmalarım esnasında her türlü yardımlarını ve yakın alakasını gördüğüm değerli hocam, tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ZORLU'ya yine öneri ve düşünceleriyle yol gösteren hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ersan ÖZTEN'e, çalışmamın hazırlanmasında destek ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli arkadaşım Erhan DEMİR'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte manevî desteklerini her zaman yanımda hissettiğim değerli eşim Çiğdem YURTSEVER'e sonsuz teşekkür ederim

Telat YURTSEVER

ÖZ

Yurtsever, Telat, "Değerler Sosyolojisi Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatının Analizi", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2018.

Değerler sosyolojisi önemi son yıllarda giderek artan bir alan olup, aynı zamanda eğitim ile sosyolojinin ortak çalışma alanına girmektedir. Sosyoloji, sosyal yapıların sahip olduğu değerler, normlar, kültürel ve sosyal unsurlar üzerinde çalışma yaparken; eğitim biliminde ise bu yapıların anlaşılması, yeniden yorumlanması, çağa uygun olarak güncellenmesi ve şekillendirilmesi söz konusudur. Değerler eğitimi çalışmalarına en yoğun olarak yer verildiği ders, Din kültürü ve ahlak bilgisi dersidir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde anlatılan müfredat, aynı zamanda sosyal yapıya ait olan değerlerin de bir göstergesidir. Bu nedenle araştırmamızda, değerler sosyolojisi açısından Türk toplumunun sahip olduğu din ve ahlak anlayışından oluşan değerlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada bu bağlamda sosyal yapının değerlerinin bir bütün halde analiz edilerek ortaya konduğu, gelecek nesillere aktarılma şekli de dahil olmak üzere, bütüncül bir halde ele alındığı din kültürü ve ahlak bilgisi dersi temel materyali olan ders kitaplarının içerik ve göstergebilimsel analiz yöntemlerine göre analizi yapılmıştır.

Araştırma sonuçları; değerler eğitiminin din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde yeterince yer almadığını göstermektedir. Bu nedenle araştırmada incelenen kitaplarda da görüleceği gibi, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine yeterli önem verilmemekte, akademik anlamda yapılan çalışmalarla yeterince ilişkilendirilmemektedir. Bunun yanında ders içeriği ve müfredatta sadece ulusal değil, uluslararası anlamda da önemli alan uygulamalarına yeterince yer verilmediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Değerler Sosyolojisi; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi; Müfredat.

ABSTRACT

Yurtsever, Telat, "The Analysis of Religious Culture and Moral Knowledge of Curriculum of Lesson in Terms of Values of Sociology", Master Thesis, Kırıkkale, 2018.

Values are a growing area of sociology in recent years and at the same time they have entered into a common field of study and sociology. While working on sociology, values, norms, cultural and social elements that social structures have, In education science, these structures are understood, reinterpreted, updated and shaped in accordance with the era. Values are the most intensive courses in education studies, religion culture and ethics. The curriculum described in the course of religious culture and ethics is also an indication of the values belonging to the social structure. For this reason, in our research, it was aimed to analyze the values of religion and morality that the Turkish society has in terms of values sociology.

In this context, in this context, analysis of the textbooks, this is the basic material of religious culture and moral education course, which is studied in an integrated way, including the way of conveying the values of social structure as a whole and presented to future generations, is analyzed according to the methods of content and semiotics.

Research results; values show that education is not taking place in religious culture and ethics lessons. For this reason, as can be seen in the books examined in the research, not enough attention is given to religious culture and moral education courses and it is not adequately related with academic studies. However, in the content of the course and in the curriculum, it is seen that not only national but also internationally important field applications are not sufficiently given.

Key Words: Sociology, Values Sociology; Religion Culture and Moral Knowledge; Curriculum.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.b	adı geçen bildiri
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
ACSD	Denetim ve Program Geliştirme Birliği
Art.	Artikel
b.	Bent
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
dn.	Dipnot
DKAB	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
E.	Esas
Ed.	Editör
F	fıkra
İçt.	İçtihat
K.	Karar
m.	madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
n	Numara
p	Page
s.	sayfa
S.	Sayı
T.	Tarih
vd.	ve devamı
vs.	ve saire
Yay Haz	Yayına Hazırlayan
YDEP	Yaşayan Değerler Eğitimi Programı
Zikr.	Zikreden

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Amaçsal ve Araçsal Değerler 11
Tablo 2. Normların Sınıflandırılması 16
Tablo 3. Allah İnancı ve Değerlerin Benimsenmesi 53

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kaynağına Göre Değerler 11
Şekil 2. İnsani-Evrensel Değerler 51
Şekil 3. İbadet Türleri 54
Şekil 4. Peygamberlerin Sıfatları 65
Şekil 5. Kur'an-ı Kerim'in Temel Konuları 67
Şekil 6. Sosyal Adalet ve Allah..... 70
Şekil 7. Varlıklar Alemi ve Çevre Farkındalığı 78

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Sevinç ve Hüzünlerin Paylaşılması 42
Resim 2. Yoksullara Yardım 43
Resim 3. Yaşlı ve Hastalara Yardım 44
Resim 4. Bir Bayramlaşma Sahnesi 45
Resim 5. Nevroz Bayramı ve Ateşi 46
Resim 6. Resmi Bayramdan Bir Görünüm 47
Resim 7. Mezarlık Ziyaretinden Bir Görünüm 48
Resim 8. Şehitlik Görseli 49
Resim 9. Tarihi ve Kültürel Değerler Coğrafyamız 50
Resim 10. Çevre Bilincine İlişkin Değerler 52
Resim 11. Şükretmek ve Nimetler 56
Resim 12. İbadetlerin Toplumsal Katkısı 57
Resim 13. Kız Çocukların Eğitimi 58
Resim 14. Toplumsal Bir Değer Olarak Merhamet ve Paylaşma 58
Resim 15. Toplumsal Bir Değer Olarak Helal Kazanç 60
Resim 16. Kıskançlık ve Tebrik Etme 60
Resim 17. Aile Değerleri 61
Resim 18. İslam Dininde Dürüstlük 63
Resim 19. Dedikodu ve Dini Değerler İlişkisi 64
Resim 20. Peygamber Sevgisi ve Bilinci 65
Resim 21. Allah'ın Varlığına Deliller 66
Resim 22. Dini Ödevler ve Dinin Kaynağı 67
Resim 23. Kibir ve Dini Değerler 68
Resim 24. Ramazan ve Sosyalleşme 71
Resim 25. Sosyal Bir Değer Olarak Aşure 71
Resim 26. Dini Bayramlar ve Sosyal Yapı 72
Resim 27. Farklı İnançlara Karşı Tutum 73
Resim 28. Toplumsal Bir Değer Olarak Laiklik 73
Resim 29. Sosyal Yapıda Dürüstlük ve Yardımlaşma 74
Resim 30. Devlet Mallarının Korunması 75

Resim 31. Toplumsal Yapı ve Selamlaşma 75
Resim 32. İsraf ve Toplum 76
Resim 33. Şehitlik Değeri 76
Resim 34. Batıl İnançlar 78
Resim 35. Şeytan ile Mücadele 79
Resim 35. Kıyamet Bilinci 80
Resim 37. Dini Manada Adalet, Örf ve Kültür 81
Resim 38. Yardımlaşma ve Sosyal Yapı 83
Resim 39. Eğitimin Toplumsal Yanı 84
Resim 40. Helal Kazanç ve Toplum 84
Resim 41. Trafikte Bilinçli Olma Değeri 85
Resim 42. Pozitif Bilimler, Spor ve Mantık 86
Resim 43. Camilerin Fonksiyonları 86
Resim 44. Dini Değer Olarak Arafat Hacer'ül- Esved 87
Resim 45. Dini Değer Olarak Kurban 88
Resim 46. Ergenlik ve Sorumluluk Sahibi Olma 88
Resim 47. İslamiyet, Yahudilik ve Hıristiyanlık 89
Resim 48. Misyonerlik ve Aktarılan Değer 90

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii
ÖZ .....
ABSTRACT v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ vi
TABLOLAR DİZİNİ v
ŞEKİLLER DİZİNİ vi
RESİMLER DİZİNİ viiii
İÇİNDEKİLER ix
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DEĞER KAVRAMI 7
1.1.1. Değer Kavramının Tanımı ve Kökenleri 8
1.1.2. Değerlerin İşlevleri 10
1.1.3. Değer Türleri 10
1.1.3.1. Toplumsal-Sosyal Değerler 12
1.1.3.2. İnsani-Evrensel Değerler 12
1.1.3.3. Dini Değerler 12
1.1.4. Değerlerin Özellikleri 13
1.1.5. Değer Kavramının Diğer Kavramlarla İlişkisi 13
1.1.5.1. Değer ve Ahlak 14
1.1.5.2. Değer ve Norm 15
1.1.5.3. Değer ve Kültür 16
1.1.5.4. Değer ve Din 17
1.1.5.5. Değer ve Yargı 18
1.1.5.6. Değer ve Olgu 19
1.2. SOSYOLOJİDE DEĞER 19
1.2.1. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer 20

1.2.2. Sosyolojik Süreçte Değerlerin Ortaya Çıkması 21
1.2.3. Değerlerin Sosyolojik Önemi 21
1.2.4. Sosyolojik Yöntemde Değer Analizi 22
1.3. İNSANİ DEĞERLER 23
1.3.1. Eşitlik 23
1.3.2. Özgürlük 24
1.3.3. Yaşam Hakkı 24
1.4. DEĞERLER EĞİTİMİ 25
1.4.1. Değerler Eğitiminin Tanımı ve Amacı 25
1.4.2. Değerler Eğitiminin Önemi 26
1.4.3. Değerler Eğitiminde İçeriğe Göre Türler 27
1.4.3.1. İdealist Değerler Eğitimi 28
1.4.3.2. Realist Değerler Eğitimi 28
1.4.3.3. Natüralist Değerler Eğitimi 29
1.4.3.4. Pragmatik Değerler Eğitimi 29
1.4.4. Değerler Eğitiminde Temel Yöntemler 30
1.4.4.1. Değer Aktarma 31
1.4.4.2. Değer Açıklama 32
1.4.4.3. Değer Analizi 32
1.4.4.4. Değer Geliştirme 33
1.5. İLGİLİ ÇALIŞMALAR 33

İKİNCİ BÖLÜM
YÖNTEM

2.1. YÖNTEM BİLEŞENLERİ 36
2.1.1. Araştırmanın Amacı 37
2.1.2. Araştırmanın Önemi 37
2.1.3. Problem Durumu 38
2.1.4. Kapsam ve Sınırlılıklar 39
2.2. VERİLERİN ANALİZİ 39
2.2.1. Veri Toplama Araçları 40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

(5-8.) SINIFLARDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE BAZI DEĞERLERİN MÜFREDAT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. BEŞİNCİ SINIFLARDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖNE ÇIKAN DEĞERLERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 41
3.1.1. Toplumsal-Sosyal Değerler 41
3.1.2. İnsani-Evrensel Değerler 51
3.1.3. Dini Değerler 53
3.2. ALTINCI SINIFLARDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE ÖNE ÇIKAN DEĞERLERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 55
3.2.1. Toplumsal-Sosyal Değerler 56
3.2.2. İnsani-Evrensel Değerler 62
3.2.3. Dini Değerler 64
3.3. YEDİNCİ SINIFLARDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE ÖNE ÇIKAN DEĞERLERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 69
3.3.1. Toplumsal-Sosyal Değerler 70
3.3.2. İnsani-Evrensel Değerler 77
3.3.3. Dini Değerler 79
3.4. SEKİZİNCİ SINIFLARDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE ÖNE ÇIKAN DEĞERLERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 81
3.4.1. Toplumsal-Sosyal Değerler 82
3.4.2. İnsani-Evrensel Değerler 85
3.4.3. Dini Değerler 86
3.5. DEĞERLERİN KRONOLOJİK GELİŞİM DÜZEYLERİNE GÖRE SOSYOLOJİK BAĞLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ 91
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 94
KAYNAKÇA 99

EKLER 103
Ek 1. 5. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 104
Ek 2. 6. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 108
Ek 3. 7. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 113
Ek 4. 8. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 119

GİRİŞ

Bilginin en önemli özelliği kümülatif olarak ilerlemesi olup, paylaşıldıkça eksilme olmadan artan, sürekli üzerine eklenen ilerlemeci bir kavram olmasıdır. Buna ilave olarak bilgi, günlük yaşantıyı da şekillendiren, bireylerin aralarındaki ilişkilerden sosyal yapının içerisindeki düzene, tarihsel süreçten geleceğe ilişkin öngörülere kadar tüm süreci şekillendirmektedir. Bu süreç içerisinde sosyoloji, bilginin bu serüveni ve toplumsal yapı içerisinde nasıl ve ne şekilde konumlandığını, sosyal yapı içerisindeki ilişkilerde ve düzen üzerinde ne gibi etkilerinin olduğunu, farklı dönem ve farklı topluluklara göre nasıl farklılıklar gösterdiğini, bireylerin ve bireylerden bütüne toplumun genel özelliklerini ortaya koymada önemli işlev görmektedir.

Sosyolojinin ilgi alanına giren toplumsal bilgi, toplum içerisinde çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bunları en genel hali ile formel ve informel bilgi olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür. Her ne şekilde olursa olsun tüm toplumsal bilgiler toplumsal yapıyı ve yapı içerisindeki bireylerin birbirleri arasındaki iletişimi ve etkileşimi üzerinde belirleyici etkiye sahip olduğundan, sosyoloji biliminin alanı içerisine girmektedir.

Öte yandan bilgilerin yapısının statik değil dinamik olduğunu, sürekli geliştiğini ve değiştiğini de ifade etmek gerekir. Kimi bilgiler daha uzun sürede, kimileri daha kısa sürede değişime uğrarken, dini öğretiler gibi belli bilgilerin dışında her bilgi ya farklı yorumları sayesinde ya da yeni güncel şekillerine bürünmek suretiyle değişmekte ve gelişmektedir. Sosyoloji analizlerinde ve toplumsal yapı çözümlemelerinde de bu dinamik yapının iyi bir şekilde analiz edilmesi ve yapılacak olan çıkarımların bu çerçevede ele alınması gerekir. Dolayısıyla bilginin yapısı, şekli, biçimi, sosyal yapı içerisindeki yeri, paylaşım biçimleri gibi özellikleri, sosyoloji alanında başarılı ve yeterli çözümlemeler yapabilmede büyük önem arz etmektedir.

Bilginin aynı zamanda paylaşılan bir olgu olması nedeniyle günümüzde, eğitim kurumlarına verilen önem daha da artmaktadır. Aynı zamanda bilginin günlük yaşam

üzerinde etkisinin olması, bu bilginin gelecek nesillere aktarılmasını da önemli hale getirmektedir. Buradan hareketle kurulan eğitim kurumları, bilginin aktarılmasında büyük önem taşımakta olup, günümüz küresel- kamusal yapıya evrim sürecinde bilgi, "küresel kamusal mal" olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu alanda yapılan çalışmalarda, bilginin aktarılması öncesi derlenme sürecinde ve aktarım sürecinde, toplumsal yapıya ve sosyolojiye katkı sağlayacak önemli veriler elde edilmesi mümkündür.

Eğitim kurumlarında öncelikle sosyal yapı içerisinden süzülerek gelen, ardından gelecek nesillere aktarılmak üzere şekillenen bilginin en büyük eksikliği, pragmatik, yani faydacı bir şekilde ele alınmasıdır. Bundan dolayı pragmatik olmayan, herhangi bir temele dayanmayan, ancak toplumsal yapıyı etkileyen informel bilgilerin eğitim sisteminde her bilim alt alanında yer almadığı ifade edilebilir. Örneğin bir sosyal bilgiler dersinde erdemli vatandaşlık, sosyal ve toplumsal kültür gibi konular işlenirken, pozitif seçimlik yöntemi ile toplum içerisindeki olumlu örnekler sadece seçilmekte ve ortaya konmaktadır. Olumsuz örneklerin ise dışlandığı ve yanlış görüldüğü bir süreç içerisinde, toplumsal bilgi fayda-yarar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Ancak fayda-maliyet dışında da toplumsal yapıda var olan, kültürel ya da sosyal değerler ile özdeşleşmiş olan bazı bilgilerin de olduğu ifade edilebilir. İşte bu bilgilerin bir bütün halde yer aldığı en yoğun sosyal yapı bilgisini içeren dersin, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi olduğu ifade edilebilir.

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde, isminden de anlaşılacağı üzere, dini inanç kültürü ve ahlakın bilgisi verilmektedir. Geçmişten günümüze bu derse ilişkin en büyük eleştirilerin başında, bu dersin tüm dinleri kapsamadığı ve belirli bir dine hitap ettiği gelmektedir. Buna karşı yapılan eleştiri ise halkın çoğunluğunun dininin, aynı zamanda geçerli din olması ve bunun kültürünün verilmesinin yerinde olduğu yönündedir. Fakat geçmişten günümüze müfredat değişiklikleri incelendiğinde, baskın olan dinin eğitimine yönelik özelleşmiş okulların açıldığı, bunlara yönelik derslerin ayrıca müfredata konduğu ve bu sayede dersin içeriğinin daha tarafsız bir hale geldiği ifade edilebilir. Gelinen noktada din kültüründe tüm din ve inanışlara ilişkin analog kültür kalıplarının yeterince verilmediği eleştirileri gelse de, geçmişe

göre bu alanda önemli gelişmelerin olduğu da açıktır. Dolayısıyla din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin "din kültürü" konusu, üzerinde tartışmaların devam ettiği bir konudur.

Dersin bir diğer kapsam alanı olan "ahlak bilgisi" ise her ne kadar bu alanda da bazı temel eleştiriler gelse de "din kültürü" alanına göre daha fazla kabul gören bir yapıya sahiptir. Öte yandan gerek din kültürü gerekse ahlak bilgisi, içerdiği bilgiler ve tartışmalarla birlikte bir bütün olarak, toplumsal yapının özünü oluşturmakta ve bu konuda önemli bilgiler sunmaktadır.

Din, insanları hem bu dünyada hem ahirette mutluluğa eriştiren ve insanların doğru ile yanlışları ayırt etmelerini sağlayan öğretiler bütünüdür. Bu tanımda önemli olan iki nokta "bu dünyada mutluluğa eriştiren" ve "doğru ile yanlışı ayırt etmelerini sağlayan" ifadeleridir. Dolayısıyla her din; öğreti ve felsefesi, kurucusu, peygamberi, inanç sistemi ya da uygulama ritüelleri ne kadar farklılık arz ederse etsin, günlük yaşamı şekillendirme ve daha çok bireye ulaşma isteği içerisindedir. Bu nedenle sosyoloji araştırmalarında din bilgisi aynı zamanda önemli bir değerler analiz alanı olarak görülmektedir.

Benzer durum ahlak bilgisi için de geçerlidir. Ahlak en genel tanımıyla, yaratılıştan gelen, yaratılış itibariyle var olan, iyiyi ve güzeli bulma, iyi ve güzel davranma hali ve bilgisi olarak tanımlanabilir. Bunun tersine davranışlar ahlaksızlık olarak nitelendirilirken bu yapısıyla ahlak, sosyal yapı içerisinde değerlerin uygulama sonuçlarının bir nevi değerlendirme mercii gibi görev üstlenmektedir. Ahlakın genel normları her ne kadar toplumsal yapılara göre bazı farklılıklar gösterse de genel anlamı itibariyle ahlaki normlar değerlere dönüşmüş, toplumlar arasında çoğunluğu ortak kabul edilen bilgiler dizisi olarak nitelendirilebilir.

Bu noktada değer ile norm arasındaki farkı da ortaya koymak gerekir. Sosyal ya da toplumsal normları en genel şekli ile toplum tarafından kabul edilen, uyulmasının gerekli görüldüğü ve üzerindeki tartışmaların postulat düzeyinde az olduğu, kabul görülen davranış ve olgular bütünü olarak nitelendirmek mümkündür. Değerler ise, bir anlamda toplumsal normların genel geçerlilik kazanmış hali olarak nitelendirilebilir. Normlar, bulunulan zaman diliminin sosyal, toplumsal, ekonomik,

yasal, kurumsal ya da kavramsal yapısına göre şekillenirken, değerler daha genel geçer bir yapıda olup, değişmeleri çok daha uzun sürmektedir. Bu nedenle değerlerin etkili bir şekilde analiz edilmesi, aynı zamanda o toplumun da sosyolojik açıdan analizine olanak vermektedir. Normlara kıyasla değerlerin daha kalıcı ve daha belirleyici olmaları, bilgiye göre pragmatik olsun ya da olmasın tüm toplumsal bilgi yapılarını içermeleri, sosyolojide de "değerler sosyolojisi" olarak ayrı bir alt disiplinin ortaya çıkmasında etkili olduğu ifade edilebilir.

İsminden de anlaşılacağı üzere değerler sosyolojisi, bir toplum içerisinde sahip olunan değerleri analiz etme yöntemine dayalı olarak sosyolojik analizlerin yapılmasına imkan veren bir alt disiplin olarak ifade edilebilir. Bunu bir çeşit bilimsel analiz yönteminin sosyolojinin alt alanında ortaya çıkması şeklinde düşünmek mümkündür. Ancak günümüzde diğer sosyoloji, antropoloji, tarih ya da felsefe gibi bilim dallarına nispeten yeni bir bilim disiplini olması itibariyle, üzerinde yeterince çalışmanın -en azından diğer alanlara göre- olmadığını ifade etmek mümkündür. Buna ilave olarak günümüzde toplumsal yapının giderek daha zor kontrol edilen bir hale gelmesi, suçun yaygınlaşması ve sosyal yapı içerisinde önemli ve ciddi bozulmaların yaşanması nedeniyle, değerler sosyolojisi ciddi ve önemli bir bilim disiplini haline de gelmiştir.

Yapılan bu araştırmada, değerler sosyolojisi açısından bir toplumun formel ve informel, pragmatik ve postülata dayalı bilgileri içeren en geniş kapsama sahip olan din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde, değerlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada bu sayede bir yandan Türk toplumu içerisinde değerler eğitiminin güncel durumu sosyolojik yapının sahip olduğu değerler bağlamında ele alınırken, bir yandan da değerler sosyolojisi için önemli bir veri toplama alanına işaret edilmesi amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Klan toplumlardan yerleşik düzene geçişte ve yerleşik düzenden de önce feodal ardından da sanayi toplumuna geçiş sürecinde, toplumların yazılı ve sözlü kuralları ön plana çıkmaktadır. Yazılı kurallar son dönemlerde artmış olmakla birlikte, sözlü kuralların kökenini insanların bir araya geldiği andan itibaren başlatmak mümkündür. Bir arada yaşamak belli kural ve kaideleri gerektirmektedir. Sosyal bir varlık olarak insan tek başına yaşamaya uygun bir canlı değildir ve sosyal bir yapı içerisinde vardır.

Sosyal kimlik teorisine göre bireyler ancak ve ancak bir sosyal topluluk içerisinde kimlikleri ile birlikte var olmaktadır. Dolayısıyla bireyin kimlik kazanması, sosyal bir yapıya entegre olması ile mümkündür. Bu nedenle bu sosyal yapı içerisindeki davranış ve tutumlara yönelik kaide ve kurallar bireyler açısından bağlayıcı bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla sosyal normlar, sosyal yapı içerisine girmiş olan bireylerin peşinden koştuğu ve arzuladığı şey olarak bireyler üzerinde bağlayıcı etkiye sahiptir.

Gerek sosyolojide gerekse diğer sosyal bilimlerde toplumsal yapının yaşayan bir organizma olduğu ortaya konmaktadır. Dolayısıyla sosyal yapı aynı zamanda gelişmekte ve değişmekte, zamana göre farklılaşmaktadır. Bunun yanında sosyal yapıda gerçekleşen bu farklılaşmalar aynı zamanda sosyal yapıyı düzenleyen norm ve değerler üzerinde de etkilidir.

Teorik olarak her sosyal yapıyı kendi içerisinde mükemmele kavuşmuş alt sistemler olarak düşünmek mümkündür. Bu nedenle sosyal yapı sahip olduğu değerleri ve normları benimsemiş ve bireylere benimsetmeyi görev edinmiş bir fonksiyona sahiptir. Sosyal normların seçilmesi ve bireyler üzerinde bağlayıcı olması, bu normların pozitif seçim ile elde edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla sosyal normlar mükemmel bir yapıya ya da en azından mükemmele yakın bir yapıya sahip

olduklarını öne sürmektedir. Bundan dolayı bireyler üzerinde bağlayıcı etkisi olup, kendisine uymayan bireyleri yapı içerisinden dışlamaktadır.

Tüm bunlara ilave olarak sosyal yapılar yaşayan bir organizma gibi hayatını devam ettirmek istemektedir. Bir sosyal yapının hayatını devam ettirmek istemesi, o sosyal yapının zaman süreci içerisinde var olması ile ilişkili bir durumdur. Var olma sürecini ise zaman içerisinde bütünlüğünü koruma şeklinde ele aldığımızda, sosyal yapının yaşamını sürdürebilmesi için, aynı zamanda sahip olduğu değerleri gelecek nesillere de aktarması gerekir. Bu nedenle eğitim sürecinde sosyal yapının sahip olduğu normal değerler ve bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması büyük önem arz etmektedir.

Gerek sosyolojik olarak geçmişten günümüze bir bilim disiplini olarak elde edilen deneyimler gerekse teorik anlamda analitik düşünmeye uygun olarak yapılacak çıkarımlar, bu eğitimlerin biçimsel ve biçimsel olmayan ya da sözlü eğitim şeklinde iki türlü cereyan ettiğini göstermektedir. Biçimsel ya da formel eğitim resmi ideoloji çerçevesinde sosyal kurumlar tarafından yerine getirilirken, biçimsel olmayan eğitim ise sözlü aktarımlar, sosyal olay ve davranışlar ile sosyolojik ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir.

Biçimi ve yöntemi ne olursa olsun değerler eğitimi, işlevsel anlamda sosyolojik yapı için hayati bir önem taşımaktadır. Buna bir anlamda sosyolojik yapının var olma mücadelesi ve gelecek nesillere erişebilme çabası olarak değerlendirmek mümkündür. Sosyolojik yapılar bugün ile gelecek arasındaki bağı kurarken eğitimi bu sürecin en önemli aracı olarak görmektedir. Eğitim sayesinde toplum gelecek nesillere kendisini aktarabilmekte ve var olma mücadelesini sürdürebilmektedir.

Öte yandan sosyal yapı bireylerin günlük yaşantıları ile yakından ilişkilidir. Bireylerin günlük hayatında düzenleme ile yükümlü olduğunu ifade edebileceğimiz sosyolojik yapı, günlük yaşamda meydana gelebilecek olan değişikliklerden etkilenme ve aynı zamanda bu değişiklikleri yönlendirme mücadelesi içinde bir yapıda kendisini göstermektedir. Dolayısıyla günlük yaşama etki eden her değişkeni aynı zamanda sosyal yapıya da etki eden değişken olarak görmek mümkündür. Yine

bunun tersi olarak günlük yaşantıya etki eden her değişkeni aynı zamanda sosyal yapıdan etkilenen bir değişken olarak görmek mümkündür.

Değerlerin günlük yaşam ile arasındaki ilişkinin bu denli kuvvetli olması, beraberinde değerlerin ve değerler eğitiminin de önemli olmasını getirmektedir. Değerler eğitimi doğrudan kavramsal bir biçimde ve bir bilim disiplini olarak günümüze kadar kapsamlı bir çerçevede ele alınmamıştır. Öte yandan son yıllarda özellikle bu alanda önemli çalışmaların yapıldığı ve bilimsel analitik yöntemlerle konunun ele alındığı görülmektedir.

Bir toplum içerisinde kurumsal olmayan eğitim yöntemleri ile yapılan değerler eğitiminin incelenmesi sözlü ya da biçimsel halk bilimlerinin konusu alanına girmektedir. Öte yandan değerler eğitiminin biçimsel bir şekilde ve formel olarak ele alınması şekilsel anlamda eğitim bilimlerinin, içerik anlamında ise sosyolojinin ilgi alanına girmektedir. Zira değerler eğitiminde içerik olarak bireylere verilen konu ve kavramlar aynı zamanda sosyolojinin ilgi alanına girmektedir. Aslında değerler eğitimi sosyolojinin inceleyeceği ve analiz edeceği kavramların gelecek nesillere nasıl ve ne şekilde aktarıldığını, bunların geri bildirimlerinin ve değerlendirmelerinin ne yönde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle değerler eğitimi sosyolojinin tarihi süreç içerisindeki analiz yöntemlerine ışık tutan önemli bir eğitim unsurudur.

1.1. DEĞER KAVRAMI

Sözlükteki tanımına göre değer kavramı arzu edilen ve ilgi duyularak peşinden koşulan şeyi ifade etmektedir. Aynı zamanda sözlük anlamına göre değer, bir ayar ölçüsü olarak da kullanılmaktadır. Toplumsal anlamda ya da daha geniş çerçeveden bakılarak sosyal anlamda değerlerin yapısı ve işlevleri incelendiğinde, temel olarak ahlak kavramı ve sosyal norm kavramlarından bahsetmek gerekir. Bireysel manada peşinden koşulan şey bireyin mutluluğunu ve bireyin yararına olan şeyleri ifade ederken, sosyal anlamda arzu edilen şey bir arada yaşama kültürü ve toplumsal bütünlüğünün korunması arzusudur. Toplumsal anlamda aynı düşünce ve hedefe yönelten diğer iki kavram norm ve ahlak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerler eğitiminin analiz edilmesi ve sosyolojik anlamda değerlendirilmesinde, öncelikle değer kavramının tanımı, işlevleri, türleri, özellikleri ve diğer kavramlarla ilişkisinin incelenmesi gerekir. Araştırmanın devam eden bölümünde bu kavramlara kısaca değinilmiştir.

1.1.1. Değer Kavramının Tanımı ve Kökenleri

Değer kavramı, Latince'de "kıymetli" ve "güçlü olmak" anlamına gelen valere kökünden türemiştir. Her türlü sosyal alan için önemli olan değer, birçok farklı disiplin tarafından ele alınmakta ve menşe noktasına bağlı olarak, az çok farklı tanımlar sunulmaktadır. Felsefe, psikoloji, antropoloji, sosyoloji ve teolojide bu tanımların ortak paydası, insan eylemlerinin seçimi, doğası, gerekçesi ve değerlendirmesinden ziyade içeriğine odaklanmıştır (Aydın, 2004: 39). Bu nedenle değeri gerekçe ve değerlendirmeden ziyade, içeriği ve sonuçları itibariyle değerlendirmek mümkündür.

Bir diğer yaklaşıma göre değer, farklı bir yaklaşımla "kutsanmış, kutsal" bir kavram olarak da tanımlanabilir. Dürüstlük, yardımseverlik ve kutsallık, bu değerlere sahip olan insanı yüceltme; değerlere sahip olmayanlarla sahip olanlar arasında fark ortaya koyma açısından önemlidir (Uysal, 2003: 52). Dolayısıyla değerler, bireyler arasında değer sahibi olma bakımından ayrım yapmakta ve sosyal kabul kriteri olarak ortaya çıkmaktadır.

Değer tek bir kavram olmayıp, çeşitlilik göstermektedir. Bir kavram olarak, birçok değerden bahsetmek mümkündür. Bu değerler bireysel davranışları etkiler ve karar vermeyi kolaylaştırır. Toplum ya da bireyler tarafından benimsenen olayları birleştirmede rol alırlar. Değerler bireysel algı ve gerçekliğin yorumlanmasını etkiler. İnsanların ve toplumların istek ve amaçlarını temsil eden değerler, çeşitli faktörlere ve bireylere bağlı olarak zamanla değişebilir. Değerlere duygu yüklenir, düşünceyi ve anlayışı güçlendirir, davranışı yönlendirir. Ayrıca değerler insanın etik, sosyo-ekonomik, zihinsel, politik, fiziksel, estetik ve dini yönlerini etkiler (Güçlü, 2015:

720). Bundan dolayı değerlerin toplumsal yapıyı da etkileyen bir rol üstlendiğini ifade etmek mümkündür.

Değer, ekonomiden psikolojiye sosyolojiye kadar çeşitli alanlarda kullanılan bir kavramdır. Felsefi çevrelerde, antik çağlardan beri bilinen sosyal bilimlerdeki kullanımı vardır (Aydın, 2004: 39). Sosyolojik anlamda değer, incelenen zaman dilimi hakkında önemli bilgiler veren bir kavram ya da gösterge olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla değer, toplumlar içerisinde nesilden nesile aktarılan, bilgi içeren kavramlardır.

Değerlerin önemli bir kısmı aile yetiştirme yoluyla öğrenilir. Genel olarak, ülkeler arasında temel değer bağlamında farklar az olup, aile ile aktarılan değerlerin öğretilmesi ve öğrenilmesinde benzer bir yapı söz konusudur (Kaya vd, 2016: 4). Bu durum, temel değerlerin aktarılmasında benzer öğrenme sürecinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Değerler, bireylerin genel bir değerlendirmeye tabi tutuldukları belirli eylemleri ve amaçları değerlendirmek için temel bir standart sağlamaktadır. Toplumu oluşturan unsurlar, bireysel bilinçten bağımsız olarak bir kümülatif birikim meydana getirmektedir. Bu süreçte değerler aracılığıyla, muhalif kişi ve bu kişinin davranışları tanımlanmaktadır. Toplumsal bilinci tanımlayarak bir toplumu anlamak mümkündür. Bir toplum içerisinde aile, ekonomi, politika, eğitim ya da sosyal sorunlara sahip makro düzeydeki yapısal değişkenlere dayanan bir model önerisi, değerlerin tanım ve kapsamı içerisinde şekillenmektedir (Topçuoğlu, 2010: 1). Buradan hareketle değerlerin sosyal yapıyı şekillendirdiğini ifade etmek mümkündür.

Genel olarak değerlendirmek gerekirse değerler, sosyal yapının temel göstergeleri olan, aileler aracılığı ile öğrenimi başlayan, sosyal ve toplumsal yapı içerisinde birleştirici gücü olan kavramlardır. Değerler daha çok sebep ve kaynağı değil, çıktıları ya da diğer bir ifadeyle sonuçları aracılığı ile ele alınmaktadır.

1.1.2. Değerlerin İşlevleri

Değerler, felsefe tarihinde geniş bir anlam ve işleve sahiptir. Değerler her türlü amaç, ilgi ve ilgi alanları, tutkular, idealler, şöhret ve şan, övgü ve vazgeçme, saygı ve saygısızlık gibi duyguları ifade etmektedir. Buna ilave olarak değerler inanç ve inançsızlık, dürüst olma, sevme ve nefret etme gibi her türlü güç ve iktidar gibi duyguları da yansıtmaktadır (Aydın, 2004: 39). Bu nedenle değerlerin aslında bir çeşit yansıtma görevi gördüğünü ifade etmek mümkündür.

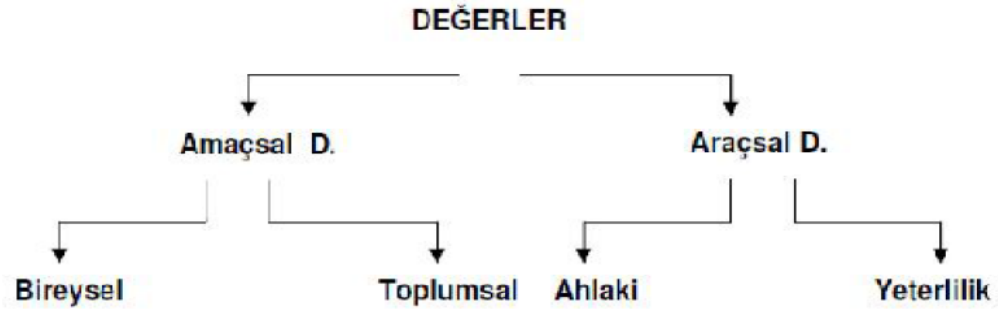
Günlük yaşamda değerlerin birçok fonksiyonu olup, değerler insan davranışlarını anlamada önemli işleve sahiptir. Bunun en önemli nedeni, insan davranışlarının birtakım değerlere dayanmasıdır. Bu nedenle değerler ve insan davranışları arasında yakın bir ilişki vardır. Değerler insan davranışlarını yönetir. Başka bir deyişle, bir olayın nasıl gerçekleştiğini öğrenmek için, değer yargılarını anlamak gerekir (Güçlü, 2015: 721). Dolayısıyla değerler bir yandan sosyal olayları anlamaya yardım ederken, diğer yandan da insan davranışlarını incelemeye yardım etmektedir.

Değerlerin işlevleri kısaca özetlendiğinde, gerek bireysel davranışların anlaşılması, gerekse toplumsal olayların çözümlenmesinde önemli bir role sahip oldukları ifade edilebilir. Değerler aracılığı ile bireysel davranışlardan toplumsal davranışlara kadar pek çok olgu ve kavramın analiz edilmesi mümkündür.

1.1.3. Değer Türleri

Günümüz dünyasında bilim ve teknolojideki hızlı ilerleme, maddi ve manevi kültürün değişmesine yol açmaktadır. Manevi kültürdeki değişimlerden en çok etkilenen unsur değerlerdir. Değerler insanları bir arada tutan temel sosyal bağlardır. Bu bağlantılarda yaşanan bozulma, sosyal yapıda önemli değişikliklere yol açmaktadır. Aynı toplumda yaşayan insanların kültürel mirası olarak ifade edilen değerler, bir önceki nesillerden gelecek nesillere aktarılarak bir ulus olma bilincini sağlamaya çalışır. Kültürel değerler, toplumları diğer toplumlardan ayrılan temel özellikleridir. Bu bağlamda, her toplumun diğer toplumlardan farklı bazı temel değerlerin olduğu söylenebilir. Bir kültürde yaşayan insanlar hayatlarını bu topluma

özgü temel değerler içinde şekillendirir (Söylemez ve Kırkkılıç, 2015: 373). Başol vd (2012: 60.)'a göre değerleri aşağıdaki gibi özetlemiştir.

Kaynak: Başol vd, 2012: 60.

Şekil 1. Kaynağına Göre Değerler

Şekil 1'de de görüldüğü gibi, değerler amaçsal ve araçsal olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Amaçsal değerler birey ya da toplum bazında değerlendirilirken, araçsal değerler ise ahlaki ya da yeterlilik boyutlarıyla ele alınmaktadır. Yine Başol vd. (2012) araçsal ve amaçsal değerleri Tablo 1'deki gibi özetlemiştir.

Tablo 1. Amaçsal ve Araçsal Değerler

Amaçsal değerler		Araçsal değerler	
A1: aile güvenliği	A10: iç huzur	AR1: bağımsızlık	AR10: kendini kontrol etmek
A2: ahiret selameti	A11: kendine saygı	AR2: bağışlayıcılık	AR11: kibarlık
A 3: barış içinde bir dünya	A12: mutluluk	AR3:cesaretli olmak	AR12: mantıklı olmak
A4:başarı hissi	A13: olgun sevgi	AR4: dürüstlük	AR13: muktedir olmak
A5: bilgelik	A14: özgürlük	AR5: entellektüellik	AR14: neşeli olmak
A6: eşitlik	A15: rahat bir yaşam	AR6: geniş görüşlü olmak	AR15: sevecenlik
A7: güzellikler dünyası	A16: sosyal onay	AR7: hırslı olmak	AR16: sorumluluk sahibi olmak
A8: gerçek dostluk	A17: ulusal güvenlik	AR8: hayal gücü kuvvetli olmak	AR17: temizlik
A9: heyecanlı bir yaşam	A18: zevk	AR9: itaatkârlık	AR18:yardımseverlik

Kaynak: Başol vd., 2012: 60.

Tablodan da görüleceği gibi, değerleri amaçsal ve araçsal değerler olarak iki başlık altında incelemek mümkündür. Amaçsal değerler belli bir amaca yönelik gelişen değerlerken, araçsal değerler ise amaca ulaşmada araç olarak kullanılan değerlerdir.

1.1.3.1. Toplumsal-Sosyal Değerler

Toplumsal ve sosyal değerler, bir toplum içerisinde var olan, bireylerin toplumsal yapı içerisinde birbirleri ile ilişkilerinden ileri gelen ve genel kabul görmüş değerleri içermektedir. Toplumsal ve sosyal değerler, değer türleri içerisinde sosyoloji ile en fazla ilişki içerisinde olan değerleri ifade etmektedir. Değerler aynı zamanda bir toplum ya da sosyal yapının sahip olduğu gündelik uygulamalardan kültür öğelerine, bireyler arası ilişkilerden birey ile toplumsal yapı ilişkisine kadar pek çok olgunun göstergesidir. Toplumsal ve sosyal değerler bu bakımdan, bir sosyal yapıyı analiz etmede ve çözümlemede büyük öneme sahiptir.

1.1.3.2. İnsani-Evrensel Değerler

İnsani ve evrensel değerler, bireylerin yaşadıkları toplum içerisinde sahip oldukları değerleri ifade etmektedir. Evrensel anlamda yaşama hakkı ve bireylerin temel hak özgürlükleri, her toplumda benzer özellik göstermektedir. Bu bakımdan toplumsal-sosyal değerlere göre daha evrensel bir yapıya sahip olan insani değerler, sosyal yapıdan çok varlık ontolojisi ve bireyler üzerine odaklanmaktadır.

1.1.3.3. Dini Değerler

Yapısı gereği her birey, belli bir üstün güce inanma eğilimi ve ihtiyacı içerisindedir. Buradan hareketle din, tüm bireylerin ortak ihtiyacıdır. Din olgusu ise bireyleri hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğa eriştirmeyi amaçlayan öğretiler bütünüdür. Bu nedenle dinlerin ve dini inanışların günlük yaşam üzerinde doğrudan bir etkisi vardır. Öte yandan dini değerler, dinlere göre değişiklik göstermektedir. Tıpkı sosyal-toplumsal değerlerde olduğu gibi dini değerlerde de, bir toplumsal yapı içerisinde

birey-birey ve birey-toplum ilişkilerini açıklamak, bu yapı ile ilgili bilgi almak mümkündür.

1.1.4. Değerlerin Özellikleri

Değerlerin özelliklerine ilişkin literatürdeki çalışmaların ortaya koyduğu ortak noktaları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Aydın, 2004: 40):

a) Değerler, bireylerin günlük yaşamda yaptıklarını rasyonelleştirmelerine ve içselleştirmelerine izin veren olgulardır. Değerler bireylerin toplum içerisinde kendilerini konumlama ve tanımlamalarını sağlamaktadır.
b) Değerler ile inançlar iç içedir, değerin olduğu yerde bir inanç söz konusu olup, buna göre bir kabullenme yapılmaktadır.
c) Değerler bireyler ve toplum tarafından istenen olgulardır.
d) Değerler ekonomik, dini, ailevi, politik ve benzeri alanlarda sınıflanmaktadır. Ahlak konusunda olduğu gibi, adalet ve eşitlik gibi her alanı ilgilendiren yüce ortak değerler vardır.
e) Son olarak, kaynağı ne olursa olsun, değerler sosyal kavramlardır. Birçok insan tarafından paylaşılır, önemsenir ve diğer kaynak ya da kavramlardan farklılaşırlar.

Kısaca özetlemek gerekirse değerler, bir toplumsal ve bireysel kabullenmenin ürünü olup, bireyler tarafından istenilen, sosyal yapıya da bu şekilde uyarlanan kavramlardır. Toplumsal yapının alan ve konularına göre şekillenen değerler, toplum içerisinde önemsenen kavramlardır.

1.1.5. Değer Kavramının Diğer Kavramlarla İlişkisi

Yapısı itibariyle değer, sosyal yapı ve dolayısıyla sosyoloji ile yakından ilişkili olan, geniş kapsama sahip bir kavramdır. Bu nedenle sosyolojideki bazı temel kavramlar ile değer arasında yakın bir ilişki vardır. Bu kavramlar çok fazla olmakla birlikte, bu araştırmada temel olarak literatürde en fazla değinilen aşağıdaki kavramların değerler ile ilişkisi incelenmiştir.

- Ahlak
- Norm
- Kültür
- Din
- Yargı
- Olgu

Bunların dışında da gerek bu kavramlarla gerekse bağlantılı olduğu unsurlarla değerlerin ilişkisinden söz etmek mümkündür. Örneğin aile, eğitim, sosyal kurumlar, dil, etnik yapı gibi pek çok kavramın da değerler ile ilişkisi vardır. Kısaca içerisinde değer ihtiva eden tüm kavramları, değer kavramı ile ilişkilendirmek mümkündür. Öte yandan bunları sınırlamak gerekirse, literatürde en fazla yer alan ve başlı başına bir konu ihtiva eden kavramlar ile değerlerin ilişkisi bu bölümde incelenmiştir.

1.1.5.1. Değer ve Ahlak

Değer ile ilişkili bir kavram olan ahlak, Arapça "h-1-k" kökünden çıkan "hulk" veya "huluk" kelimelerinin çoğuludur. Bu kökün üç harfini birleştirdiğimizde "halk" ya da "hulk" olarak okumak mümkündür. "Hulk" renk, karakter, mizaç, doğa, gizlilik ve alışkanlık gibi anlamlara gelmektedir. Bu kavram aynı zamanda insanın görünmeyen yüzüne, davranışının kaynağı olan karakter yapısına ve alışkanlıklarına atıfta bulunur. Bunun yanında "h-1-k" kökünün bu iki farklı genişlemesi neticesinde varlık bütünü oluşmaktadır. "Hulk" kavramı, "insanlar" için fiziksel yaratım (suret) ve manevi yaratım (karakter, sîret) için kullanılır. İnsanları insan yapan şey dış görünüş değil, mutlak karakterdir (Uysal, 2008: 70). Dolayısıyla ahlak, yaratılıştan geldiği kabul edilen, maddi ve manevi unsurların bütünü olarak tanımlanabilir.

Diğer bir yaklaşıma göre ahlak, uyulması gereken "bütün kurallar" olarak kabul edilmektedir. Buna göre ahlakı belirlemek için, kuralların ne olduğunun, neyin iyi ve neyin kötü olduğunun bilinmesi gerekir. Bu yaklaşım, ahlaki davranışın "bilgi" boyutunu oluşturur. Doğru bilgi olmadan, doğru eylem gerçekleşmez (Uysal, 2003:

61). Buradan hareketle ahlakı, bilgi ve bilme olarak tanımlamak, neyin iyi ve doğru, neyin kötü ve yanlış olduğunu ayrıt etme gücü olarak nitelendirmek mümkündür.

Bir başka tanıma göre ahlak, manevi bakımdan bireylerin uyması gereken ve iç huzuru sağlayan kurallar olarak tanımlanabilir. Ahlaki kuralların bir kısmı değişken olup, zamana ve mekana göre değişebilir. Öte yandan ahlaki anlamda temel olan iyiyi ve doğruyu arama çabası zaman ve mekandan bağımsızdır (Usta, 2011: 44). Bundan dolayı ahlakı bir çeşit iyiyi ve doğru olanı bularak iç huzuru yakalama çabasında rol alan görevler şeklinde tanımlamak mümkündür.

İyi ya da kötü bir şeyin niteliği, ahlaki değerini ifade ederken estetik değerini de ortaya koymaktadır. Bununla birlikte ahlak, insan varoluşunun alanına özgü bir problemdir. Bu nedenle ahlaki değerler, insanların niteliklerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ahlaki iyilik ya da kötülüğün niteliği, doğal olguya göre daha duyarlı ve akla yatkındır. Bunun temel nedeni, iyilik ya da kötülüğün de bir çeşit ahlaki bir nitelik olmasından ileri gelmektedir. Burada, iyilik ya da kötülük, davranışlarından dolayı insanlara atfedilen bir niteliktir. Bununla birlikte doğal olaylardaki iyilik ya da kötülük, nihai olarak varoluş ya da yaratılış ile ilişkilendirilmektedir (Uysal, 2003: 53). Buradan hareketle değerlerin ve ahlakın yaratılış ya da varoluş ile ilgili olduğunu, ikisinin de sosyal yapı içerisinde belirleyici rollerinin olduğunu ifade etmek mümkündür. Yine ahlak ve değerler, bireyler ile toplumun ortak kabullenmeleri neticesinde iyi ve kötüyü ayırt etmede önemli rol oynamaktadır.

1.1.5.2. Değer ve Norm

Değer ile ilişkili olan bir diğer kavram ise normlardır. Norm kavramı, "bir sosyal grubun kendisi için bir ilke olduğu ve grup üyelerinin davranışlarını yönlendiren davranış kurallarının bütünü" olarak tanımlanır. Normlar ahlak alanında doğru eylemi belirleyen kural, uygun standart davranış, eylemlere dayalı davranış ilkesi, değer yargılama veya değer verme için kullanılan ölçüleri ifade etmektedir. Toplumda kabul edilen genel davranış kuralları olan normlar, yalnızca insan davranışlarını yönlendirmek için değil, aynı zamanda insan davranışının kabul edilmiş kalıplarını ifade etmek için de kullanılır. Normlar, insanların genel olarak

sosyalleşme sürecinde uymaları beklenen kurallardır ve uymadıkları takdirde, toplumda bir tepki oluşturabilecek sonuçlar doğurabilir (İbicioğlu vd, 2009: 7). İbicioğlu vd. (2009) normları Tablo 2'deki gibi sınıflandırmıştır.

Tablo 2. Normların Sınıflandırılması

Oluşum Yönünden	Kendiliğinden Oluşan Normlar
	Oluşturulmuş Normlar
Davranış Etkileme Yönünden	Teşvik Edici Normlar
	Engelleyici Normlar
Yaptırım Yönünden	Emredici Normlar
	Yasaklayıcı Normlar
Sonuç Yönünden	Ödüllendirici Normlar
	Cezalandırıcı Normlar
Geçerlilik Yönünden	Yerel Normlar
	Ulusal Normlar
	Evrensel Normlar
Kapsam Yönünden	Kişisel Normlar
	Grupsal Normlar
	Kurumsal Normlar
	Toplumsal Normlar
Yapı Açısından	Ekonomik Normlar
	Sosyal Normlar
	Siyasal Normlar
	Hukuksal Normlar
	Dinsel Normlar
Aktarım Açısından	Yazılı Normlar
	Yazılı Olmayan Normlar

Kaynak: İbicioğlu vd, 2009: 7.

Tabloda da görüleceği gibi normlar, sosyal yapının hemen her alanını kapsamaktadır. Değerlerin ise normların uygulamaya dönüşmüş hali olarak, sosyal uyumun önemli bir parçasını oluşturduğu ifade edilebilir.

1.1.5.3. Değer ve Kültür

Değerler ile ilişkili olan bir diğer kavram ise kültürdür. Kültür, Latince "yetiştirmek" anlamına gelen "colere" eyleminden türetilmiştir ve bu anlamıyla Fransa'da 17. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Kelimenin daha sonra İngilizce, İspanyolca ve Slav dillerine geçtiği bilinmektedir (Erkenekli, 2013: 148). Dolayısıyla kültür, pek çok

toplumda benzer biçimde kullanılan, sosyal uyumu yetiştirme, bireyleri sosyal yapıya uydurma anlamlarında kullanılan bir terimdir.

Kültürel süreçler, belirgin bir nedenden dolayı ortaya çıkan kültür oluşumu, bakım ve değişim ile ilgili olaylar ve oluşumlardır. Yetiştirme, kültürelleşme, kültürel uzantı, kültür, kültürel duyu, zorla kültürleme, kültürel asimilasyon ve kültürel değişim, bir toplum içerisindeki temel kültürel süreçler olarak görülmektedir. Kültür genellikle değerlerden, ideal kurallardan ve davranış kalıplarından oluşmaktadır (Ilgar ve Ilgar, 2013: 29). Bu nedenle kültürü, sosyal süreçlerin göstergesi olarak nitelendirmek mümkündür.

Toplumların kendi kültürleri olup bu kültür içinde, önemli değer alanları vardır. Bazı toplumlar kendi dini değerlerini öne çıkarırken, bazıları ise geleneksel değerleri ile ön plana çıkmaktadır. Ekonomik yaşamın değerlerinin ortaya çıktığı toplumda, para ve mülk önemli bir değer alanı oluşturmaktadır. Bu nedenle bu alandaki değerler farklılaşma ile gelişir. Bu değerin değer yargıları toplumsal hayatı etkilemekte ve ekonomik güç toplumsal değerleri etkileyerek toplum içindeki ilişkilere farklı bir düzen getirmektedir. Böylece toplumlar kendi kültürlerini meydana getirmektedir. Kültür geniş anlamda ele alındığında, insanın zamanla birlikte geliştirdikleri, keşfettikleri ve icat ettikleri gümrük, değer, gelenek, inanç gibi kavramlarla birlikte geliştiği görülmektedir (Bolat, 2016: 331). Dolayısıyla değerler, toplumsal bağlamda kültürleri ve kültürel farklılıkları ortaya koyan bir işleve sahiptir.

1.1.5.4. Değer ve Din

Değerlerle ilişkili olan bir diğer kavram ise dindir. Din, en kısa ve en kapsamlı ifadeyle "Tanrı-insan ilişkisi" olarak tanımlanabilir. İnsanoğluna Tanrı'dan gelen bir "kurtuluş yolu" olan ve bir gönül eylemi olarak tanımlanan dinin temel amacı Tanrı ve insan arasında güçlü ve sağlıklı bir bağın kurulmasıdır. Dini tercihi ile insan, evrende yerini alır ve kendi varoluşunu oluşturur (Önder ve Bulut, 2013: 16). Bu nedenle dini, bir anlamda varoluş konusu gibi görmek mümkündür.

Değerler günlük yaşamdaki inancımız, anlayışımız ve bilgimizin bir parçasıdır. Bununla birlikte, değer kavramı, bir ölçüde inancınkinden bile daha yüksek bir zihin organizasyonudur. Değer tek değil, birlikte organize edilmiş bir gruptur. Değerler, belirli koşullara veya koşullara bakılmaksızın, istenen, faydalı ve takdir edilen şeyleri belirten kriterler olarak da tanımlanabilir. Bir varlığı psikolojik, sosyal, ahlaki veya estetik olarak değerler nitelemektedir. Değerler ideal varlıklardır ve ruhsal faaliyetlerin parçası olmaktan daha fazlasını ifade etmektedir (Topçuoğlu, 2010: 12). Bu yapısı itibariyle değerler, dini inanış ile yakından ilişkilidir.

Değerler ahlaki, dini, estetik, vb. eylemlerini belirleyenlerin yanında, insanların eylemleriyle şekillenir. İnsanlar bir şeye değer verdiği sürece, toplumda değerli olarak tanımlanır. Bu, değerlerin çağlardan beri evrensel olduğu ve kişisel ve toplumsal koşullara göre değişmeyeceği varsayımına çelişkili görünebilir. Bununla birlikte, toplumsal bağlamdaki değerler, toplum ve insan arasındaki karşılıklı karşılıklılık üretim sürecinden etkilenmektedir. Örneğin, dinin toplumsal yaşamın merkezinde olduğu bir toplumda, değerlerin kaynağı din olacaktır. Din, toplumdaki yaşamın merkezi konumunu değiştirirse, değerler ve değerler algısı ve pratiği değişecektir (Topçuoğlu, 2010: 12). Bundan dolayı dini inanış ile değerler birbirlerini tamamlayan, birbirleri ile anlam kazanan olgular olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.5.5. Değer ve Yargı

Değer ile ilişkili olan bir diğer kavram ise yargı kavramıdır. Değerlerin ilk oluşumları soyutlamadan gelir. İyi, güzel, yararlı gibi kavramlarla ifade edilen değerler, değer yargılarını gösterir. Örneğin, "Özgürlük iyi bir şeydir." özgürlüğü önerir. Yargı, değerlerin algılanmasının ilk yoludur (Aydın, 2004: 42). Yargı ile değer arasındaki bu ilişki, amaç ile yöntem ilişkisine benzetilebilir. Yargıyı bir çeşit değer algı yöntemi olarak nitelendirmek mümkündür.

Estetik yargılar, öznenin ve nesnenin etkileşiminin sonucudur. İtirazın özellikleri, ihtiyaç durumunda estetik yargılama sürecinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Güzelliği tanımlamada da etkili olan nesne temelli yaklaşımlara atıfta bulunulan

çalışmalar, estetiği etkileyen nesnenin özelliklerine konuya dayalı yaklaşımlara atıfta bulunarak, estetik yargıyı etkileyen duyguların nasıl yapılandırıldığına önemli bir katkı sağlar (Tekel, 2015: 150). Estetik yargılar ise estetik değerleri algılamada önemli işleve sahiptir. Kısaca özetlemek gerekirse yargılar, değerler ile beslenen ve değerleri algılamada önemli işleve sahip olan sosyal ve toplumsal olgular olarak nitelendirilebilir.

1.1.5.6. Değer ve Olgu

Olgu tanımı yapılması güç olan, ancak değerler ile yakından ilişkili olan bir kavramdır. Genel olarak, deneyim duyular tarafından algılanır. Değer kavramının niteliğini somut kavramdan daha belirgin hale getirmek daha zordur. Felsefe tarihin farklı dönemlerindeki değer kavramına farklı anlamlar eklendiğinden, farklı filozoflar farklı biçimlerde değer kavramını anlarlar (Kılıç, 1996: 358). Bu nedenle her değerin aslında bir olgu niteliği taşıdığını, değerler aracılığı ile olguların oluştuğu ve her değerin aynı zamanda bir olgu niteliği taşıdığı ifade edilebilir.

Toplumda var olan olguların yer aldığı kültürel çerçeve ve bu çerçevede inançlar, değerler, normlar ve tutumlar ancak makro düzeyde yapısal değişkenler tarafından açıklanmadan anlaşılabilmektedir. Ayrıca, mevcut değerleri bilmemek, ilgili alanlarda ileriye dönük sonuçlar almayı engellemektedir. Bu anlamda, aile değerlerinin mevcut durumunun belirlenmesi, aile kurumunun gelecekteki tasarımı için hayati öneme sahiptir (Topçuoğlu, 2010: 1). Bunun sağlanması için ise değerlerin bir olgu gibi ele alınması gerekir. Kısaca olgular, değerlerden ileri gelen ve değerleri ifade eden kalıplar olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda değerler ile olgular arasında önemli bir ilişkinin olduğunu ifade etmek mümkündür.

1.2. SOSYOLOJİDE DEĞER

Son birkaç yüzyılda değerler, sosyal bilimlerin temel sorunlarından biri haline gelmiştir. Son yüzyılda, çeşitli sosyal bilimlerin bu konuyu bir araştırma konusu olarak ele aldığını gördük. Son yıllarda kültürlerarası psikologlar, değer kavramıyla

uğraşan bilim insanları arasında da yer almıştır. Değerlerin yapısı ve diğer değişkenlerle ilişkisinin bugüne kadar araştırılmış olmasına rağmen, değerlerin tam olarak nelerin içerdiğine dair bir miktar netlik olduğunu söylemek zordur (Topçuoğlu, 2010: 8). Değerler için sosyolojide, aşağıdaki varsayımlar öne sürülmektedir (Kasapoğlu, 1991: 143):

a) Bir kişinin sahip olduğu değerlerin toplamı toplumsal değerlere göre daha sınırlıdır.
b) İnsanlar her yerde aynı değerlere sahipler ama farklı sınıflarda değeri ele alış şekli değişebilir.
c) Değerler, değerler sistemi içerisinde düzenlenir.
d) Geçmişteki insan değerleri bilgisi o toplumlara ait olan kültürü, toplumsal yapıyı, kurumlarını ve niteliklerini ortaya çıkarabilir.
e) İnsan değerlerinin sonuçları her durumda kendini gösterir ve sosyal bilimciler için önemli bir çalışma alanı teşkil etmektedir.

1.2.1. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer

Sosyolojik bakış açısına göre değer, kişi ve grup yararlıdır, bir kişi veya grup için arzu edilen ve bir kişi ya da grup tarafından beğenilen herhangi bir şey olarak tanımlanabilir. Buna göre değer, o nesneye aktarılan önemden daha fazla ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, eğitimin bir değer taşıdığı ölçüde bir değer olduğu söylenebilir (Fichter, 1990: 131). Yani, değerler yerlerine göre ölçülebilir ve değerlendirilebilir. Çağdaş sosyoloji sözlüklerinde değer, "sosyal olguların önemine vurgu yaparak, belirli eylemleri ve amaçları yargılamak için temel oluşturan güçlü bir duygusal bağa sahip bir grup bireyin soyut, genelleştirilmiş davranış ilkeleri" olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2004: 39). Bu nedenle değerleri, toplum tarafından kendilerine verilen anlamlarla ilişkilendirmek ve ele almak gerekir. Kısaca belirtmek gerekirse sosyolojik açıdan değer, toplumsal yapıda önem verilen ve belli bir kutsallık atfedilen olgulara işaret etmektedir.

1.2.2. Sosyolojik Süreçte Değerlerin Ortaya Çıkması

Değerler, toplumsal yapının değerlendirilmesi açısından ele alındığında, sosyal yapıyı oluşturan tüm ana sosyal kurumların kendi değerlerini içerdiği görülecektir. Bu kurumlar (aile, eğitim, din, ekonomi, politika vb.) değerlerin gelecek nesillere aktarılması, korunması ve yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, bir toplumda değerlerin ifade edildiği temel mekanizmalar, üstlenilen toplumsal rollerdir. Bu roller, toplumun sosyal tabakalaşma sistemi ve toplumsal yapıyı oluşturan sosyal süreçlerle yakından ilişkilidir. Öte yandan, bir toplumda iyi-kötü kimlik, ideal düşünce ve hareket biçimleri değerlerle oluşturulur. Dolayısıyla, bir toplumda sosyal kontrol sağlayan ödüllendirme araçları değerlidir (Topçuoğlu, 2010: 3). Bundan dolayı, toplumsal süreç içerisinde değerler kendiliğinden gelişen ve toplumsal yapı ile birlikte kabullenilen olgular olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir birey ailesindeki değer yargısını öğrenirken, aynı zamanda ait oldukları topluma uyum sağlayacak olan toplumsal değerleri de edinmektedir. Bu noktada ebeveynlerin rolü, çocuğun insan niteliklerini kazanması için önemlidir. Böylece birey, okul öncesi eğitim kurumundan toplumdaki yaşamı kolaylaştıracak ve anlamlandıracak temel değerleri almış olacaktır. Bu sayede sosyal değerlerin aile alanı ile ilgili olanlar bireye verilecektir. Ayrıca, eğitim değerleri aktarmak için bir araçtır. Ailenin değer transferinde aile genellikle çocukları model yoluyla eğitir. Çocuğun kendisi büyüdükçe gördüğü şeyi yapar. Bu model, akran grubunun yanı sıra çocuğun büyümesinden de gerçekleştirilebilir (Bolat, 2016: 338). Bununla birlikte değerlerin sosyolojik anlamda ortaya çıkmasında ailenin önemli bir işlevinin olduğunu ifade etmek mümkündür. Kısaca özetlemek gerekirse değerler, sosyal yapı içerisinde aileler ile birlikte ortaya çıkan, eğitim ile paylaşılan ve geliştirilen olguları ifade etmektedir.

1.2.3. Değerlerin Sosyolojik Önemi

Değer, sosyal bilimlerin ana konularından biridir. Bu konu sosyal bilimlerin birçok alt dalında ele alınmıştır. Sosyologlar, sosyal antropologlar ve sosyal psikologlar konuyla önemle ilgilenmektedir. Sözlükteki değer kavramının anlamı, arzu edilen bir

ölçü, ilgi peşinde koşma olarak kullanılan şey olarak geçmektedir (Yıldırım, 2016: 100). Sosyolojik olarak ise bireyselden toplumsala geçişte, toplumun arzu ettiği şeyleri ifade etmekte olup, sosyal yapının günlük yaşamdaki tercihlerini ortaya koymaktadır.

Değerlerin bir toplumda ifade edildiği ve sembolize edildiği temel mekanizmalar, üstlenilen toplumsal rollerdir. Kişinin rolünü oluşturan davranış kalıpları, az önemliden en önemliye doğru süreklilik açısından değerlendirilir. Örneğin, bir lise öğrencisinin davranışındaki tüm beklentiler aynı düzeyde olmayabilir. Bu nedenle, derslere katılmak ve bir sosyal aktiviteye katılmaktan ziyade sınıfı geçmek daha değerlidir (Topçuoğlu, 2010: 4). Dolayısıyla değerlerde bireylerin neye nasıl odaklandıkları da önem arz etmektedir. Bundan dolayı sosyolojik açıdan değerler, sosyal yapının adeta şifreleri gibi değerlendirilebilir.

1.2.4. Sosyolojik Yöntemde Değer Analizi

Değerler sosyal hayatı organize ederek bireyler arası sadakati artırmaktadır. Birlikte yaşayan insanlar, hangi değerlerin merkezleneceği ve üzerinde anlaşacakları hakkında bir fikir birliği sağlamaktadır. Bunun yanında insanların farklı değerleri veya farklı kuşaklar arasında çatışmalar ortaya çıkabilir. Ancak, bu çatışmaları "uzlaşma" gibi diğer genel evrensel değerlerin yardımıyla çözmek mümkündür. Değerler, bir yandan bilişsel süreçleri, bireysel tutumları ve davranışları etkilemekte, diğer yandan da toplumun kültürel kalıplarını yansıtmakta ve ortaya koymaktadır (Topçuoğlu, 2010: 7). Bu bakımdan değerlerin analizi sosyolojik kalıpları göstereceğinden, sosyolojik yöntemlerle yapılacak olan toplumsal analizlerde, değerlerin de analiz edilmesinin mümkün olacağı ifade edilebilir.

1.3. İNSANİ DEĞERLER

Devam eden bölümde, çeşitli değerler ile ilgili kısa bilgilere yer verilmiştir.

1.3.1. Eşitlik

Eşitlik insani değerlerin başında gelen bir kavramdır. Birçok kavram gibi, eşitlik kavramı zamana ve yere göre farklı anlamlar kazanmıştır. Örneğin, geçmişte kölelerin özgür insanlardan düşük bir zeka düzeyine sahip olduğu varsayımı değişen bir değerdir. Günümüzde ise eşitlik kavramı ırk, din, dil gibi değerler, eşitlik ile ilişkilendirilmemektedir (Karan, 2011: 2). Bu nedenle eşitliğin daha çok insani yapıdan ileri geldiğini ve temel bir hak olduğunu, bundan ötürü de bir insani değer olduğunu ifade etmek mümkündür.

Eşitlik kavramı bazen yanlış kullanılsa da, kimlik bağlamında, bireyler arasındaki dengeyi temsil etmektedir. Bireyler arasında dağıtım şekline göre uygulamada farklı eşitlik tanımları yapılabilir. Eşitliğin en yaygın biçimi kurumsal eşitliktir. Toplumsal yaşamda insanların hak ve yetkilerini belirleyen sosyal statü anlamında, hukuk karşısında eşitlik ve siyaset eşitliği içinde aynı değerde tek insan olarak nitelendirmek gerekir (Urhan, 2016: 109). Bu nedenle eşitliğin olması için, sosyal yapının değerlerinin incelenmesi gerektiği ifade edilebilir.

Eşitlik herkese aynı şekilde davranmak anlamına gelmemektedir. Eşitlik, toplumdaki farklı grupların eşit fırsatlara sahip olmasını engelleyen çeşitli engelleri anlamak ve ele almaktır (Ayhan, 2009: 46). Buradan hareketle eşitliğin, aslında bir anlamda toplumsal yapı içerisindeki engellerin kaldırılması anlamına da geldiğini, bunun ise değerler aracılığıyla yapılabileceğini ve değerlere de bu eşitliğin yansıdığını öne sürmek mümkündür.

1.3.2. Özgürlük

Özgürlük, değerler ile ilgili olan bir diğer kavramdır. Özgürlükten taviz vermeyen bir yapı, bireyler için ideal yaşama alanları teşkil etmektedir. Özgürlüğü ve eşitliği teşvik eden bir ülke de bir topluluk duygusu yaratılabilir (Leaman, 2010: 31). Dolayısıyla özgürlük, değerlerin hakim olduğu sosyal yapının temel yapı taşı olarak nitelendirilebilir.

Felsefede pek çok düşünürün iddia ettiğinin aksine, doğal durumunda, bireyin gerçekten özgür olduğunu, bireyi sınırlayacak hiçbir şeyin olmadığını kabul etmek gerekir. Bu nedenle devlet kuramı öncesinde özgürlüğün daha fazla olduğunu öne süren yaklaşımlar mevcuttur (Demir, 2012: 2). Öte yandan özgürlük, bireylerin hür irade ile kendileriyle ilgili temel durumlara karar vermelerini ifade etmektedir. Bu nedenle değerler ile özgürlük bir bütün olarak sosyal yapıyı teşkil etmektedir.

1.3.3. Yaşam Hakkı

Yaşam hakkı, diğer tüm hakların "kendi içinde ayrılmaz" olduğu anlamında bir "ben" tanımını ortaya koymaktadır. Diğer tüm haklar ancak, yaşam hakkı ile birlikte mümkündür. Yaşam hakkı bu nedenle kutsal bir hak olarak görülmekte olup, aynı zamanda tüm toplumların sahip olduğu en önemli değerlerin başında gelmektedir (Kızılyel, 2014: 254). Buradan hareketle, bireylerin değerlere sahip olmaları için, öncelikle yaşamaları, yani yaşam hakkına sahip olmaları gerekmektedir.

Hem insan haklarının temeli hem de insan haklarının tarihsel gelişiminin izlenmesinde, yaşam hakkı kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Çağdaş demokrasilerde ayrıcalıklı konumlar göz önüne alındığında, bugün rejimlerin demokratik doğalarının bireylere sağlanan özgürlüklerle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Yaşam hakkı en temel haktır. Bu hakka karşı, diğer haklar türev, ikincil haklardır. Diğer tüm hakların kullanımı ve varlığı bu hakka bağlıdır. Bu yönde yaşama hakkı mutlak bir haktır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yaşama hakkı, dokunulmaz hakların veya hakların temelini oluşturmaktadır (Çiftçioğlu, 2013: 138). Bundan dolayı yaşam hakkı hem değerlerin var olması için gerekli olan bir hak, hem de bireyin dışındaki diğer bireylerin yaşam hakkı bakımından önemli

bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse yaşam hakkı, değerleri var eden ve yaşatan bir olgudur.

1.4. DEĞERLER EĞİTİMİ

Değerler eğitimi öğretilebilir ve öğrenilebilir bir süreci ifade etmektedir. Günümüz eğitiminde değer eğitimi önemli kabul edilmekte ve çocuklara değer aktarımına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Sevgi, saygı, dürüstlük, paylaşım, işbirliği, hoşgörü, önyargısız yaklaşım, şiddetin önlenmesi, vb. konuları kapsayan eğitim programları günümüzde bu konuya daha fazla önem vermektedir. Bu programlar, çocuklara erken yaşta bu kavramları tanıtmak ve akran grubu ile birlikte çeşitli masal, öykü ve grup etkinliklerinden faydalanarak bu kavramlar hakkında düşünmelerini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır (Topçuoğlu, 2010: 11). Bu nedenle değerler eğitiminin aile dışında, formel bir yapısının da olduğu ifade edilebilir. Devam eden bölümde, değerler eğitimine ilişkin genel bilgilere yer verilmiştir.

1.4.1. Değerler Eğitiminin Tanımı ve Amacı

Değerler eğitimi en genel tanımıyla, bir toplumun sahip olduğu değerleri yeni nesillere aktarmak için yaptığı eğitim faaliyetlerinin bütünüdür. Bu amaçla okullarda kazandırılan değerlerin, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimlerini etkilemesi beklenmektedir. Uygulanan değerler, eğitim programının öğrencilerin öz saygı düzeylerini artırmada etkili olması amacıyla verilmektedir (Güçlü, 2015: 721). Değerler eğitimi sayesinde bireyler, içinde bulundukları toplumda sosyal kimliğe sahip olmaktadır.

Değer eğitimi, çocuğun doğuştan gelen doğasının en iyi kısmını ortaya çıkarmayı, her bireyin her yönde gelişmesini sağlamayı, insana mükemmellik elde etmede yardımcı olmayı, bireyi ve toplumu ahlaksızlıktan korumayı ve onları iyi ahlaklarla donatmayı ve sosyal yapıyla entegre bireyler olmasını amaçlamaktadır. Son yıllarda artan şiddet, aile kurumunun zayıflaması, aile içi şiddet olaylarının artması ve iş etiğinin azalması gibi sebepler, değer eğitiminin önemini artırmıştır. Okul hayatı

boyunca öğrenilen bilgilerin çoğu kullanım süresi ve bireyin tutum ve davranışları açısından çok sınırlı olmakla birlikte, değerlerin öğrenilmesi hayati bir öneme sahiptir (Önder ve Bulut, 2013: 19-20). Bu sayede, toplumsal yapı içerisinde düzenin sağlanması mümkündür.

Cömertlik, hayırseverlik, saygı ve sevgi gibi birçok farklı değerin, değişen toplum yapısıyla zayıflatıldığı görülmektedir. Öğretmenlere göre değer eğitimi, okullarda yer almalı ve günlük yaşama da aktarılmalıdır (Güçlü, 2015: 725). Bu sayede değerler sadece teorik anlamda değil, uygulama anlamında da var olacaktır. Kısaca özetlemek gerekirse değerler eğitimi aile ile başlayıp toplumsal yapı ve formel eğitim ile devam eden, bireylere değerleri aktarmayı ve bunları günlük yaşamda etkin hale getirmeyi amaçlayan bir süreci ifade etmektedir.

1.4.2. Değerler Eğitiminin Önemi

Günümüzde, tüm eğitimciler, temel değerlerin ve ahlaki standartların gelecek nesillere aktarılması gerektiği konusunda hemfikirdir. Toplumlar varlıklarını sürdürebilmek için, değerlerini gelecek nesillere aktarmak zorundadır. Toplum, sahip olduğu bireyler ve eğittiği bireyler ile gelişimini ve varlığını korur. Bu sebeple, toplumun hangi bireyleri yetiştireceği ve bu bireylerin özellikleri, toplumun nasıl bir noktaya geleceğini belirleyici olarak değerlendirilebilir. Bireylerin sahip oldukları değerler, sosyal gelişim seyri açısından büyük önem taşımaktadır. Toplumun hayatta kalması için hayati önem taşıyan değerler, toplumu oluşturan bireyler tarafından içselleştirilmeye ve davrandıkça gösterilmeleri için önceki çağlardan bireylere verilmelidir. Bu nedenle, okullarda verilen değerlerin eğitimine önemli görevlerin düştüğü ifade edilebilir (Güçlü, 2015: 721). Dolayısıyla değerler eğitimi, toplumsal yapının varlığını koruması ve kendisini geliştirmesi için büyük öneme sahiptir.

Temel eğitimlerin yanında, üniversite öğrencilerinin eğitiminde de öğrencilere çeşitli ulusal ve evrensel değerler vermek önemlidir. Özellikle öğretmen adaylarının eğitim ve öğretim süreçlerini profesyonel yaşama geçtiklerinde etkili bir biçimde kullanmaları için, üniversitelerde de değerler eğitimini vermek önemlidir (Sarıcı

Bulut 2012: 217). Kısaca özetlemek gerekirse değerler eğitimi, formel eğitimden üniversiteye kadar her dönemde önem arz eden bir konudur.

1.4.3. Değerler Eğitiminde İçeriğe Göre Türler

Felsefi yaklaşımlar temelinde gelişen her eğitim felsefesi, eğitim hedefleri, öğrenciler, öğretmenler, içerik, öğrenme, öğretme süreci, eğitim durumları ve ölçme ve değerlendirme kavramları ile kendi anlayış ve ilkelerine göre çeşitlenmektedir. Öğrencilerin ve öğretmenlerin felsefi yaklaşımları, öğrenme stratejileri ve öğrenme stilleri; dersler ve konulara da yansımaktadır. Sonuç olarak, öğrencilerin ve öğretmenlerin tutumlarındaki değişiklikler içeriğe ve tutumlara göre farklılık göstermektedir (Duman, 2008: 205). Bu nedenle değerler eğitimi, sadece içerik değil, eğitimi alan ve veren arasında da önemli bir etkileşime sahiptir.

Değerler eğitiminde pek çok farklı eğitim türünden söz etmek mümkündür. Bunların bir bölümünü resmi eğitim ve öğretim sistemleri ile entegre, formel eğitimin bir parçası olarak görmek mümkünken, bir bölümü ise sosyal toplum içerisinde, o sosyal yapının sahip olduğu normlara göre şekillenmektedir. İçeriğe göre değerlerin eğitimini ve türlerini kısaca aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- İdealist Değerler Eğitimi
- Realist Değerler Eğitimi
- Natüralist Değerler Eğitimi
- Pragmatik Değerler Eğitimi

Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, bu türlerin değerleri verme biçimlerine ve içeriğine göre sınıflanmış olduğudur. Bunun yanında bir eğitim sürecinin türlerini çok çeşitli ve farklı yönlerden ele almak ve değerlendirmek de mümkündür. Araştırmada genel çerçevede bu türlerin kısaca açıklanmasına yer verilmiştir.

1.4.3.1. İdealist Değerler Eğitimi

İdealist değerler eğitimi en genel tanımıyla, ideal olan değerleri aktarma sürecidir. Klasik doğruluk tanımından vazgeçerek, klasik gerçekliğin tanımını daha açık ve pürüzsüz bir şekilde formüle edilmesi bu eğitim türünün temelini oluşturur. Klasik olmayan gerçek, belirleyici felsefi düşüncenin tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle ideal değerler eğitiminde doğruluk yerine gerçeklik olgusu ön planadır (Adjukiewicz, 1994: 30). Doğruluk ile gerçeklik aynı şeyler değildir. Doğruluk daha çok idealist bir kavramken, gerçeklik ise olan, yaşananları ifade etmektedir.

Genel felsefenin ve eğitim felsefesinin en eskisi idealizmdir. İdealist felsefe, insanlık tarihi kadar eskidir. Bazen bu felsefe, gerçek simbiyotik dinin olmadığı toplumlarda ortaya çıkan ihtiyacı veya boşluğu doldurarak insanları tatmin etmeye çalışmıştır (Bayraklı, 1986: 185). Bundan dolayı idealist değerler eğitimini bir çeşit temel değerler eğitimi gibi görmek mümkündür. Kısaca ifade etmek gerekirse, idealist değerler eğitiminde içerik ve eğitim yöntemi bakımından idealist yaklaşımlar söz konusudur.

1.4.3.2. Realist Değerler Eğitimi

Bir diğer değerler eğitimi türü, realist değerler eğitimidir. Realist eğitim felsefesine yön veren felsefi yaklaşım, dayanıklılık ve özcülüktür. Var olan her şey gerçek olup, bireylerin düşünceleriyle şekillenir. Nesnellik düşüncesine dayanarak, bilgi kaynağının çevre olduğu gerçeğini ve bilginin elde edilmesi için bilimsel yöntemin kullanılması gerektiğini somutlaştırır. Sosyal değerler korunmakta ve yeni nesillere aktarılmaktadır (Duman, 2008: 205). Buradan hareketle realist değerler eğitimini, realist felsefe üzerine kurgulanmış olan, gerçekliklerin ön planda olduğu, idealist değerler eğitimine göre olgulara daha fazla yer veren bir eğitim modeli olarak nitelendirmek mümkündür.

1.4.3.3. Natüralist Değerler Eğitimi

Natüralist değerler eğitimi, literatürde ön plana çıkan bir diğer değerler eğitimi türüdür. Natüralizm, düşünce tarihinde bir yerlerde bulunan aydınlanma düşüncesinin temel karakterinde önemli bir role sahiptir. Modern çağdaş düşüncenin en önemli düşünce hareketlerinden biri olan Aydınlanma, sonraki düşüncelerin gelişimini etkilemiştir. Natüralizm aslında, kendi mistik eğilimlerini sergileyen bir tür panteizmdir. Mucizelere ve dinlere yönelik agnostik tutumundan dolayı, natüralist değerler eğitimi daha arka planda kalmıştır (Bakır, 2016: 9). Dolayısıyla değerler eğitiminde natüralizm, realizme göre daha az önem arz eden bir alanı teşkil etmektedir.

Natüralizmde bir kişi doğal bir varlıktır. Natüralistlere göre eğitim, kişinin doğal olgunluğunu arttırmak ve doğayı sağlamaktır. Özgürlük, yalınlık ve kendine özgü bir tutumu savunan bu düşünce, çocukluk eğitim anlayışını medeniyetle gelen ve doğal sağlıklı ruhlarını besleyen dejenerasyondan korumanın gerekliliğine dayandırmıştır. Eğitim teorisinin kilit noktası çocuğun doğasıdır (Burkaz, 2014: 108). Bu nedenle natüralizm, realizmden önemli ölçüde ayrılmaktadır.

Natüralistler, doğal gerçekliğin kavramı doğal, yani bilimsel yöntemden geçirmek olarak görmektedir. Doğal bilimsel yöntemlerle keşfedilen yasaların, topluma, ekonomiye, siyasete ve eğitime de uygulanabileceğini savunurlar. Bu çerçevede ortaya konan natüralist epistemoloji, sosyal bilimlere olan ihtiyacı vurgulayarak modern eğitim anlayışını, özellikle de insani ve sosyal olgularını ön plana çıkarmaktadır (Bakır, 2016: 8). Kısaca özetlemek gerekirse natüralist değerler eğitimi, bireylerin doğal yapılarından ileri gelen ve yaratılışa özgü olan değerlerin, yine doğaya özgü yöntemlerle geliştirilmesini ve nesillere aktarılmasını amaçlamaktadır.

1.4.3.4. Pragmatik Değerler Eğitimi

Pragmatik değerler eğitimi, ön plana çıkan bir diğer değer eğitimi türüdür. Bir bireyin sahip olduğu değerler, ayrılmaz bir bütünü oluşturur. Bu bütünlükçü yapıya

değer sistemi denir. Değerler sistemi, kişinin bütün varlığının ve varoluş amacının algılanmasına dayanan tüm seçimleri etkileyen inançların kalıcı bir organizasyondur. Temel değer, bir kişinin değer dizisindeki ilk veya üst sıradaki tüm soruları ve yaşamdaki önemini yanıtlarken referans olarak gördüğü değerdir (Kaymakcan ve Meydan, 2011: 29). Bu noktada bireyler, değerleri geliştirmek için faydacı davranmaktadır.

Pragmatist düşünce, pratik olarak faydacı, gerçek hayatta varılan sonuçların veya araçsalcılığın ölçülmesi anlamında faydacılık olarak bilinir (Bakır, 2006: 57). Bu düşünceye göre bireyler, fayda gördükleri şeyleri kabullenmekte ve içselleştirmektedir. Bu durum, bireylerin öğrenmiş oldukları değerleri de içermektedir.

Eğitim, özgür bir ortamda olmalı ve bireyin özgürlüğünü sağlamalıdır. Eğitim, bireylerin ve toplumun kendilerini gerçekleştirmesini sağlayan bir araç olarak, her türlü totaliter, monolitik ideolojiden uzak olmalıdır. Pragmatizm'e göre, ilerlemenin temel dinamikleri olarak eğitim, demokratik sorunların çözümü için bir araç olması bakımından demokrasi için vazgeçilmez bir göreve sahiptir (Bakır, 2006: 63-64). Dolayısıyla eğitimde bireylerin pragmatik davranışlar sergilemeleri için, özgür bir ortam gereklidir. Bu nedenle pragmatik değerler eğitiminin özgür bir ortama ihtiyaç duyduğu ifade edilebilir. Kısaca belirtmek gerekirse pragmatik değerler eğitimi, bireylerin faydacı yanlarını ön plana çıkaran, özgür bir ortama ihtiyaç duyan değerler eğitimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.4. Değerler Eğitiminde Temel Yöntemler

Değer eğitiminde dört önemli hareket vardır. Bunları değer gerçekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve ahlak eğitimi olarak sıralamak mümkündür. Değer eğitim müfredatı dışında, din eğitimi, etik eğitimi, empati gelişimi, hukuki eğitim, eleştirel düşünme, işbirliği becerileri, karar verme becerileri, ahlaki akıl yürütme, yaşam becerileri, cinsellik eğitimi ve uyuşturucu eğitimi gibi kavramlar değerler eğitimi içerisinde yer almaktadır (Akbaş, 2008: 11). Bu nedenle değerler eğitiminin

temel yöntemleri ile temel eğitim yöntemlerinin birbirine benzer yapıda olduğunu ifade etmek mümkündür.

Değerlerin kuramsal bir biçimde nesillerden nesillere aktarılması belirli yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Burada eğitim yöntemlerinden farklı olarak, spesifik şekilde değerlerin aktarımına odaklanmış olan yöntemlerden bahsetmek gerekir. Eğitim ve öğretim yöntemleri temel olarak bir içeriğin bilgi sahibinden bilgi talibine aktarım şekli ve bu aktarımdaki başarı düzeyi, başarı düzeyini etkileyen etkenler ve yöntemin diğer metotlardan farkı üzerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla eğitim ve öğretim yöntemleri genel, değerler eğitimi yöntemleri ise daha sınırlı bir çerçevede ele alınabilir. Araştırmada her ne kadar literatür çeşitli yöntemleri sıralasa da, bunlar arasında en fazla öne çıkan yöntemler incelenmiştir. Bu yöntemleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Değer Aktarma
- Değer Açıklama
- Değer Analizi
- Değer Geliştirme

Kuşkusuz değerlerin eğitiminin bu yöntemler ile sınırlı olduğunu ifade etmek mümkün değildir. Bunun yanında pek çok ayrı ya da birleşmiş yöntemlerden de söz etmek mümkündür. Öte yandan bu yöntemleri kavramsal bir bütünlük halinde ele alabilmek için araştırmada, yukarıda verilen temel değerler eğitimi yöntemleri analiz edilmiştir.

1.4.4.1. Değer Aktarma

Değer aktarma, değerler eğitiminin temel yöntemlerinin başında gelmektedir. Eğitimin amaçlarından biri toplumun değer önermelerini gelecek nesillere aktarmaktır. Bu transfer sürecinde, eğitmenler değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, hangi değerlerin veya değerlerin sisteme aktarılması önemlidir (Yazar, 2012: 62). Dolayısıyla değerler eğitiminde değer aktarma, eğitim sürecinin en önemli aşamasını meydana getirmektedir.

Değerler, toplumların sürekliliğini sağlamanın yanı sıra toplumları kişiselleştirme aracı olmanın en önemli unsurudur. Değerler, toplumsal kültüre anlam ve önem veren kriterlerdir. Eğitim, bireyler ve nesiller arasındaki değerlerin aktarılmasında iyi seçilmiş bir araçtır. Öte yandan değer eğitimi, zahmetli ve uzun bir süreçtir. Bu süreçte, bireyin doğduğu aile, değer eğitiminin temelini oluşturur. Değer eğitiminde, okul bireysel ekipmanı sosyalleştirmeye sunmalıdır. Toplumun akademik eğitimi, ulusal değerler tarafından desteklenen bireysel topluluk kimliğine sahip olmalıdır (Bolat, 2016: 323). Kısaca ifade etmek gerekirse değer aktarma, değerler eğitiminin en temel ve esas işlevi olarak görülmektedir.

1.4.4.2. Değer Açıklama

Değer açıklama, değerler eğitiminin ikinci aşaması olarak nitelendirilebilir. Bu aşamada toplumların birlikte yaşamalarını sağlayan sistem çerçevesinde değerler analiz edilmektedir. Bu yöntem, toplumu bir araya getiren bireylerin karşılıklı ilişkilerinden doğan ortak ilkeler ve kuralları analiz etmektedir. Bireylerin ilgi, işbirliği ve dayanışması, saygı, sevgi, toplumun değerini ve değer sistemini ortaya koyan toplumun duygusal gücünü oluşturur. Fakat değerler çemberindeki tüm öğeler sabit değildir ve değişime açıktır. Sosyal yapıların değişimi, birinin diğerini potansiyel olarak taşıdığı sosyal bütünleşme ve çözülme ikiliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Toplumsal değişimi sağlayan temel dinamik olan bu ikilem, hem toplumsal yapıdan hem de dışarıdan gelen faktörlerin etkileşimleriyle gerçekleşir (Bolat, 2016: 326). Bu nedenle değerlerin, bu değişimleri de dikkate alarak açıklanması gerekir. Kısaca özetlemek gerekirse değer açıklama, toplumsal yapıda sahip olunan değerlerin bir bütün olarak değişime sebep olan faktörler çerçevesinde ele alınmasıdır.

1.4.4.3. Değer Analizi

Değer analizi, değerler eğitiminin önemli aşamalarından birisidir. Bireylerin kendi değerlerini inşa etmelerine ve yaşam becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak için kullanılan öğretim yaklaşımlarından birisi de değer analizidir. Değer analizi

yaklaşımında değer taşıyan problemler üzerinde duygusal olarak yaklaşmak yerine, mantıksal ve objektif bir yaklaşım ön plandadır (Akbaş, 2008: 14). Kısaca belirtmek gerekirse değer analizi, değerler eğitiminde aktarılacak olan ve açıklanması gereken değerlerin bulunarak analiz edildiği süreci ifade etmektedir.

1.4.4.4. Değer Geliştirme

Değer geliştirme, değerler eğitiminin bir diğer aşamasıdır. Değer geliştirmenin birlikte yapıldığı ahlak eğitimi, gençlere iyi ahlaklı olma bilgisini, inançlarını, tutumlarını ve davranışsal becerilerini kazandırır. Bireylere iyi, güzel, nazik ve kısaca ahlaki olmayı öğretmeye çalışır. Bu yaklaşımda ahlaki metinlerle öğretim önemli bir yer tutmaktadır. Ahlaki eğitimin amacı, amaçlanan insanların etik değerlerini bilmek ve davranışlarını değerleriyle tutarlı hale getirmektir (Akbaş, 2008: 20). Bu süreçte mevcut değerler ile değişen ahlak normları bir arada değerlendirilerek, yeni değerlerin ortaya koyulması ya da mevcut değerlerin geliştirilmesi söz konusudur. Kısaca özetlemek gerekirse değer geliştirme, değerler eğitiminden elde edilen sonuçların, pragmatik bir biçimde işlenmesi ve gelişmesi sürecini kapsamaktadır.

1.5. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Eren (2005) çalışmasında korku kültürü, değerler kültürü ve şiddet arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada literatür bilgileri ışığında bireysel değerlerin korku ile arasındaki etkileşim ve bunun şiddete dönüşüm süreci ortaya koyulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre korku kültürünün bir değer normu olarak verildiği toplumlarda, şiddet olgusu ciddi bir şekilde yayılmakta ve toplumsal yapı içerisinde kendisine yer bulabilmektedir.

Akbaş (2008) çalışmasında, değerler eğitimi üzerine geliştirilen akımları genel olarak incelemiş ve değer gercekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve ahlak eğitimi akımlarını analiz etmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre öğretmen yaklaşım ve temel rolleri değerler eğitiminde tüm akımlarda da büyük önem taşıyan ve belirleyici bir rol üstlenmektedir.

Aydın (2004) çalışmasında, değerlerin işlevleri ve ahlak ile ilişkisini incelemiştir. Literatür tarama üzerine yapılan çalışmada değerler çok eski tarihe sahip kavramsal bir yapı içerisinde olup, sosyal yaşam üzerinde önemli ve belirleyici görevleri vardır. Eğitim ile değer ilişkisinde ise çift yönlü bir ilişki olup, eğitimler değerleri aktarırken, değerler ise eğitimi şekillendirmektedir.
Bakır (2006) çalışmasında, bir değerler eğitimi sistemi olarak pragmatizm ve eğitime yansımalarını incelemiştir. Teorik olarak yapılan bu çalışmada, pragmatik eğitim daha çok faydacı bir şekilde ilerlemekte ve bundan ötürü felsefe ile eğitim arasındaki ilişkide pragmatizm daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Bakır (2016) çalışmasında, bir değerler eğitimi modeli olarak natüralist eğitimi incelemiştir. Natüralist eğitimde değerlerin daha çok doğal akış içerisinde geliştiği ve aktarım sürecinde de doğal bir gelişim sürecine sahip olduğu, bunun da sosyal yapı içerisindeki değişim ve devinim süreci ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Barış ve Ece (2015) çalışmalarında, kültürel değerlerin aktarılmasında çocuk tekerlemelerinin rolünü incelemişlerdir. Göstergebilimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri ile inceledikleri örnek tekerlemelerde, toplumsal yapıya ait olan değerlerin önemli ölçüde ve etkili bir şekilde tekerlemeler sayesinde aktarılabileceği, çocuk tekerlemelerinin değerler eğitiminde önemli bir araç olabileceği ortaya koyulmuştur.

Başol vd. (2012) çalışmalarında, üniversite öğrencilerinin kariyer değerleri ile bireysel değerleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada Kırklareli Üniversitesi, Lüleburgaz Meslek Yüksek Okulu'nda sosyal ve teknik programlarda öğrenim gören öğrenciler üzerinde anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler arasında kariyer açısından en fazla ön plana çıkan değer evrensellik olup, özel yaşam ve güvenlik-istikrar ise en önemli değer alanları olarak rapor edilmiştir.

Bolat (2016) çalışmasında, sosyal değerler ve değerleri anlama üzerine literatür araştırması ve teorik analiz yapmıştır. Araştırmada öncelikle sosyal değerler, kökenleri, özellikleri, toplumsal ve sosyal kökenleri incelenmiş, daha sonra bu

değerlerin eğitiminin ve nesillere aktarım sürecinin temel dinamikleri incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre değerler bir yandan toplumları özelleştirirken, diğer yandan bireyleri toplumsallaştıran bir işleve sahiptir.

Çalışkur ve Aslan (2013) çalışmalarında, Rokeach değerler envanterinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yapmışlardır. Çalışmada İstanbul'da iki farklı üniversitede farklı bölümlerde öğrenim gören 17-39 yaş arası, çoğunluğu lisans birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinden, toplam 283 öğrenci üzerinde anket uygulaması yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Rokeach değerler envanteri amaçsal ve araçsal değerler olmak üzere iki boyutta değerleri Türk toplumunda etkili bir şekilde ölçen araçtır.

Dereli-İman (2014) çalışmasında, değerler eğitimi programının 5-6 yaş arasındaki çocukların sosyal gelişimleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada 11 hafta 33 oturum her bir oturum 30 dakika süren Değerler Eğitimi Programı uygulanan 33 deney ve aynı demografik özelliklerde 33 kontrol olmak üzere toplam 66 çocuk üzerinde uygulama çalışması yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Değerler Eğitimi Programına katılan çocukların sosyal beceri, psiko-sosyal gelişim ve sosyal problem çözme becerileri puan ortalamalarının eğitim programına katılmayan çocukların puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu rapor edilmiştir.

Güçlü (2015) çalışmasında, Türkiye'de değerler eğitimi üzerine yapılan çalışmaları incelemiştir. Çalışmada meta analizi yapılarak, bu alanda yapılan çalışmaların nitelik ve içerik anlamında değerlendirilmesine yer verilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaların sayısı henüz istenilen düzeyde olmayıp, daha çok dini ya da kültürel eğitim modelleri ön plandadır.

İKİNCİ BÖLÜM
YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde anlatılan müfredat içerisindeki değerlerin incelenmesi ve analiz edilmesi aşamasında gerekli görülen bazı yöntem ve veri toplama sürecine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1. YÖNTEM BİLEŞENLERİ

Yapılan bu araştırma, betimsel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Betimsel tarama modelinde, var olan bir durumun nitel ve/veya nicel verilerle ortaya konması, mevcut durumunun aydınlatılması söz konusudur. Betimsel tarama modelinde araştırmacı, mevcut araştırma durumu üzerinde kontrollü deneyler, seçimlik gözlemler ya da çapraz araştırma desenleri yapmamakta, mevcut duruma dışarıdan müdahale etmemektedir. Bir konuya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre daha büyük örneklemler üzerinde yapılan araştırmalara tarama araştırmaları denir. Deneysel araştırma gibi pozitivist sosyal bilimler içinde gelişmiştir. Tarama yönteminin amacı nesnelerin, toplumların, kurumların, olayların doğasını ve özelliklerini tanımlamaktır (Şen, 2015: 3).

Araştırmacı betimsel tarama modelinde sadece ele aldığı konunun mevcut durumunu, bilimsel kanıtlar eşliğinde ortaya koymaktadır. Tarama yöntemi bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre daha büyük örneklemler üzerinde yapılan araştırmalardır (Kılınç, 2015: 196).

Araştırmanın literatür bölümünde mevcut bilgilerin elde edilmesinde ve derlenmesinde, sosyal bilgilerde sıklıkla kullanılan doküman tarama modeli

kullanılmıştır. Araştırma yapısına en uygun yöntem olması açısından da araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

2.1.1. Araştırmanın Amacı

Günümüzde sosyoloji alanında yapılan çalışmalar, giderek daha spesifik ve daha sınırlı bir çerçevede araştırmaların ele alınması yönünde bir eğilimin olduğunu ortaya koymaktadır. Genel konuların geçmişten günümüze çok fazla araştırmaya konu olması, bilgiye ulaşımın ve bilgiyi paylaşımın geçmişe göre daha etkili ve kolay olması gibi pek çok etken bunun temel sebebi olarak gösterilebilmekle beraber, netice olarak değerler sosyolojisi önemli bir bilim disiplini haline gelmiştir. Değerler sosyolojisi temel olarak değerler üzerinden giderek sosyolojik kıyaslamalar, analizler ve çıkarımların yapılmasına izin veren, önemi giderek artan bir bilim dalıdır. Bu araştırmada, toplumsal değerlerin bir bütün olarak ele alındığı ve hem dini hem de ahlaki boyutu olan din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin, değerler sosyolojisi açısından incelenmesi, değerlerin ön plana çıkan ortak ve farklı yönlerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular ışığında, ayrıca toplum içerisinde din ile ahlak anlayışının genel çerçevelerinin ve sosyal etkilerinin değerler sosyolojisi açısından ele alınması ve sonuçlarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

2.1.2. Araştırmanın Önemi

Beşeri sermaye ya da insan kaynaklarının bilgi toplumuna geçiş süreci ile birlikte her geçen gün öneminin arttığı günümüzde, beşeri bilimlerin de önemi artmıştır. Bunun yanında sosyal yapının daha iyi çözümlenmesi, bireylerin bilişsel gelişimleri ve buradan hareketle toplumsal ilerlemeler açısından da önemli bir analiz ve inceleme alanı oluşturmaktadır. Yapılan bu araştırma, beşeri sermayenin özelliklerini ortaya koymada sosyolojinin rolünü ve önemini göstermesi açısından önemlidir.

Araştırmanın bir diğer önemi ise değerler sosyolojisi üzerinde inceleme yapması, değerlerin bir sosyoloji alt disiplini haline gelme sürecine olumlu katkılar yapmasıdır. Günümüzde tıpkı insan kaynakları yönetiminden yetenek yönetimine geçişte olduğu gibi, sosyolojide de değerler üzerinde odaklanmanın daha faydalı

sonuçlar vereceği üzerine yapılmış çalışmalar mevcuttur. Buradan hareketle araştırma, sosyolojinin güncel ve önemli bir alt disiplini üzerinde desenlenmiş olması bakımından önem arz etmektedir.

Son olarak din kültürü ve ahlak bilgisi, bir toplumun sahip olduğu formel ve informel, faydacı ve postülat şeklindeki bilgilerin tamamını içeren bir derstir. Bu ders kapsamında toplumsal değerlerin çıkış noktası, ele alınış biçimi ve değerlerin düzeyleri ve önemlerini ortaya koymak mümkündür. Yapılan araştırmalarda din kültürü ve ahlak bilgisi dersini değerler sosyolojisinin bir veri toplama alanı olarak ele alan yeterli çalışmaya rastlanmamıştır. Buradan hareketle, yapılan çalışmanın alan öncüsü olduğunu ve bu nedenle önem arz ettiğini ifade etmek mümkündür.

2.1.3. Problem Durumu

Sosyoloji bilimi temelinde sosyal yapıya ilişkin genel kuralları ve yaşam biçimlerini etkileyen kanunları incelerken, günümüzde daha spesifik alanlarda sosyolojik araştırmalara gereksinim doğmaktadır. Genel olarak toplumların yaşam biçimlerine yön veren etkenler üzerindeki araştırmaların giderek artması ve daha özgül konularla birlikte, farklı bilim dallarının sosyolojik çözümlemelere gereksinim duyması, disiplinler arası çalışmaların artması neticesinde, değerler sosyolojisi giderek önem kazanmaya başlamıştır. Öte yandan alanlara göre daha yeni olan değerler sosyolojisinde, güvenilir veri toplama alanı ve yöntemlerine ihtiyaç vardır. Araştırmada bu problem durumundan yola çıkılarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Değerler sosyolojisinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin içeriğinin rolü nedir?
2. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi değerler sosyolojisi için bir veri toplama alanı olabilir mi?
3. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen toplumsal-sosyal temelli değerler nelerdir?
4. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen dini temelli değerler nelerdir?

5. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen ahlaki temelli değerler nelerdir?
6. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen değerlerin arasında nasıl bir ilişki vardır?
7. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen değerlerin zaman içerisinde nasıl bir ilerleyiş süreci vardır?
8. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen değerlerin toplumsal değerlere göre eksik yönleri nelerdir?
9. Değerler sosyolojisi ile değerler eğitimi arasında nasıl bir ilişki vardır?
10. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen değerler ile geleneksel metinler arasında nasıl bir ilişki vardır?

2.1.4. Kapsam ve Sınırlılıklar

Yapılan bu araştırmanın kapsamını değerler sosyolojisi ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, sınırlılıklarını ise din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kapsamında verilen değerlerin sosyolojik anlamda incelenmesi oluşturmaktadır.

2.2. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanması süreci ve verilerin ileri analizi için kullanılan kalitatif analiz yöntemlerine yer verilmiştir.

Verilerin analizinde göstergebilimsel analiz ve içerik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Göstergelerin gösteren ve gösterilenden oluşması dizgede kapsadıkları sessel ve kavramsal ayrılıklara dayanır. Dilde göstergeyi gösterge yapan onu benzerlerinden ayırt eden özellikten başka bir şey değildir (Ünal, 2016: 388).

Göstergebilim, işaretler bilimidir; herhangi bir aracın işaret sistemi olarak incelenmesidir. Göstergebilim iletişim için kullanılabilecek her şeyi inceler. İnsanların iletişim amaçlı kullandığı jestler, doğal dilleri, işitme engellilerin

kullandığı alfabe, görüntüler göstergebilimsel analizin konularıdır. Bunun yanında bir ülkedeki ulaşım yollarının yapısı, mimari herhangi bir düzenleme, trafik işaretleri, bir kentin yerleşim planı, bir müzik yapıtı, bir tiyatro gösterisi, yazınsal yapıtlar, reklam afişleri, paralar, moda, kısacası bildirişim amacı taşısın taşımasın her anlamlı bütün çeşitli işaret birimlerinden oluşan bir dizgedir (Çeken ve Aslan, 2016: 509).

2.2.1. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak literatür bölümü için Science Direct, Elsevier, Taylor & Francis gibi akademik ve SCI-SCI expanded bilimsel yayınların olduğu veri tabanları, ulusal ve uluslararası dergilerin indekslendiği ULAKBİM TR dizini dergileri, enstitülerin ve üniversitelerin dergileri ile alanında akademik olarak literatürde geçerli kaynak kabul edilen temel kitaplardan yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılacak olan kaynaklar seçilirken genel anlamda akademik niteliği ispatlanmış makale ve kitaplara yer verilmiştir.

Uygulama bölümünden önce konuya ilişkin müfredatların gelişimi ve değişimi ile birlikte, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin niteliği, içeriği, saat sayıları, kazanımları gibi temel göstergeler MEB tarafından ve TTKB tarafından sağlanan veriler aracılığı ile derlenmiştir. Bunun yanında, literatür bölümünde Türkiye'deki mevcut eğitim durumuna ilişkin sayısal veriler TÜİK ve MEB tarafından, mevzuat bilgileri ise Başbakanlık mevzuat birimi tarafından elde edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
(5-8.) SINIFLARDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE BAZI DEĞERLERİN MÜFREDAT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmanın bu bölümünde, 5-8. sınıflarda eğitim materyali olarak kullanılan DKAB kitaplarının içeriklerinin toplumsal-sosyal değerler, insani-evrensel değerler ve dini değerler açısından incelenmesine yer verilmiştir.

3.1. BEŞİNCİ SINIFLARDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE ÖNE ÇIKAN DEĞERLERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

5. sınıflarda okutulan DKAB kitabı Nazım Genç tarafından yazılmış olup, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 08.12.2011 gün ve 236 sayılı Kurul Kararı ile 2012-2013 Öğretim Yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Yani kitap, 2017-2018 eğitim öğretim yılına kadar okullarda ders kitabı olarak okutulmakta olup, Netbil Yayıncılık tarafından basılmaktadır. Kitabın yazarı ile ilgili bilgi edinilememiştir. Kitaptaki üniteler aşağıdaki gibidir:

1. Allah İnancı
2. İbadet Konusunda Bilgilenelim
3. Hz. Muhammed ve Aile Hayatı
4. Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri
5. Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım
6. Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz

3.1.1. Toplumsal-Sosyal Değerler

Toplumsal- sosyal değerler incelendiğinde, 5 ve 6. ünitelerde diğer ünitelere göre daha yoğun bir değer aktarımı görülmektedir. Öte yandan ilk dört ünitede de dinin

temelleri ve toplumsal yapıdaki yeri verilirken, dinin toplumsal yaşamı yönlendirme ve düzenleme fonksiyonu da göz önüne alındığında, tüm ünitelerde dini ağırlıklı bir değerler aktarımının söz konusu olduğu görülmektedir.

Toplumsal yapının kuşkusuz en önemli ve ilk bileşeni, sevinç ve hüzünlerin paylaşılması, toplumsal iletişim ve empatinin sağlanmasıdır. Bunun için kitapta peygamberimizin bir buyruğu olarak sevinç ve hüzünlerin paylaşımı ayet ve hadislerle, aynı zamanda aşağıdaki resimde bulunan görselle aktarılmaktadır.

Peygamberimiz sevinç ve üzüntülerin paylaşılmasını öğütlemiştir.

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 57.

Resim 1. Sevinç ve Hüzünlerin Paylaşılması

Kitapta bu görsel, "Sevinçler paylaşıldıkça artar, sıkıntılar paylaşıldıkça azalır". ifadesinin altında, Peygamberimizin kızının, bebeğinin öldüğü bir kıssa ile birlikte verilmiştir. Ancak resim ile içerik arasında yeterli bağ kurulmamıştır. Her toplumda, yığınları bir arada tutan en önemli etken, sevinç ve hüzünlerin paylaşıldığı ortak duygulardır. Bu sadece bir ülke ya da bir yerleşim birimi için değil, aynı zamanda bir dini oluşum ya da etnik ve benzeri yapı için de geçerlidir. Dolayısıyla sosyolojik yapıyı belli bir seviyenin üzerinde ortak duygular taşıyan bireyler topluluğu şeklinde izah etmek mümkündür. Resimde hüzün, yaşlı bir kadının gözyaşları ile ifade edilirken, sevinç ise öğrencilerin karne sevinci ile ifade edilmiştir. Yaşlı kadının

hüznünün ne olduğu ile ilgili resim yeterli bilgi vermemekle birlikte, kadının parmağındaki yüzük, yoksulluktan ziyade başka bir nedenin hüznünü taşıdığına işaret etmektedir.

Yoksulluk ve dayanışma toplumsal değerlerin çok önemli olan bir sosyolojik olgusudur. Yine kitapta yoksullara yardım etmenin dini bir görev ve peygamber nasihati olduğu aşağıdaki resimle verilmiştir.

Hz. Muhammed yoksullara yardım edilmesini öğütlemiştir.

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 62.

Resim 2. Yoksullara Yardım

Kitapta bu resim, dinimizin yardımlaşma ve dayanışmaya verdiği önem başlığı altında, Hz. Aişe'ye peygamberimizin yardımlaşmanın önemini vurguladığı hadis ile birlikte verilmiştir. Resimde de görüleceği gibi, ihtiyacı olana ve yoksullara yardım etmek toplumsal bir görevdir. Bu değer verilirken resmin sol tarafında Kızılay aracılığı ile yapılan bir yardım, sağ tarafında ise özel bir kurum ya da STK tarafından verilen yardım betimlenmiştir.

Kitapta bu konuda pek çok ayet ve hadis nakledilmiş olup, çoğunlukla ön plana çıkan değer yardımın mümkün olduğunca gizli yapılmasıdır. Ancak her iki resimde de yardımı yapanın yanında, bir kontrol memurunun olması, aslında değerler eğitimi açısından farklı çağrışımlara da neden olabilir. Ancak resimde ağırlıklı olan betimleme, yardım yükünü taşıyan ve not tutan kişi görünümü ile birlikte, yardımın kapıya kadar gitmesi ve toplumsal bir kurum vasıtasıyla yapılması şeklindedir.

Hem sosyal devlet olmanın hem de yardımlaşma kültürünün bir gereği olarak yine yaşlı ve hastaların bakımı, toplumlarda ve Türk- İslam toplumunda sadece sosyal bir görev değil, aynı zamanda dini bir ödevdir. Kitapta bunu ifade etmek üzere çeşitli ayet ve hadisler ile örnek uygulamalar anlatılmakta, buna ilişkin aşağıdaki resim verilmektedir.

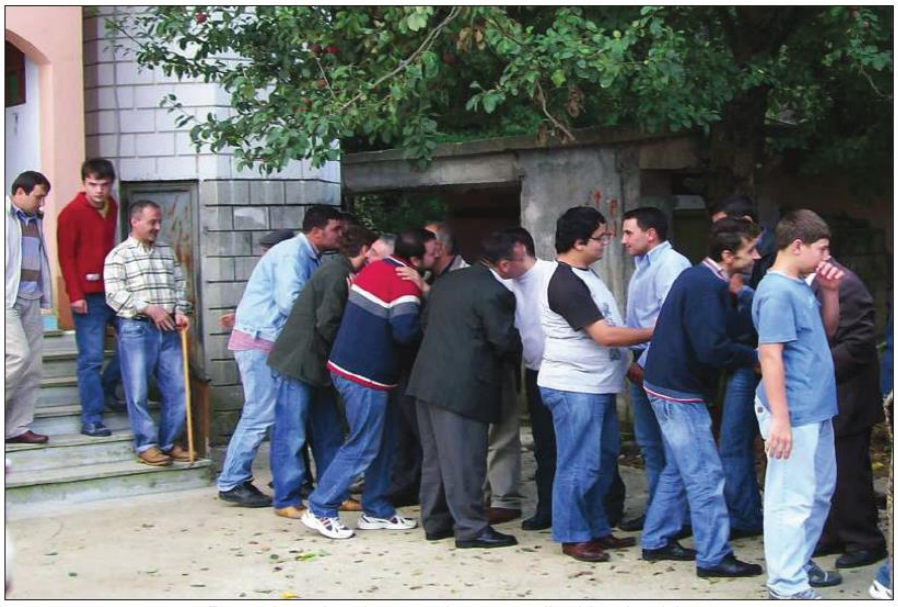
Dinimiz yaşlılara ve kimsesizlere yardım etmemizi öğütler.

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s.72.

Resim 3. Yaşlı ve Hastalara Yardım

Bu resim ise kitapta iyiye ve güzele yönlendirme başlığı altında verilmiş olup, "Kur'an'da iyilik" konusuyla ifade edilmiştir. Ancak kitapta resim ile doğrudan içerik bağlantısı kurulmamıştır. Yaşlı ve hastalara yardım, özellikle son yıllarda

Avrupa'da öemi artan ve pek çok kurumsal ya da bilimsel araştırmalar yoluyla desteklenen bir konudur. Batıda yaşlılarla ilgili çalışmaların artması ve yaşlıların yaşam kalitelerine değer verilmesi, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Öte yandan İslam toplumlarında yaşlılara ve hastalara yardım, dinin bir gereği olarak, Hz. Peygamber döneminden bugüne kadar gelen bir dini ve toplumsal ödev olarak tanımlanmaktadır (Bkz. Ek2). Resimde de görüldüğü gibi, yaşlı bireylerin bakımı ve bunların ihtiyaçlarının karşılanması devletin asli görevlerinden birisidir. Ancak bunu sadece devlet değil, sivil toplum kuruluşları da üstlenmektedir. Kadının tekerlekli sandalyesi Türk Kızılayı tarafından armağan edilmiştir. Aslında burada verilen yardımın gizli tutulmasının önemli olduğu, bu nedenle armağan denilerek yardımın ifşa edildiği öne sürülebilir. Ancak Kızılay bağışlarla ayakta duran bir kurum olduğundan gerek hesap verilebilirlik açısından, gerekse yardımı özendirmesi açısından kullanılan ibaredir. Armağan kelimesinin kullanımı ise bağış kelimesine göre daha bilinçli bir kullanımdır. Kitap milli birlik ve bütünlüğümüzü korumaya yönelik bayramları sevinçli zamanlar arasında göstermektedir (Bkz Ek.1). Burada milli ve dini bayramların yanında, cuma günleri, kandil, nevruz ve hıdrellez de sevinçli zamanlar arasındadır. Bayramlar, özellikle dini bayramlarda, bayramlaşmak önemli bir değerdir. Kitapta bu değer aşağıdaki resim ile anlatılmıştır.

Bayramlaşmak toplumumuzda önem verilen bir gelenektir.

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 87.

Resim 4. Bir Bayramlaşma Sahnesi

Müslümanların iki dini bayramı olan Ramazan ve Kurban Bayramlarının anlatıldığı bölümde, resim bayramlaşmayı göstermektedir. Metinde de bayramlaşmanın dini bir görev olduğu belirtilmiştir. Görselde de görüldüğü gibi, cami avlusunda bayramlaşma hem dini hem de toplumsal bir görevdir. Öte yandan kitapta sadece erkeklerin bayramlaşmaları gösterildiği için, çocuklarda ataerkil toplum anlayışının de oluşması söz konusudur. Bu bakımdan belki bir köy meydanı, aile içi ya da toplumsal bayramlaşma sahnesinin olmasının daha etkili değer aktarımı sağlayabileceğini de ifade etmek gerekir. Kitaptaki bir diğer bayram sahnesi olan Nevruz ateşinden atlama resmi verilmiştir.

Nevruz kutlamalarından bir görünüm

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 96.

Resim 5. Nevroz Bayramı ve Ateşi

Kitapta nevruz için "Osmanlı Devleti zamanında Nevruz, Hz. Âdem'in yaratıldığı, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın Arafat'ta buluştuğu, Hz. Nuh'un tufandan sonra karaya çıktığı, Hz. Yunus'un balığın karnından kurtulduğu, Hz. Yusuf'un kuyudan çıkarıldığı, Hz. Musa'nın asasıyla Kızıldeniz'i yararak geçtiği, Hz. Ali'nin doğduğu, Hz. Fatıma ile evlendiği ve halife olduğu gün" bilgisi verilmiştir. Baharın gelişinin

kutlandığı ve kökleri İslam dini öncesinde şaman kültüründen pagan kültürüne kadar çok geniş bir tarihsel sürece dayanan Nevruz Bayramı, Türk toplumunda önemli bir değer olarak görülmektedir. Bu bayramın bilinen en önemli ritüeli ise ateşin üzerinden atlama görüntüleridir. Geçmişte ateş üzerinden atlamayı dine sonradan giren, bid'at gibi gören ya da Mecusilik ile suçlayan yaklaşımlar çıksa da bunlar çok fazla kabul görmemiştir. Kitaplarda verilen bu değerler eğitimi neticesinde, Nevruz Bayramının toplumda daha fazla benimsendiği ve kutlandığı görülmektedir. Ancak burada da resimde, çoğunluğu erkeklerden oluşan bir topluluk vardır. Resimdeki tek kadının da gazeteci ya da resim çekmek için gelmiş olan bir görevli olduğu izlenimi vardır. Kısacası resim, toplumsal kaynaşmada cinsiyet ayrımı ve toplumsal ataerkil yapıyı yüceltecek şekilde verilmiştir. Bir diğer sevinçli gün olarak nitelendirilen değer, resmi bayramlarla ilgili aşağıda verilen resimdir.

Millî bayramlarımız törenlerle kutlanır.

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 89.

Resim 6. Resmi Bayramdan bir Görünüm

Kitapta milli bayramlar ile birlikte verilen bu görselin üzerinde, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile ilgili şu bilgi verilmektedir: "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı her yıl ülkemizde büyük bir coşku ve sevinçle

kutlanır. Okullar süslenir, resmi kurumlara Atatürk posterleri ve bayraklar asılır. Uluslararası Çocuk Şenliği düzenlenir. Halk oyunları gösterileri, müzik şölenleri yapılır". Resmi bayrama ilişkin bu resim, aslında kitabın ne kadar düşük bütçeli ve sınırlı imkanlarla yapıldığını da ortaya koyması bakımından önemlidir. Milli bayramlarda günümüz bilgi toplumunda çokça eleştirilen konuların başında, militarist ya da askeri yapının ağırlıklı olduğu görüntü gelmektedir. Öte yandan klasik devlet ve kamu yönetimi anlayışında askeri değerlerin görülmesi; bireylerde coşku, güven ve birliktelik duygularını arttırıcı bir etki yapmaktadır. Resimde askeri geçiş töreni görülmektedir. Oysa bu törenlerin daha profesyonel hazırlanan, özellikle çocukların ilgisini çeken pek çok bayram görseli bulunabilir. Söz konusu bireylerde güven ve cesaret duygusunu arttırmaysa, bunu çok daha iyi biçimde yapan pek çok resim bulmak mümkündür. Buradaki resimde ise halkın önünde duran ve halka uzak bir yönetici ya da siyasi kesim ile bunların önünde selam duran küçük bir askeri birlik görüntüsü, milli bayramlara atfedilen tüm değerleri aktarma konusunda ciddi eksiklikleri de barındırmaktadır. Milli birlik ve beraberliği pekiştiren, aynı zamanda dini ve toplumsal bir değer olan mezarlık ziyaretleridir. Bununla ilgili resim aşağıdaki gibidir.

Geçmişlerimizi hayırla anmak ve onlar için dua etmek gerekir.

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 99.

Resim 7. Mezarlık Ziyaretinden bir Görünüm

Kitapta mezarlık ziyareti "Hiç kabir ziyaretinde bulundunuz mu? Kabir ziyaretlerinde neler yapılıyor? Arkadaşlarınızla konuşunuz". sorusuyla verilmiştir. İslam dininde "sıla-i rahim" oldukça önemli bir görev olup; yakınları, akraba, eş ve dostları ziyaret anlamına gelmektedir. Öte yandan mezarlık ziyaretleri ile ilgili dini anlamda pek çok tartışmanın da olduğunu ifade etmek gerekir. Kimi görüşe göre ölenler toprak olduğu için, buralarda yapılan ritüeller dini anlamda uygun değilken, kimi görüşe göre ise "rabıta-i mevt", yani ölümü düşündürmesi ve dini hatırlatması bakımından önemlidir. Ancak ülkemizde bu değer daha çok ziyaret ve görme amaçlı gibi bir biçimde gerçekleştirilmektedir. Dini bayramlarda büyükler ziyaret edilerek bayramları kutlanır. Mezarlık ziyaretlerinin de bir toplumsal ritüel olarak bayramlara denk gelmesi, bu iddiayı desteklemektedir.

Hem toplumsal bağlamda hem de kültürel bağlamda önemli olan bir diğer değer ise şehitler ve şehitlik kavramıdır. Bununla ilgili görsel aşağıdaki resimde verilmiştir.

Şehitlerimizi hayırla anmak hepimizin görevidir.

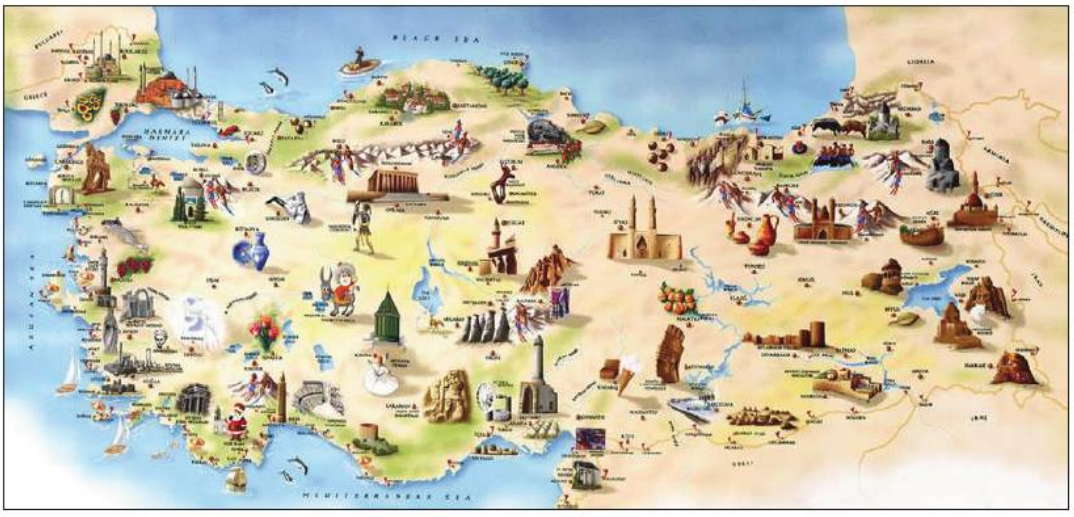
Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 116.

Resim 8. Şehitlik Görseli

Kitapta bu resim, "Bu uğurda şehit olanları rahmetle anmak, gazilerimize minnet duyup saygı göstermek onlara karşı vefa borcumuzdur." ifadesiyle verilmiştir. Şehitlik ile ilgili resimde ülkemizde Çanakkale 57. Alay şehitliği olarak bilinen ve

milli destanı gösteren görsel kullanılmıştır. Ancak resmin çözünürlüğünün çok düşük ve kalitesiz olması nedeniyle istenilen değer aktarımının tam olarak verilemeyeceğini göstermektedir. Aslında şehitlik kavramı sadece toplumsal ve kültürel değil, aynı zamanda önemli dini bir makam olarak da kabul edilmektedir. Bu nedenle toplumumuzda şehitlikler, normal mezarlardan farklı olarak, türbe ile mezar arasında bir şekilde düzenlenmektedir.

Geleneklerimizin arasında mezar ziyaretinde verilen selam yine selamı veren kişi tarafından alınırken, şehit ya da türbe ziyaretinde verilen selam alınmaz. Çünkü şehitlerin ölmediği ve verilen selamı alabileceklerine inanılmaktadır. Öte yandan normal mezarlar için böyle bir inanış olmadığından, selamı veren kişi yine kendi selamını almaktadır. Bu inancın da yansıması olarak şehitliklerde, normal mezarlık kültüründen daha farklı ve coşkulu, inanç ve iman düzeyi daha yüksek bir bilinç vardır. Resimde belki küçük bir köy için bu coşkuyu fazlasıyla veren şehitliğin, tüm ülkedeki müfredatta daha büyük örneklerinin verilmesi mümkün olabilir. Burada yine bir diğer değerler eğitimi ve aktarımı sorunu, resmin nerede çekildiği, nereye ait olduğu bilgisinin verilmemesidir. Kitapta tarihi ve kültürel değerler bir arada aşağıdaki resimdeki gibi verilmiştir.

Tarihî ve kültürel değerleriyle bu vatan hepimizindir.

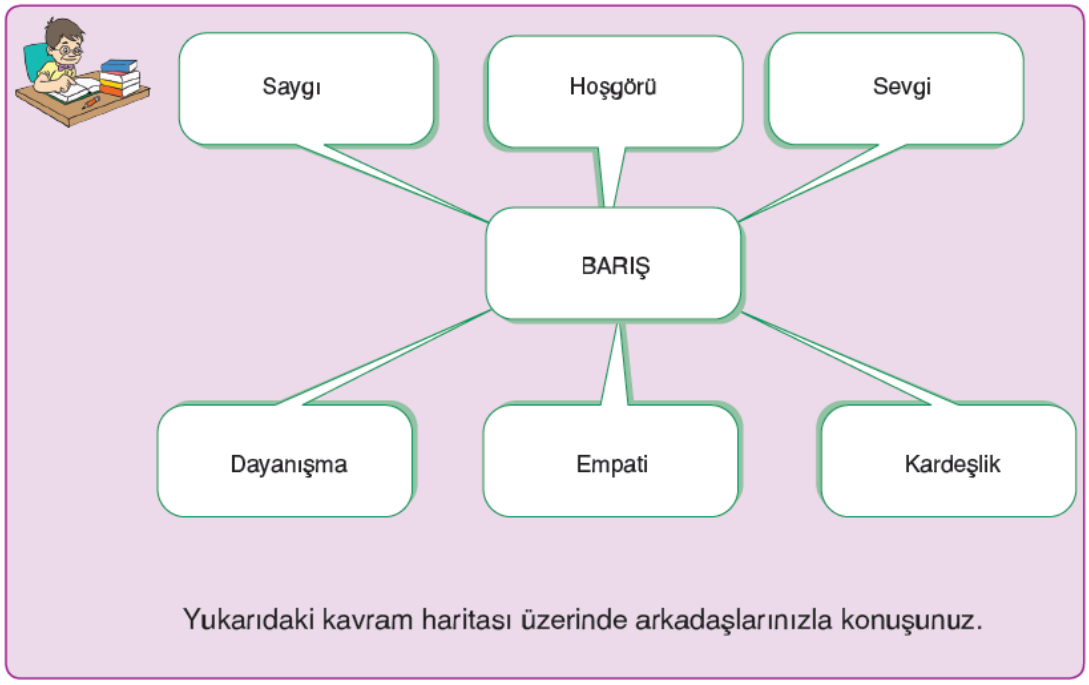
Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 111.

Resim 9. Tarihi ve Kültürel Değerler Coğrafyamız

Kitapta görsel, “Vatanımızı ve milletimizi niçin severiz?” başlığı ile verilmiştir. Değerler haritası olarak da değerlendirilebilecek olan bu haritada, illerin ya da bölgelerin en fazla bilinen ve öne çıkan özellikleri verilmektedir. Bu gibi resim ve grafikler, başarılı içeriklerle bir araya getirildiğinde, değerler eğitimi ve milli bilinç üzerinde önemli katkılar sağlamaktadır. Sosyolojik anlamda ise ulus-devlet bilincinin artmasında önemli ve pozitif yönde ilerlemelerin kaydedilebileceği ifade edilebilir.

3.1.2. İnsani-Evrensel Değerler

Kitapta toplumsal-sosyal ve dini değerlerin yanında, kişisel ahlak ya da gelişim ile bu alanların iç içe geçtiği diğer değerlerin eğitimi de yer almaktadır. Aşağıdaki şekilde, bu şekilde bir değer aktarımı söz konusudur.

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 119.

Şekil 2. İnsani-Evrensel Değerler

Bu şekil kitapta, “Yurtta Barış, Dünyada Barış Temel İlkemizdir” başlığı altında verilmiştir. Aslında bu kavram haritası bir anlamda, kişisel değerler ile evrensel değerlerin, din kültürü ve ahlak bilgisi ile örtüştüğü değerleri vermektedir. Burada

bulunan kavramlar, sosyolojik ve etimolojik anlamda dersin adına ve olması gereken içeriğine tam olarak uygun olan değerlerdir. Bunun yanında empati gibi bir kavramın da bu dönemde verilmesi olumlu kabul edilebilir. Öte yandan diğer değerlerin aktarılmasında, İslam dininin temel ibadet yerinin cami olduğu gibi bir bilgi bir yandan çocukların zeka seviyelerinin altında bir yaklaşımı gösterirken bir yandan da empati gibi bir kavramın verilmesi, kitabın içerik bakımından tutarsızlığını göstermektedir.

Din kültürü ve ahlak bilgisinin ahlak alanına giren değerlerin başında, çevre bilinci gelmektedir. Kitapta çevre bilincine ilişkin gerek görsel unsurlar bakımından gerekse içerik bakımından oldukça az bilginin yer aldığı ifade edilebilir. Buna ilişkin bir görsel, aşağıdaki resimde verilmiştir.

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 44.

Resim 10. Çevre Bilincine İlişkin Değerler

"Güzel İş ve Güzel Davranış: Salih Amel" başlığı altında, kitapta bu resim ile ibadetlerin açıklaması verilmiştir. Resimde de görüldüğü gibi çevre bilincine ilişkin değerlerin aktarılmasında, okul ortamında, öğrenilmesi gerekli olan bilgileri küçük yaşta edinmeye odaklanmış görseller kullanılmıştır. Aslında bu yaklaşım, çocuğun kendi yaşıtlarına bakarak, akran liderlikli öğretim modeline uyum sağlamaktadır. Ancak daha geniş çerçevede, daha fazla görsel ve yazılı unsurun yer almasının gerekli olduğu da açıktır.

Kısaca özetlemek gerekirse 5. sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi kitabı, gerek görsel açıdan gerekse içerik açısından din kültürünü daha fazla ön planda tutan ancak bunu yaparken de İslam dini üzerinden değerlendiren bir yapıya sahiptir. Kitapta daha fazla ahlak bilgisi konularına ve görsellerine yer verilmesinin gerekli olduğu ifade edilebilir.

3.1.3. Dini Değerler

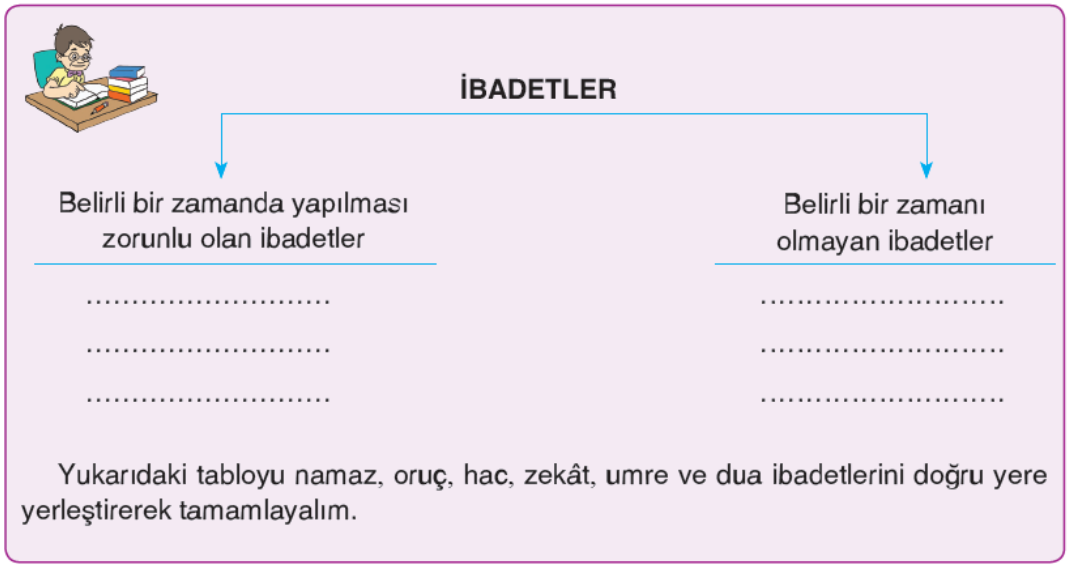
Kitapta dini değerler için getirilen eleştirilerin başında, topluma da yansıdığı gibi, sadece İslam dininin ön plana çıkması ve diğer inançların ya da "din kültürü" fonksiyonunun yeterince yerine getirilmemesi gelmektedir. Realite olarak toplumun büyük bir bölümünün Müslüman olması, bu İslam yoğunluklu yapıyı savunmada en temel gerekçedir. Gerçekten de çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede, baskın ve esas din İslamiyet'tir. Bu nedenle temel dini değerler, İslamiyet değerleri çerçevesinde işlenmiştir. Dini değerlerin başında Allah inancı gelmektedir. Kitapta bu değerin verilmesi için hazırlanan değerlendirme formunda, İslam temelli bir yapıda Allah inancı verilmektedir.

Tablo 3. Allah İnancı ve Değerlerin Benimsenmesi

			
İnsanın akıllı ve inanan bir varlık olduğunun farkındayım.			
Yarattıklarından örnek vererek Allah'ın var olduğunu açıklayabilirim.			
Allah'ın bizi ve her şeyi yarattığını açıklayabilirim.			
Allah'ın eşi ve benzeri olmadığını açıklayabilirim.			
Allah'ın her şeyi işittiğinin, bildiğinin, gördüğünün ve her şeye gücünün yettiğinin farkındayım.			
İhlâs suresini ezbere okur ve anlamını söylerim.			
Allah'ın, çalışmalarımı karşılıksız bırakmayacağı bilinciyle iyi işler yapmaya önem veriyorum.			

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 26.

Öz değerlendirme soruları olarak kitapta verilen sorulara bakıldığında yaratan, Tanrı gibi kelimeler yerine Allah kelimesinin seçimi İslam ağırlığını gösterirken, İhlâs Suresi denilerek doğrudan İslam referans verilmiştir. İhlas suresinin Kur'an-ı Kerim'de bulunan diğer surelerden farkı, Allah'ın sıfatlarının bir kısmını ve vahdaniyeti emretmesidir. Kitapta ibadetler ile ilgili sınıflandırmada da İslam dini ağırlıklı şekiller bulunmaktadır. İbadetlerin türlerine göre ayrılması aşağıdaki gibidir.

Kaynak: Genç, N. (2012). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı.** Netbil Yayıncılık, İstanbul, s. 34.

Şekil 3. İbadet Türleri

Kitapta bu şekil, ibadetlerin açıklandığı bölümde verilmiş ve içeriğindeki bilgi genişletilmiştir. Şekilde de görüldüğü gibi, ibadetler ile ilgili uygulamada namaz, oruç, hac, zekat, umre ve dua ibadetinin ayrımının yapılması anlatılmaktadır. Öte yandan her ne kadar bu ibadetler diğer dinlerde de yapılışı bakımından farklı olsa da var olan, İslam dininin öne çıkan ibadetleri olarak bilinmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde kitapta, dini öğretim ve dini değerlerin İslam dini çerçevesinde verildiği görülmektedir. Aslında çoğunluğu Müslüman olan bir toplumda, temel din eğitiminin de İslam üzerine kurulması anlaşılabilir gibi görünmektedir. Öte yandan sosyolojik açıdan bu noktada ortaya çıkan sorun, din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin, dinleri değil, din kültürünü vermesinin gerekli olduğudur. Sözgelimi Yahudi ya da Hıristiyan bir toplumda, bu dinlerin ağırlıklı

olduğu bir eğitimde de din kültürü eğitiminden söz etmek mümkün olmayıp, o dinin eğitiminden söz edilebilir. Ülkemizde de çoğu dünya ülkelerinde de din kültürü eğitiminde benzer sorunların yaşandığı ifade edilebilir.

3.2. ALTINCI SINIFLARDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE ÖNE ÇIKAN DEĞERLERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Altıncı sınıf ile beşinci sınıf içeriği arasında fark olsa da kitabın işleyiş biçimi ve konuların ele alınmasında beşinci sınıf ile benzer yaklaşım görülmektedir. Kitap, Safiye Özdemir tarafından yazılmış, DÖRTEL Yayıncılık tarafından basılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 30.11.2016 tarihli ve 86 sayılı (ekli listenin 112'nci sırasında) kurul kararı ile 2017-2018 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Bu sınıfta okutulan kitabın içerdiği üniteler aşağıdaki gibidir:

1. Ünite: Peygamberlere ve İlahî Kitaplara İnanç
2. Ünite: Namaz İbadeti
3. Ünite: Son Peygamber Hz. Muhammed
4. Ünite: Kur'an-ı Kerim'in Ana Konuları
5. Ünite: İslam'ın Sakınılmasını İstediği Bazı Davranışlar
6. Ünite: İslamiyet ve Türkler

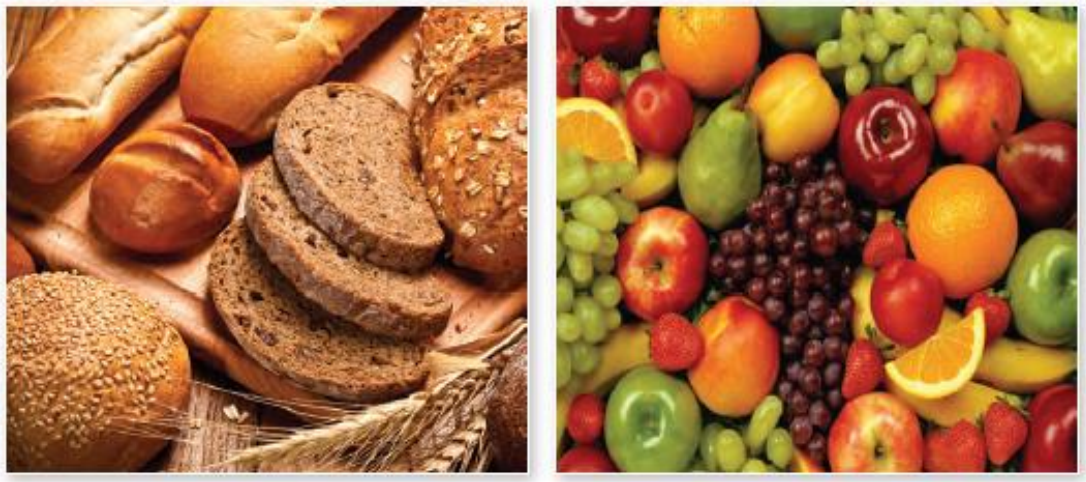
Görüldüğü gibi altıncı sınıfta, bir önceki sınıfta verilen temel dini bilgilerin üzerine, davranışlar ve değerler ile ilgili bazı yeni kavramlar eklenmiştir. Özellikle peygamber ve toplum içerisinde sakınılması gereken davranışlarla birlikte, temel felsefesi beşinci sınıfta verilen kavramların günlük yaşamda içselleştirilmesi için gerekli bilgiler yer almaktadır.

Kitabın yazarı Safiye Özdemir Ankara doğumlu olup, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunudur. Ankara Üniversitesi Temel İslam Bilimlerinde yüksek lisans yapan yazar, halen MEB'de öğretmen olarak görev yapmaktadır.

3.2.1. Toplumsal-Sosyal Değerler

Beşinci sınıfa göre altıncı sınıf kitabında toplumsal ve sosyal değerlerin daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Beşinci sınıfta din ve din kültürü ile ilgili kavramları öğrenen öğrencinin bir yandan öğrendiği kavramları tamamlaması, bir yandan da elde ettiği bilgileri günlük yaşamda da içselleştirmesi için gerekli olan temel uygulamaları yine teorik eğitim çerçevesinde edinmesi sağlanmaktadır.

Toplumsal ve sosyal değerler konusunda değinilmesi gereken bir diğer nokta ise dinin tanımında da bulunan, dinin temel görevlerinden birisi, yani toplumsal yaşamı düzenleme ve denetleme görevidir. Bundan dolayı her dini öğretinin temelinde mutlak yaratan güce itaat etmek ve O'nun isteklerine, emirlerine, kurallarına uymak gereklidir. Toplumsal yaşamda bu uygulamaların nasıl yapılacağı ibadet ve dini kurallar ile benimsetilmektedir. Kitapta sosyal temelli değerlerden ön plana çıkan, dini temel ile iç içe geçmiş olan kavramlardan birisi "şükretmektir". Kitapta bu değer nimetler ile verilmiştir.

Sahip olduğumuz nimetlere şükretmek için namaz kılarız.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 28.

Resim 11. Şükretmek ve Nimetler

Kitapta nimetler ve şükür bölümünde geçen bu resim, İslam'ın beş şartını anlatan hadis ile birlikte verilmiştir. Resimde de görüldüğü gibi, nimetlere şükretmek için ekmek ve meyveler görsel olarak kullanılmıştır. Türk toplumunda özellikle ekmeğin

ayrı bir kutsallığı ve anlamı vardır. Diğer nimetlere göre ekmeği yere düşürünce öpüp başına koyma, ekmek kırıntılarına basmanın günah olduğu gibi pek çok inanış üzerinden, ekmeğe ayrı bir kutsallık verilmiştir. Hatta toplumda meslek yerine "ekmek parası" söyleyişi kullanılmaktadır. Meyve ise daha çok dini öğretilere ve toplumdaki dini anlayışa hitap etmektedir. Cennet imgesi toplumda sebzelerle değil, meyve ile betimlenmektedir. Bu nedenle meyveler şükür konusunda önemli bir görsel olarak düşünülmüştür.

Aslında şükür dini yönü ağır basan bir değer olsa da toplumsal bağlamda insanları bir arada tutan en önemli değerlerden birisidir. Liberal ve serbest ekonomi yapısı içerisinde ekonomik gelir farklılıkları, alım gücünün toplum içerisinde önemli oranda değişiklik göstermesi gibi pek çok husus, aslında toplumsal bir yönetim zaafiyeti ve iç kargaşaya neden olabilir. Ancak şükür duygusu ve değeri, toplumları bir arada tutan, toplumsal adaletin eksikliklerini en etkili bir biçimde açıklayan değerdir. Bir diğer resimde, ibadetlerin toplumsal katkısı verilmiştir.

İbadetler toplumsal kaynaşmaya katkıda bulunur.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 50.

Resim 12. İbadetlerin Toplumsal Katkısı

Kitapta bu resim, "Dinimiz namazların cemaatle kılınmasını teşvik etmiş, bazı namazların da cemaatle kılınmasını şart koşmuştur". Bu durum toplumsal kaynaşma ve dayanışmaya önemli katkılar sağlamaktadır. Örneğin Müslümanlar gerek beş vakit namazda gerekse cuma, bayram ve teravih namazlarında camilerde bir araya gelmektedirler bilgisi ile birlikte verilmiştir. Resimde de görüldüğü gibi, ibadetler sadece Yaratan'ın isteklerini yerine getirme ve O'nu anmakla kalmayıp, aynı

zamanda toplumsal yapıyı da bir arada tutan önemli işlevlere sahiptir. Bu noktada ibadetlerin asıl amacının bu olmadığı eleştirileri olmakla birlikte, ortaya çıkan sonuca göre ibadetlerin toplumsal kaynaştırma görevi öne çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle yapılma amacı ne olursa olsun, ibadetler toplumsal yaşamı bir arada tutan, önemli bir güce sahiptir. Kitapta sosyal ve toplumsal değer ile ilişkilendirilecek bir diğer kavram, kız çocuklarının eğitimidir.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 64.

Resim 13. Kız Çocukların Eğitimi

Kitapta eğitim ve öğretimin öneminin anlatıldığı bölümde verilen resmin altında, Mescid-i Nebi'nin hemen bitişiğine yapılan ve Suffe denilen mekândan bahsedilmiştir. Kız çocuklarının eğitiminin özellikle sosyal bir değer olarak ele alınmasının nedenlerinin başında, ataerkil sosyal yapı gelmektedir. Bu yapıya göre kadınlar sosyal yaşamdan izole bir biçimde varlığını sürdürürken, kitapta aslında bunun eğitim ile ilgisinin olmadığı ve kız çocuklarının eğitiminin sadece sosyal değil, dini bir görev de olduğu vurgulanmıştır. Bir diğer sosyal ve toplumsal değer merhamet ile paylaşma olup, aşağıdaki görselle verilmiştir.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 85.

Resim 14. Toplumsal bir Değer Olarak Merhamet ve Paylaşma

Bu resim kitapta paylaşım ile ilgili bölümde verilmiş ancak metinde dürüstlük ve hakkaniyetin önemi vurgulanmıştır. Resimde bir canlıya merhamet ve komşularla paylaşma görülmektedir. Ancak merhamet görselinde sevginin daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Merhamet, empatinin dini literatürde karşılığı olarak görülebilir. Merhamet etmeyene merhamet edilmez gibi bir anlayışın ön planda olduğu toplumlarda merhamet kavramı, toplumsal yapıyı bir arada tutan önemli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitapta bu görsel her ne kadar sevgi ve merhameti gösterse de tam anlamıyla merhamet ve empati yönünü yeterince göstermemektedir.

Paylaşım ile ilgili görsel ise daha uygun olup, yardım ile paylaşım arasındaki ayrımı iyi bir şekilde vermektedir. Resimde çorbanın getirildiği evin kapısı ve içerisinin görüntüsü, aslında çorbaya ihtiyacı olan bir eve yapılan yardımı değil, güzel bir şeyi komşu ile paylaşmayı göstermektedir. Bu bakımdan hem komşuluk ilişkileri hem de paylaşmayı etkili biçimde göstermektedir. Kitapta ön plana çıkan bir diğer değer ise helal kazançtır.

İslamiyet hırsızlığı haram saymış, insanları çalışıp helal kazanç elde etmeye yönlendirmiştir.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 101.

Resim 15. Toplumsal Bir Değer Olarak Helal Kazanç

Kitapta resim ile ilgili açıklama yapılmamış, "İnsanları hırsızlık yapmaya sevk eden sebepler neler olabilir? Hırsızlık olaylarının azalması için ne gibi tedbirler alınabilir? Düşünce ve önerilerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız." etkinliği ile birlikte verilmiştir. Resimde de görüleceği gibi hırsızlık ile helal kazanç bir arada ele alınmıştır. Hırsızlık yapılmaması gereken, yasak kabul edilen, çalışarak kazanç elde etme ise yapılması gereken iki zıt kavram şeklinde verilmiştir. Resimde hem hırsızlık hem de emek vererek kazanma verilmiş olmakla birlikte, bunun din kültürü bağlamında sadece İslamiyet üzerinden verilmesi eleştiri kaynağıdır. Zira tüm dinlerde hırsızlık yasaklanmış, helal kazanç emredilmiştir. Başarıların tebrik edilmesi ve kıskançlık kitapta öne çıkan bir diğer toplumsal -sosyal değerdir.

Müslüman, başkalarını kıskanmak yerine tebrik etmeli, insanlara sevgiyle yaklaşmalıdır.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 103.

Resim 16. Kıskançlık ve Tebrik Etme

Kitapta "Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'tan lütfunu isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir." ayeti ile açıklamalı verilmiştir. Kıskançlık ve başkalarını tebrik etme konusunda verilen görseller, sevgi ve şefkat duygularını daha yoğun bir biçimde vermektedir. Tebrik etmek için ortada bir başarının olması gerekir. Öte yandan resimde bir başarının görseli olmadığı gibi, kıskanma ya da tebrik etme ile ilgili bir görsel de yoktur. Kitapta ön plana çıkan bir diğer yapı ise aile değerleridir.

Anne ve babaların, çocukları üzerine çok büyük hakları vardır.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 111.

Resim 17. Aile Değerleri

Kitapta bu resim, anne ve babaya saygıyla ilişkili ayetlerle birlikte verilmiştir. Aile değerleri için konulan bu görselde anne eğiten, baba ise eğlendiren konumundadır. Aile içerisinde anne ve baba haklarını gösterme konusunda başarılı bir görsel olmakla birlikte, çocuğun da anne ve baba üzerindeki sorumluluk ya da haklarına yeterince değinilmemiştir.

Genel olarak altıncı sınıf ders kitabında bulunan sosyal ve toplumsal değerler incelendiğinde, uygulama konusuna ve günlük sosyal yaşantıya biraz daha fazla önem verildiğini, bu yönde bilgilerin daha fazla ön plana çıktığını ifade etmek mümkündür.

Öte yandan gerek beşinci sınıf kitabında gerekse bu ve diğer kitaplarda genel olarak hakim olan İslam dini vurgusu eleştiriye konu olabilecek bir hususdur. Her ne kadar toplumun büyükçe bir bölümü Müslüman olsa da dersin adı İslam kültürü değil, "din" kültürü olarak geçmektedir ve vermiş olduğu toplumsal ya da sosyal değerlerin büyükçe bir bölümünde, tüm dinlerde ortak olan hususlar ve değerler verilmektedir.

3.2.2. İnsani-Evrensel Değerler

Kitapta bulunan ve sosyal ya da dini değerlerin dışında kalan, daha doğrusu bu sınıflamanın dışında da anlam içeren insani-evrensel değerler de vardır. Bunları genel olarak ahlak ve kişilerin kendi gelişimleri ile ilişkilendirmek mümkündür. Her ne kadar ahlak bireysel bir değer olmanın ötesinde dini ve sosyal bir değer olsa da, ahlakın iki alanın dışında, bireysel ve sosyolojik bir yanı da vardır. Bu bağlamda öne çıkan değerlerden birisi, dürüstlüktür.

Müslüman, her zaman olduğu gibi alışverişte de dürüst olmalıdır.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 98.

Resim 18. İslam Dininde Dürüstlük

Bu resim kitapta, yalan söylemek ve hile yapmak başlığı altında verilmiştir. Ancak resim ile metin arasında bağlantı kurulmamıştır. Dürüstlük sosyal ve dini değerlerin dışında, bireyin öz benliğini de ilgilendiren insani-evrensel bir konudur. Bu çerçevede değerlendirildiğinde dürüstlük, sosyal kimlik ile bağlantılı, aynı zamanda bireylerin kişilik gelişimleri ile de ilişkili olan bir konudur.

Öte yandan kitapta dürüstlük ile ilgili olarak kullanılan görselin, dürüstlük değeri ile ilişkisi olmadığı gibi, resimde tam olarak nereye odaklanıldığı ve gerekli izahın da yapılmadığı söylenebilir. Sebze satılan bir tezgahın ön planda olduğu bu pazar görselinde, alışveriş yapan insanlar görülmektedir. Emek, çalışma, helal kazanç gibi konularda daha uygun olabilecek olan bu görselde, dürüstlük ile doğrudan ilişki kuracak görselin mevcut olmadığı ifade edilebilir. Kitapta değinilen bir diğer değer ise dedikodudur.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 100.

Resim 19. Dedikodu ve Dini Değerler İlişkisi

Bu resim ise gıybet ve iftira başlığı altında verilmiştir. Resmin öncesinde gıybet ve iftiranın tanımı ve farkı yapılmıştır. En genel tanımıyla dedikodu, bir kişi ya da kişiler ile ilgili olarak bazı bilgilerin çarpıtılarak ya da olumsuzlukların doğrudan paylaşılmasını ifade etmektedir. Dedikodu tüm öğretilerde ve tüm toplumlarda olumsuz görülen, istenmeyen davranış olarak kabul edilmektedir. İslam dininde de büyük günahlardan birisi olup, "gıybet" olarak nitelendirilmektedir. Kitapta dedikodu ile ilgili görsel başarılı bir biçimde verilmiş olup, günah değeri ile ilişkilendirilmiştir. Burada aktarılan değer, "dedikodu yapmama" değeridir.

3.2.3. Dini Değerler

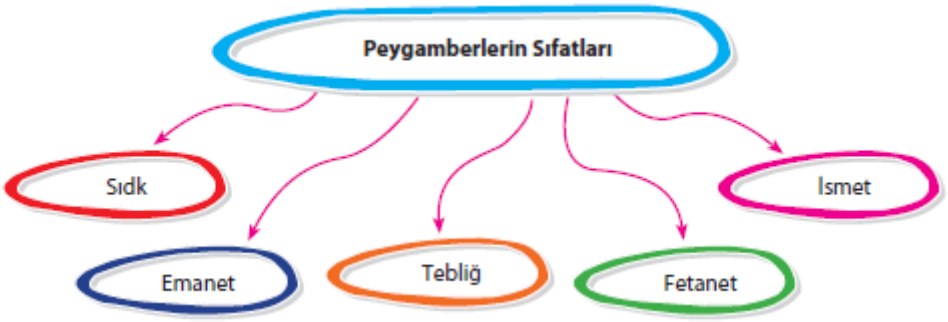
Dini değerler genel olarak incelendiğinde, beşinci sınıftaki bilgilerin tamamlanması için bazı kavramsal bilgilerin yanı sıra, uygulamalı bazı bilgilere de yer verilmiştir. Peygamber sevgisine ilişkin görsel aşağıdaki gibidir.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 11.

Resim 20. Peygamber Sevgisi ve Bilinci

Kitapta resmin verildiği metinde peygamberlik ile ilgili bilgiler verilmiş ancak resim ile ilişki kurulmamıştır. İslam dininde peygamber, diğer dinlerdeki gibi özel bir öneme sahip olmakla birlikte, Allah'ın en sevdiği kulu, alemleri yaratma sebebi gibi atıflar almaktadır. Buna ilave olarak Kur'an ahlakı ve inancında, peygamberin önemli bir rolü vardır. Bu resimde Hz. Muhammed son peygamber olarak verilirken, İslam inancına göre ibaresinin olmaması, İslam ağırlıklı eleştirilere kaynak teşkil etmektedir. Öte yandan peygamberlerin sıfatları ise genel olarak verilmiştir.

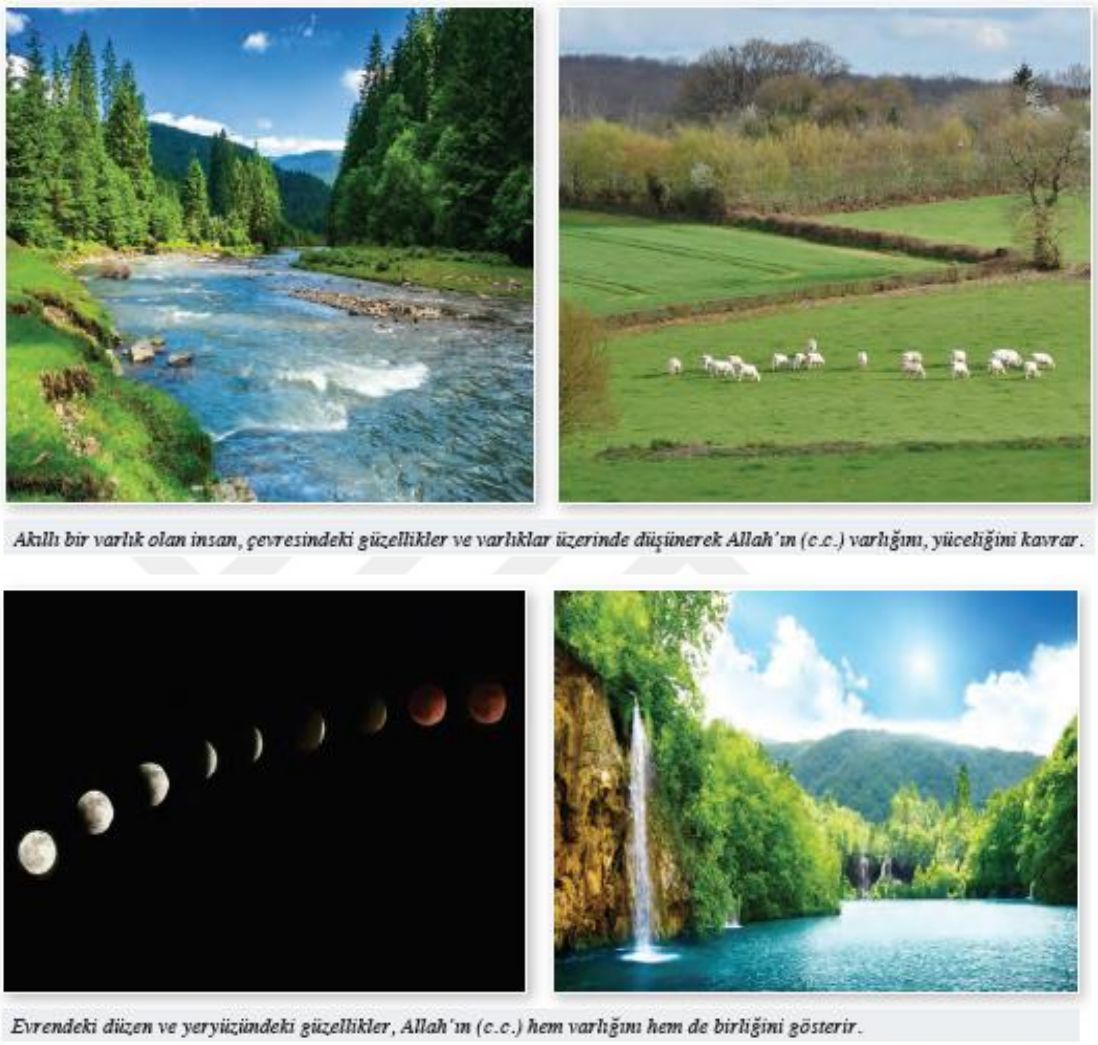

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 13.

Şekil 4. Peygamberlerin Sıfatları

Kitapta önce peygamberlerin vasıfları anlatılmış sonra yukarıdaki resim ile görselleştirilmiştir. İslam dininde ve diğer dinlerde olduğu gibi, peygamberler Allah'tan gelen vahiyleri tebliğ etmektedir. Bu görevi yerine getirirken sadık,

günahsız, güvenilir ve zeki olmaları gerekir. Kitapta peygamberlerin sıfatları etkili bir şekil ile değer aktarımı yapılmıştır. Allah'a iman konusunda ise delil olarak kainat verilmektedir.

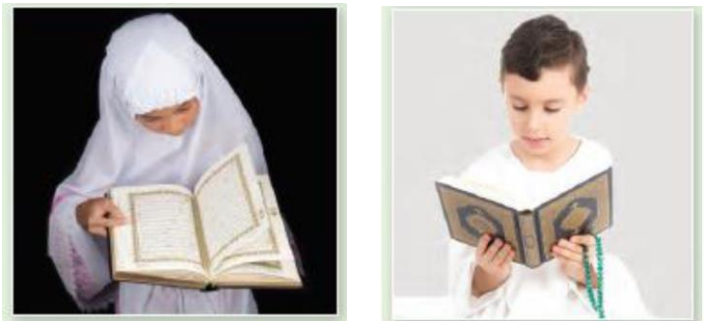

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, ss. 19, 81.

Resim 21. Allah'ın Varlığına Deliller

Birinci resim Allah'ın varlığı, ikinci resim delilleri ile anlatılmıştır. Aslında bu iki resimde, Allah'ın varlığı ile akıl arasında bağlantı kurulurken, evrenin düzeni ve güzellikleri verilmiştir. Aslında itikadi anlamda etrafımızdaki her şey O'ndan bir ayet olup, okumasını bilene ibretler vardır. Ancak gerçek iman hem akıl hem de kalp ile tasdik etmektir. Bu nedenle çevredeki güzellikler iman için bir gerekçe değil, bir iman vesilesi olabilir. Düz bir mantıkla "Güzel şeyler yaratana iman etmek gerekir". itikadi anlamda tartışmalara sebep olabilir. Zira savaşlar, ölümler, hastalıklar gibi

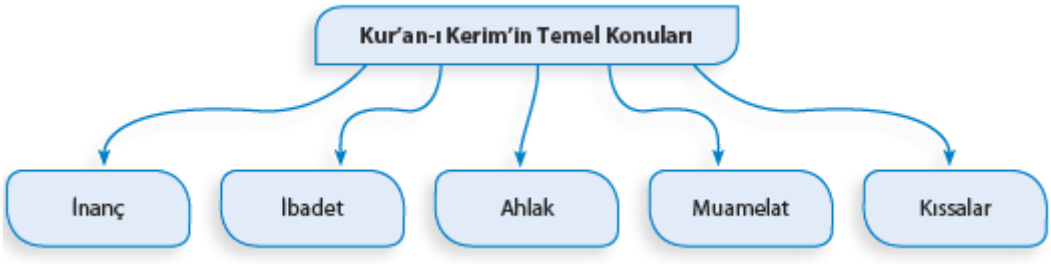
olumsuzluklar düşünüldüğünde, itikadi anlamda imanın zayıflamasına neden olabilir. Bu nedenle vahdet inancının yerini güzel şeyler ile doldurmak, kitabın yaklaşımına karşı bir eleştiri konusu olabilir. Kitapta dini değer olarak dinin kaynağı aşağıdaki gibi görselleştirilmiştir.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 22.

Resim 22. Dini Ödevler ve Dinin Kaynağı

Kitapta bu resmin yanında Kur'an'dan bazı bilgiler verilmiş, özellikle cinsiyet ayrımının olmadığı belirtilmiştir. Bu görselde dini değer olarak kadınların örtünmesi, dinin temel kaynağı olan Kur'an ve erkeklerin cami ibadetini sembolize eden tespih kullanılarak, dinin kaynağı verilmektedir. Aslında resimde aynı zamanda İslam toplumundaki ataerkil yapının da verildiğini görmek mümkündür. Kız çocuğu örtünmüş ve daha naif bir duruş sergilerken, erkek biraz daha dışa açık, dış dünya ile irtibatı daha fazla görünüm içerisindedir. Kitapta ön plana çıkan bir diğer dini değer ise Kur'an-ı Kerim'in temel konularıdır.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 80.

Şekil 5. Kur'an-ı Kerim'in Temel Konuları

Kitapta bu şekil, içeriğindeki bilgilerin anlatılmasından sonra verilmiştir. Resimde de görüleceği gibi, dini değerler konusunda yine İslam dini ağırlıklı olarak, temel konulara yer verilmiştir. Temel konuların başında inanç, ibadet, ahlak, muamelat ve kıssalar gelmektedir. Muamelat ve kıssalar uygulama anlamında dinin öne çıkan değerleriyken, teorik anlamda öne çıkan değerler ve uygulamayı da yoğun olarak içeren değerler inanç, ibadet ve ahlak çerçevesinde şekillenmektedir.

Genel olarak kitabın dini değerler ile ilgili bölümleri ve öne çıkan değerleri incelendiğinde, beşinci sınıfta verilen dini değerlerin ve bilgilerin bu kitapla teorik bölümünün tamamlanmasına yer verilmiştir. Öte yandan yine diğer tüm kitap ve bölümlerde olduğu gibi, İslam dininin baskın bir unsur olduğu görülmektedir. Dedikodu kadar kötü olan ve hoş karşılanmayan bir diğer kavram ise kibirdir.

Kibirlenmek, insanları küçük görmek dinimizde yasaklanmıştır.

Kaynak: Özdemir, S. (2017). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı.** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, s. 106.

Resim 23. Kibir ve Dini Değerler

Kitapta resmin öncesinde ve sonrasında, birçok kıssa ile kibir açıklanmış ve anlatılmıştır. Kibir, bir insanın çeşitli meziyetleri nedeniyle, kendisini başka insanlardan üstün görmesi olarak tanımlanmaktadır. Dini öğretilerde insan, dünyada kulluk görevini yerine getiren bir varlık olarak, yaratılanı Yaratandan ötürü

sevmelidir. Bu değer aslında sadece dini değil, sosyolojik bağlamda da önemli bir değerdir.

Genel olarak kitapta geçen diğer değerlere bakıldığında, kişisel erdem ve gelişim gibi önemli değerlerin ön planda olduğu görülmektedir. Yine diğer konularda olduğu gibi bu değerlerde de, İslam dini ağırlıklı olarak aktarım söz konusudur. Ancak değerlerin aktarımında sosyal ve toplumsal bütünlük açısından önemli bir gelişme söz konusudur.

3.3. YEDİNCİ SINIFLARDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE ÖNE ÇIKAN DEĞERLERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yedinci sınıfta işlenen kitabın içeriği genel olarak değerlendirildiğinde, beş ve altıncı sınıfta başlanan dini bilgilerin teorik anlatımının devam ettiği ve bunun artan ölçüde günlük yaşamda uygulama ve içselleştirmenin izlediği görülmektedir. Kitap Hacer Yaldız tarafından yazılmış, Gün Yayıncılık tarafından basılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 16.12.2014 tarihli ve 106 sayılı (ekli listenin 14'üncü sırasında) kurul kararı ile 2015 - 2016 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Yedinci sınıfta işlenen üniteler aşağıdaki gibidir:

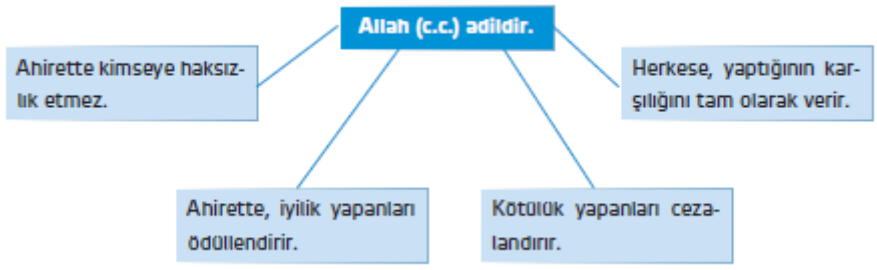
1. Ünite: Melek ve Ahiret İnancı
2. Ünite: Oruç İbadeti
3. Ünite: Bir İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed
4. Ünite: İslam Düşüncesinde Yorumlar
5. Ünite: Din ve Güzel Ahlak
6. Ünite: Kültürümüz ve Din

Görüldüğü gibi ünitelerde, düşünce, güzel ahlak ve kültür ile ilişkilendirilme yapılmıştır. Aslında parça parça öğrenilen kültürün bu sınıf itibariyle, kavramsal bir boyut kazandığı ifade edilebilir. Yine İslam dini üzerinden gidilen kitapta, sosyalleşme ve toplumsal değerlerin biraz daha ön plana çıktığı ifade edilebilir.

Kitabın yazarı Hacer Yaldız 1972 Ankara doğumlu olup, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunudur. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri anabilim dalında yüksek lisans yapmıştır. Halen MEB'de öğretmen olarak çalışmaktadır.

3.3.1. Toplumsal-Sosyal Değerler

Toplumların var olmasında ve bir arada yaşamasında, toplumsal adaletin büyük önemi ve rolü vardır. Toplumsal adalet sosyal yapı içerisinde bireylerin gerek demografik gerekse ekonomik farklılıklarından ileri gelen eşitsizlikleri kabul etmelerine aracı olan, bu vesileyle de toplumsal yapıyı bir arada tutan önemli bir kavramdır.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 26.

Şekil 6. Sosyal Adalet ve Allah

Kitapta sosyal adalet kavramı Allah ve ahiret inancı ile anlatılmıştır. Şekil ise ahiret ile Allah'ın adaletinin anlatıldığı metnin sonunda verilmiştir. Allah yaratan olarak tüm yarattıklarına adalet ile yaklaşmakta olup, eşitsizlikler ise ahirette karşılık bulacak biçimde belirtilmektedir. Bu noktada eşitlik ile adalet arasındaki farka değinmek gerekir. Eşitlik herkese eşit davranmak ve herkesin eşit şartlara sahip olması anlamında değerlendirildiğinde, kendi başına adaletsizlik kaynağı olabilmektedir. Zira dini öğretiler dünyayı bir sınav yeri olarak görmekte ve sınavda eşitsizlikler içerisinde adaleti sağlamak önem kazanmaktadır. Toplumsal ve sosyal içerikli olarak verilen diğer dini değer, Ramazan ayıdır.

Kaynak: 7 Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, ss. 36, 38, 44.

Resim 24. Ramazan ve Sosyalleşme

Kitapta bu resimler oruç ibadeti ve orucun birleştirici, bütünleştirici ve kaynaştırıcı işlevlerinin açıklandığı metinlerle birlikte verilmiştir. Aslında oruç İslamiyet ve diğer pek çok dinde olan bir ibadet olup, dini değerlere girmektedir. Ancak kitapta oruç ibadeti toplu iftar sofraları, cami mahyalarıyla toplumsal bütünleştirici bir değer olarak verilmiştir.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 40.

Resim 25. Sosyal bir Değer Olarak Aşure

Kitapta aşure resmi, aşure inancı hakkında anlatılan kıssalar ile birlikte verilmiştir. Aşure özellikle Türk toplumlarında yaygın olan, Muharrem ayının 10. günü yapılan bir tatlı türüdür. Kimi yörelerde tuzlu olarak et katılarak da yapılmaktadır. Aşurenin önemi, maddi değil, manevi anlamından ileri gelmektedir. Nuh Peygamberin gemisinden son kalanları karıştırarak yaptığı yemek inancından, Kerbela'da Hz. Hüseyin'in yokluk içerisinde elindekileri karıştırarak yaptıkları yemeğe kadar çeşitli anlamlar yüklenilen aşure, sebebi ne olursa olsun, komşuluk ilişkileri değerini vermektedir. Zira aşurenin yapılma amacı, paylaşmaktır.

Kitapta yer alan değerlerden birisi de dini bayramlardır. Dini bayramlar her ne kadar dini bir değer gibi görünse de sosyal yanı daha fazladır. Zira dini bayramlarda insanlar daha fazla bir araya gelmekte ve toplumsal anlamda önemli bir bütünlük gerçekleşmektedir.

Dinî bayramlarda insanlar birbirini ziyaret eder.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 45.

Resim 26. Dini Bayramlar ve Sosyal Yapı

Kitapta bu resim, Ramazan Bayramı sevinci başlığı altında ve arefe günü yakınları ziyaret etmenin öneminin anlatılmasının ardından verilmiştir. Dini bayramların en önemli yanı, sadece bireyleri bir araya getirmekle kalmayıp, aynı zamanda farklı kuşakları da bir araya getirmesidir. Günümüz modern toplumunda kuşak farklılıkları ve kuşakların birbirlerini anlamaları için pek çok çalışma yapılsa da hiçbirisi dini bayramlar kadar etkili olmamıştır.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, ss. 83, 86.

Resim 27. Farklı İnançlara Karşı Tutum

Kitapta yer alan ve son yıllarda toplumsal ve sosyal anlamda yaşanan önemli gelişmelerden birisi de Alevi vatandaşların cem, semah gibi dini ritüellerine yer vermesidir. Kitaptaki resim, Alevilik inancı anlatıldıktan sonra verilmiştir. Geçmişteki yanlış uygulamalarda Alevi itikadı olumsuz bir biçimde ele alınırken daha sonra farklılıklara hoşgörü kavramı gelmiştir. Ancak hoşgörü kavramı da kendi içerisinde ciddi manada rencide edici ve ötekileştirici sonuçlara neden olmuştur. Hiç kimsenin, bir başkasının inancına olumlu ya da olumsuz bir algı oluşturma hakkı yoktur. İnanç bireylerin gerek anayasalarda gerekse evrensel insan hakları bildirgesinde kendi özel mülkiyet alanıdır ve bu alana ilişkin hoşgörü, tahammül, iyi bakış, pozitif görüş gibi bir hakkı yoktur. Bu nedenle kitapta bilgi aktarma bakımından bu görsellerin ve değerlerin verilmesi olumlu bir gelişmedir. Bu noktada, laiklik değeri ön plana çıkmaktadır.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 93.

Resim 28. Toplumsal bir Değer Olarak Laiklik

Kitapta bu resim, laiklik ile din ve devlet işlerinin ayrımının öneminin anlatılmasından sonra verilmiştir. İslam dini ağırlıklı olması, diğer dini öğretilere yeterince yer vermemesi gibi eleştirileri hafifleten en önemli değerlerden birisi, laikliktir. Laiklik geçmişten günümüze kadar bilinçli-bilinçsiz bir biçimde, dinsizlik olarak gösterilmiştir. Oysa özünde laiklik, İslamiyet'teki "Senin dinin sana, benim dinim bana." ayetinin uygulaması olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda laiklik, kişilerin din ve vicdan hürriyetlerini koruyan önemli bir değerdir. Kitapta Türkiye'de sağ ve sol görüş olarak bilinen ayrımda, laikliğin dinsizlik olarak özdeşleştirilerek atfedildiği Atatürk ile hocaların bir arada dua etmeleri, aslında laiklik ile dinsizlik kavramlarının aynı şey olmadığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Kitapta sosyal yapıya ilişkin verilen değerlerden dürüstlük ve yardımlaşma ön plandadır.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, ss. 102, 105.

Resim 29. Sosyal Yapıda Dürüstlük ve Yardımlaşma

Kitapta dürüstlüğün ve yardımlaşmanın dindeki önemi anlatılmış ve resimler verilmiştir. Aslında dürüstlük olarak verilen resimde, pazar çıkışında zabıtaların kurduğu tartıda, aldığı ürünlerin ağırlığının gerçekten doğru olup olmadığını tartan vatandaş görülmektedir. Bu durum dürüstlükten ziyade, toplumsal yozlaşmayı da göstermektedir. Bu noktada müşteri pazar esnafına güvenmemekte, zabıta ve devlet ise bu düşünceyi destekler şekilde, tartı koyarak aslında dürüstlüğün içten gelen erdem ile değil, dışarıdan müdahale ile sağlanacağını ifade etmektedir. Bu nedenle son derece yanlış bir değer aktarımının söz konusu olduğunu ifade etmek mümkündür. Fakirlere yardım konusunda aşevindeki yemek görüntüsü kurumsal yardımlaşmayı temsil ederken, bireysel bağlamda daha etkili bir görselin olması, değer eğitiminde bireyselliği daha fazla ön plana çıkarabilirdi. Kitapta değinilen bir diğer değer, devlet mallarının korunmasıdır.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 106.

Resim 30. Devlet Mallarının Korunması

Kitapta bu resim emanetin önemi ve devlet mallarının korunmasının dinen önemini anlattıktan sonra verilmiştir. Devlet malları, kamuya ait olması bakımından tüm toplum ve sosyal yapılarda çok önem verilen bir konudur.. Bunun yanında devlet mallarına verilen zarar, tüm kamuya verilen zarar olarak görülmektedir. Bu bakımdan devlet malına zarar verilmemesi önemlidir. Ancak kitaptaki görsel incelendiğinde, bir okulun muhtemelen bilgisayar sınıfı verilmiştir. Bu resimde öğrencinin devlet mallarının korunması ya da devlet malı bilincini edinmesi için hiçbir bilgi olmadığı gibi, bu değerlerin önemini de ortaya koymamaktadır. Kitapta değinilen bir diğer değer ise toplumsal yapının en önemli unsurlarından birisi olan selamlaşmadır.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 114.

Resim 31. Toplumsal Yapı ve Selamlaşma

Kitapta görgülü olmak ve genel görgü kurallarından sonra bu resim verilmiştir. Selamlaşma birçok dinde önem verilen, toplumsal yapıyı kuvvetlendiren bir kavramdır. İslam dininde selam vermek sünnet, almak ise farzdır. Kitapta bu değerin verilmesi sosyal ve toplumsal anlamda önemli bir gelişme olsa da sunulan görsel daha çok yardımlaşma ile özdeşleşmektedir. Yine dini bir değer olmakla birlikte toplumsal ağırlıklı değer olarak görülebilecek olan bir diğer kavram, israf kavramıdır.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 116.

Resim 32. İsraf ve Toplum

Bu resim kitapta, savurganlıktan kaçınmanın dini boyutları anlatıldıktan sonra verilmiştir. Aslında israf tek başına dini bir değer gibi görünse de resimde de görüleceği gibi, toplumsal bir sorumluluğu da beraberinde getirmektedir. İsraf genel olarak bir şeyi ya da değeri, gereksiz yere kullanmak ya da kullanımını engellemektir. Bu bakımdan israf sadece israfı yapanı değil, genel olarak tüm toplumu ilgilendiren, kamusal kaynakların verimsiz kullanımını beraberinde getiren bir olgudur. İsrafın önlenmesi ise ayrı bir sosyal sorumluluktur. Kitapta bu değer uygun görsel ile öğrencilere aktarılmaktadır. Ancak görselin bir kamu spotunun görüntüsü olduğunu da ifade etmek gerekir. Bu nedenle içerik ile görsel arasındaki uyum, değerlerin daha iyi bir şekilde aktarılmasına yardım etmektedir. Kitapta yer alan, dini bakımdan ziyade toplumsal yönü önem kazanan bir diğer değer şehitliktir.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 123.

Resim 33. Şehitlik Değeri

Kitapta şehitlik, kültür ve kültürün öğeleri başlığı altında verilmiş, şehitlik bir kültür öğesi olarak nitelendirilmiştir. Tüm dinlerde şehitlik kutsal kabul edilmiştir. Şehitlik, din, vatan ve kutsal değerler uğruna yaşamını feda eden, makamların en yücesi olarak görülmektedir. Kitapta şehitlik değeri Çanakkale Şehitler Abidesi üzerinden verilmiştir. Daha çarpıcı, şehitliği içerik olarak da verebilecek görseller yerine kullanılan bu görsel, şehitlik kavramının anıtsal değeri ve sosyal değerini ön plana çıkarmıştır.

3.3.2. İnsani-Evrensel Değerler

Yedinci sınıf kitabında öne çıkan, toplumsal-sosyal ve dini değerler dışında ele alınabilecek çok fazla değer yoktur. Bunlar arasında varlık bilinci, epistemoloji ya da ontoloji ile geleneksel batıl inançlar öne çıkmaktadır.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 10.

Şekil 7. Varlıklar Alemi ve Çevre Farkındalığı

Kitapta bir yandan varlıklar maddi ve manevi, bir yandan da soyut ve somut şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu bölüm "Kur'an'da bahsedilen her şeyin Allah'ın sözü ve doğru olduğuna inanırız." bilgisi ile birlikte verilmiştir. Görülen ve görülmeyen ise bu iki sınıflama gibi genel bir sınıflamadır. Bu diyagram bilimsel metodolojik bir yöntem gibi görünse de aslında artı ve eksi şeklinde, oldukça yüzeysel bir sistematik örneği sunmaktadır. Batıl inançlar kitapta üzerinde durulan bir diğer değer aktarımıdır.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 19.

Resim 34. Batıl İnançlar

Kitapta bu resim, batıl inançların anlatıldığı, özellikle sihir ve büyü üzerinde durulan bölümde verilmiştir. Bir dilek ağacının altında insanların buraya gelerek bez bağladıkları ve dilek tuttukları bu görselde, alttaki açıklama ile dinin batıl inancı yasakladığı ifadesi verilmiştir. Öte yandan bir ağaca bağlanan bezden medet umulmasının saçma olduğu, dini, bilimsel ve analitik düşünceye uygun olmadığı gibi bir değer aktarımı yapılmamıştır.

3.3.3. Dini Değerler

Yedinci sınıfa gelindiğinde, dini değerlerin giderek uygulama yönünün arttığı ve toplumsal yanının ağırlık bastığını görmekteyiz. Şeytan ile mücadele, kitapta üzerinde durulan önemli dini değerlerden birisidir.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 17.

Resim 35. Şeytan ile Mücadele

Kitapta şeytan ile mücadele konusunda verilen görselde, yan yana oturan ve dua eden kızlar yer almaktadır. Resmin altında "Eğer şeytandan gelecek kötü bir düşünce seni dürtecek olursa hemen Allah'a sığın. Çünkü o, işiten, bilendir." ayeti verilmiştir. Bu görselin nasıl ve ne şekilde şeytan ile mücadele ve Allah'a sığınma ile bağdaştırıldığı bilinmemektedir. Çevre incelendiğinde, cami gibi bir yapı da belirgin değildir. Bu nedenle değerin verilmesi önemli, verilme şekli ise yetersizdir. Bir diğer önemli dini değer ise, kıyamet bilincidir.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, s. 23.

Resim 36. Kıyamet Bilinci

Kitapta bu görselin öncesinde ölülerin dirilişi, sonrasında ahiret hayatı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Tüm inanışlarda ezeli ve ebedi en üstün güç yaratıcıdır onun dışındaki her şey fani ya da geçicidir. Mutlak son ise dini öğretilerde kıyamet olarak geçmektedir. Kıyamet bilinci, insanların dünyevi arzularının sınırlandırılması suç, günah ve yasak kabul edilen alışkanlıklardan uzak durma ve korunma konusunda önemli bir değerdir. Kitapta bu değer verilirken, evren ve gezegenler arasındaki düzen ve nizam verilmiştir. Kıyamet bir anlamda dünya hayatının sonu anlamına geldiğinden, kainattaki ölçüye, plana, nizama, düzene dikkat çekilmiştir. Kitapta ayrıca adalet, örf ve kültürel değerler dini anlamda verilmiştir.

Kaynak: Yaldız, H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı.** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, ss. 60, 64, 123.

Resim 37. Dini Manada Adalet, Örf ve Kültür

Kitapta adalet ve örf İslam dininden örnek ve ayetlerle, kültür ise genel olarak kültür kavramının tanımı ve işlevi ile birlikte verilmiştir. Aslında adalet, örf ve kültür dini değerler olmalarından çok, sosyal ya da toplumsal değerlerdir. Ancak kitapta adalet değeri terazi ve altında Hz. Muhammed ile örf ve kültürel özellikler ise ibadet ile görselleştirilmiştir. Bu bakımdan toplumsal değerlerin dini değerler ile örtüştüğü konuda kitabın dini değerleri günlük yaşam ile içselleştirme bakımından değerler eğitimini şekillendirdiği ifade edilebilir.

3.4. SEKİZİNCİ SINIFLARDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE ÖNE ÇIKAN DEĞERLERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Diğer ders kitaplarından farklı olarak sekizinci sınıf ders kitabında İslam'ın yanında diğer dinler de yer almaktadır. Bu sınıf seviyesinin diğer inançlar hakkında bilgi

sahibi olmak için yazar tarafından daha uygun bulunduğu düşünülebilir. Kitap Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU tarafından yazılmış, Gizem Yayıncılık tarafından basılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 16.12.2014 tarihli ve 106 sayılı (ekli listenin 14'üncü sırasında) kurul kararı ile 2015 - 2016 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Sekizinci sınıf ders kitabında yer alan üniteler aşağıdaki gibidir:

1. Ünite: Kaza ve Kader
2. Ünite: Zekat, Hac ve Kurban İbadeti
3. Ünite: Hz. Muhammed'in Hayatından Örnek Davranışlar
4. Ünite: Kur'an'da Akıl ve Bilgi
5. Ünite: İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar
6. Ünite: Dinler ve Evrensel Öğütleri

Yine bu kitapta da üniteler uygulamaya ve dini öğretileri günlük yaşantıda içselleştirmeye yönelik olsa da teorik din eğitimi devam etmektedir. Özellikle kaza ve kader ünitesi değer türleri bakımından zengin bir bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitabın yazarı Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU 1961 Ankara doğumlu olup, 1996 yılında doktorasını tamamlamıştır. 2000 yılında doçent olan yazar, Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesinde 1999-2000 yılları arasında dekan yardımcılığı yapmıştır. Alanı Felsefe ve Din Bilimleri anabilim dalıdır. Halen Ankara Üniversitesinde ders vermektedir.

3.4.1. Toplumsal-Sosyal Değerler

Toplumsal ve sosyal temelli olarak sekizinci sınıf kitabında geçen değerlerin başında yardımlaşma gelmektedir. Özellikle kitabın tüm ünitelerinde, dini ya da sosyolojik kökenli olarak yardımlaşma ve dayanışma daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Başarı, paylaşma ve yardımlaşmayla gerçekleşir.

Okul yaptırmak sadaka-i cariyedir.

Elimizden geldiği kadar başkalarına yardımda bulunmalıyız.

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, ss. 31, 39, 40.

Resim 38. Yardımlaşma ve Sosyal Yapı

"Ayşe'nin Tatil Dönüşü" isimli öyküde toplumsal yardımlaşma anlatılmış ve ilk resim verilmiştir. İkinci resim, okul yaptırmanın sadaka değerinde olduğunun açıklandığı yerde verilmiştir. Üçüncü resimde ise yardımlaşma konusu anlatılmıştır. Yardımlaşma ile ilişkili olarak verilen görsellerde yardımlaşma değeri etkili bir biçimde verilmekle birlikte, kullanılan görseller öğrencilerin bu değeri yeterli bir biçimde algılamasına izin vermemektedir. Öte yandan kullanılan görsellerin kalitesi özellikle altta bulunan çizim şeklindeki görsel, öğrencilerin yaşları ve günümüz ders materyallerine göre oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu yapısı itibariyle görsel, telif hakkından kaçmak için resim koymayan ama çok masraf olmasın diye çalakalem yapılmış bir iş görüntüsü vermektedir. Bu nedenle yardımlaşma değeri tam olarak aktarılamamıştır.

Kitapta sosyal ve toplumsal değer olarak ele alınabilecek olan ve bu çerçevede verilen bir diğer önemli kavram ise eğitimdir.

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, s. 88.

Resim 39. Eğitimin Toplumsal Yanı

Kitapta kötü alışkanlıkların anlatıldığı bölümde, eğitimin kötü alışkanlıklarından uzaklaşmada en etkili yol olduğu anlatılmış ve görsel verilmiştir. Eğitim, tüm inançlar ve sosyal ya da kültürel yapılarda önem verilen toplumsal bir değerdir. Diğer DKAB kitaplarında olduğu gibi sekizinci sınıf kitabında da eğitim sosyal bir değer olarak görülmektedir. Kitapta sosyolojik anlamda toplumsal yapıyı etkileyen bir diğer değer ise helal kazançtır.

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, ss. 91, 110.

Resim 40. Helal Kazanç ve Toplum

Bu resimler ise dürüstlük ve helal yoldan kazanç bölümlerinin anlatıldığı yerlerde verilmiştir. Tüm dinlerde olduğu gibi İslam dininde de helal yolla kazanç büyük

önem taşımaktadır. Kazancın helal olmadığı durumlarda adaletin de tam olarak gerçekleşmeyeceği söylenebilir. Bu da toplumsal adalet kavramını ve inancını zayıflatarak, bireyleri toplumsal yapı içerisinde yalnızlaştırabilmektedir. Kitapta alışverişte ölçü ve helal kazanç ile bu iki kavram verilmiştir.

3.4.2. İnsani-Evrensel Değerler

Sekizinci sınıf ders kitabında, diğer sınıfların kitaplarındakinden farklı olarak, dini ya da sosyolojik değerlerin dışında, günlük yaşama ilişkin çok farklı değerler ve bilgiler de verilmiştir. Bunlardan birisi trafik bilinci ve değerleridir.

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, ss. 13, 14.

Resim 41. Trafikte Bilinçli Olma Değeri

Kitapta bu resimler, "Ayşe'nin Feryadı" isimli hikaye ile birlikte verilmiştir. Söz konusu metinde trafikte bilinçli olma değeri oldukça yüzeysel ve belli bir mantık akışının dışında anlatılmıştır. Sekizinci sınıf öğrencisinin dikkat ve motivasyonunu bozacak derecede amatörce çizilen bu resimlerden birisinde sürücü hataları ile kazaları özdeşleştirirken diğeri ise dönemeçlere hızlı girilmesini resmetmektedir. Bir sürücü kursunda verilmesi gerekli olan bu bilgilerden hatta kısmen de olsa spesifik (viraja hızlı girme) bilgisinin değerler eğitimi veren DKAB dersinde, öğrenci motivasyonunu ve ciddiyetini olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır.

Kitapta ayrıca, diğer sınıfların DKAB kitaplarından farklı olarak, bilimsel bilgi ve mantık gibi konulara, pozitif bilime ilişkin değerlere daha fazla yer verilmiştir.

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, ss. 17, 18, 79, 94.

Resim 42. Pozitif Bilimler, Spor ve Mantık

3.4.3. Dini Değerler

Sekizinci sınıf DKAB ders kitabında, diğer sınıf kitaplarından farklı olarak, İslam diniyle birlikte başka dinlere de yer verilmiştir. Bununla birlikte dini değerlerin aktarımı esnasında kullanılan görsellerin ve içeriğin yeterli olmadığı ifade edilebilir.

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, s. 23.

Resim 43. Camilerin Fonksiyonları

Kitapta bu resim "Panodaki Yazı" isimli parçada, Ali'nin babasıyla arasında geçen öykü ile verilmiştir. Aslında toplumsal değer olarak da görülebilecek olan bilinçlendirme ve bilinçli olma değerleri kitapta dini bir olgu olan cami üzerinden verilmektedir. Bu sayede camilerin sadece toplanma ve ibadet yerleri olmadığını, aynı zamanda bilgilerin paylaşıldığı yerler olduğunu da ifade etmektedir. Ancak kullanılan görselin basitliği ve çizimdeki tekdüzelik, özellikle sekizinci sınıfa gelmiş bir çocuğun değerleri almasında ki motivasyonunu kırıcı niteliktedir. Bunun yanında bilgilendirme ve bilinç değerleri için camilerin farklı işlevleri de anlatılarak görselleştirilebilir. Resimde caminin dahi görselinin olmadığı, iş hanı girişine benzer bir yapıyla bu değer etkili bir biçimde aktarılamamıştır. Kitapta dini değer olarak Hacerü'l-esved, Arafat Dağı ve vakfe ibadeti yer almaktadır.

Müslümanlar, "Hacerülesved" taşını önemli saymakta, hacılar tavaf yapmaya bu taşın hizasından başlamaktadır.

Hac sırasında Arafat'ta vakfe yapılır.

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, s. 46, 57.

Resim 44. Dini Değer Olarak Arafat, Hacerü'l- esved

Hacerü'l-esved adı verilen taş ve Arafat Dağı ile burada yapılan vakfe, İslam dininin en önemli ibadetlerinden birisi olan hac ibadetinin birer parçasıdır. Kitapta bu resmin yanında peygamberin güvenilirliği anlatılmış ama resim ile bağlantı kurulmamıştır. İkinci resimde ise hac ibadeti ile ilgili bilgiler verilmiştir. Hac ibadetinde bulunan bu dini değerlerin verilmesinde çok eski görsellerin yer alması, değerlerin öğrenimi konusunda yetersizliği göstermektedir. Kitapta verilen dini değerlerden birisi de kurban ibadetidir.

Kurban ibadeti zengin Müslümanlar için vaciptir. (Kurban Pazarı, Ressam: Sami Yetik)

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, s. 50.

Resim 45. Dini Değer Olarak Kurban

Bu resim, kitapta kurban ibadetinin anlatıldığı yerde verilmiştir. Bu görselin diğer resimlere göre daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim söz konusu görsel kurban ibadetinin toplumsal hayattaki yansımasını etkili bir şekilde aktarmaktadır. Kurban İslamiyet'in önemli ibadetlerinden birisidir. Kurban aynı zamanda teslimiyet ve paylaşma değerlerini de veren bir ibadettir. Kitapta yer alan dini değerlerden birisi de ergenlik üzerinden, sorumluluk sahibi olma bilincidir.

Size göre ergenlik çağına ulaşmamış çocuklar neden dinî sorumluluk sahibi değildirler?

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, s. 71.

Resim 46. Ergenlik ve Sorumluluk Sahibi Olma

Bu resim ise aklın dindeki yerinin anlatıldığı bölümde verilmiştir. Dini anlamda reşit ve dini sorumluluk sahibi olmak için, bireylerin öncelikle aklının, idrak yeteneğinin ve ergenliğe girmiş olması gerekir. Bundan önceki dönemlerde bireyler çocuk kabul

edilerek, dini anlamda bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Kitapta metin içerisinde anlatılan bu bilgilere, görsel anlamda yeterince yer verilmemiştir. Bu nedenle değer eğitiminin bir parçası olarak reşit olma ve sorumluluk bilinci yeterince işlenmemektedir.

Daha önce de ifade edildiği gibi, sekizinci sınıf ders kitabında diğer dinlere de yer verilmiştir. Bunların içerisinde Yahudilik, Hıristiyanlık, Hinduizm ve Budizm hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir. .

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, ss. 105, 106, 107, 109.

Resim 47. İslamiyet, Yahudilik ve Hıristiyanlık

Kitapta diğer dinler ile ilgili bilgi ve görsel oldukça yetersiz olup, değerler eğitimi de oldukça düşük düzeydedir. Yukarıdaki görseller, diğer dinlere ilişkin temel bilgilerin verildiği yerde verilmiştir. Yahudilik altı köşeli yıldız ve şamdanla, Hıristiyanlık ise kilise ve haç ile gösterilmiş ve anlatılmıştır. Öte yandan dinin kültürünü sosyolojik anlamda idrak etme ve anlama adına yeterli bilgi ve değerlerin aktarılmadığı görülmektedir.

Kitapta dini değerler konusunda son derece dikkat çekici olan, içerik ile bağdaşmayan bir diğer değer aktarımı ise misyonerlik ile ilgili olandır.

Misyonerler, halkın zor durumdan faydalanarak kendi dinlerini yaymaya çalışırlar.

Kaynak: Eroğlu, A. H. (2015). **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı.** Gizem Yayıncılık, Ankara, s. 122.

Resim 48. Misyonerlik ve Aktarılan Değer

Bu resim kitapta, başkalarının inancına hoşgörülü olmak başlığı altında anlatılan misyonerlik metninden sonra verilmiştir. Hıristiyan bir papazın ya da din adamının Afrika'da bir yerde yapılan konuşmayı "halkın zor durumundan faydalanarak kendi dinini yaymaya çalışma" şeklinde veren bu görsel, aslında dini anlamda ayrıştırıcılık ve ötekileştirme değerlerini içermektedir. Her dinin inananı, kendi dinini yaymak ister ve bu bir fırsatçılık ya da oportünizm olarak nitelendirilemez. Yine tüm dinlerde ve benzeri öğretilerde, zor durumdaki insanlara yardım etmek gerekir. Zor durumdaki birisine yardım edilmesini emreden bir öğreti, bu davranışın devam etmesi için, kendisini de yaymak ister. Bu noktada İslam dininin yoksullara bakma ve Allah'ın dinini yayma görevleri ile yukarıdaki değeri ilişkilendiren öğrenci, misyoner kavramına başka değerler yükleyebilir.

3.5. DEĞERLERİN KRONOLOJİK GELİŞİM DÜZEYLERİNE GÖRE SOSYOLOJİK BAĞLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırma bulgularından da görüleceği üzere, DKAB dersi her ne kadar toplum için oldukça önemli bir ders olsa da yeterince ilgi görmemekte ve özellikle içerik açısından oldukça yetersiz kalmaktadır. DKAB dersi toplumu şekillendirmesi ve nitelikli bireylerin yetişmesinde ciddi öneme sahip olan, sadece bugünü değil, geleceği de etkileyen önemli çıktıları olan bir derstir. Toplumsal kaynaşmadan bireylerarası iletişime, bireylerin gelişmelerinden toplumsal gelişime kadar oldukça geniş bir çerçevede etki sahibi olan DKAB, aynı zamanda sosyal yapıyı inşa etmesi bakımından sosyolojinin özel bir veri kaynağı olarak görülebilir. Bu bakımdan farklı sosyal yapılarda DKAB içeriğine bakılarak, sosyolojik kıyaslamalar ve sonuçların elde edilmesinin mümkündür.

Öte yandan araştırmada incelenen DKAB ders kitaplarında değerler eğitimi bakımından herhangi bir düzenin ya da müfredat programının olmaması, uygulama ile teorik bilgi arasında önemli farklılıkların olması, araştırma kaynaklarının temel değerler ile yeterince bağdaştırılamaması gibi pek çok ciddi sorunun olduğunu ifade etmek mümkündür. Buradan hareketle, günümüz toplumunda görülen pek çok sorunun temeline inildiğinde, değerler eğitimindeki eksiklikler, hatalar, yanılgılar karşımıza çıkmaktadır. Bu eksikliklerin giderilmesinde DKAB dersinin önemli bir eğitimsel fonksiyonu vardır.

Genel olarak kitapların içeriği incelendiğinde, toplumsal kültür ve sosyal değerlerin yeterince işlenmediği görülmektedir. Aslında din, bir toplumun sahip olduğu en önemli değerler kaynağıdır. Dinin tanımında "İnsanları hem bu dünyada hem ahirette mutlu etmeyi amaçlayan ve bunun için gerekli kuralları koyan" ibaresi vardır. Buradan hareketle bir sosyal yapı içerisinde din, değerlerin büyükçe bir bölümünün çıktığı önemli bir alandır. Ancak bu durum, toplumun değerlerinin tamamına yakınının dini temelli olduğu anlamına gelmemektedir. Özellikle Türk kültüründe, İslam dininden önce de gelen bazı değerler ve sosyal normlar vardır. Bütüncül anlamda tüm sosyal ve toplumsal değerleri İslam dini çerçevesinde ele almak yeterli bir yaklaşım değildir.

Yine kitaplarda diğer dinlere yeterince yer verilmediği görülmektedir. Kuşkusuz çoğunluğu Müslüman olan bir toplumda, İslam dininin daha fazla değer görmesi beklenen bir durumdur. Öte yandan diğer dinlerin de yeterince incelenmemesi, din kültürü söylemini anlamsız kılmaktadır. Bunun yanında İslam dini kendine has yöntemler ile öğrencilere verilebilir. Ancak öğrencilerin din kültürü dersinde, tamamı Müslüman olsa bile, diğer dinlerin de kültürlerinden, temel kriter ve normlarından haberdar olmaları sağlanmalıdır.

Kitaplarda görülen bir diğer eksiklik ise kronolojik gelişim ile pedagojik ilerlemelerin yetersiz olmasıdır. Örneğin sekizinci sınıfa giden bir öğrenci için cami resmi gösterilip, Müslümanların ibadet yerinin cami olduğu bilgisinin verilmesi, tamamen hitap edilen kesimden bi:haber biçimde yapılan çalışmalara işaret etmektedir. Oysa her geçen gün teknolojik ilerlemeler beraberinde sosyal yapıyı değiştirmekte ve geliştirmektedir. Bu dinamik yapıyı yeterince dikkate almayan ders kitaplarında yeterli bir gelişim sistematiğinin olmadığı görülmektedir.

Araştırmada elde edilen bir diğer önemli bulgu ise toplumsal anlamda önemli olan iletişim ve işbirliğinin yeterince sağlanamamasıdır. Tüm sınıfların kitaplarının tek bir komisyon tarafından yazılması zorunlu olmasa da en azından bu kitapları yazan kişi ya da komisyonlar arasında bir bütünlüğün olması gerekir. Kitaplarda farklı sınıf seviyelerinde aktarılan değerlerin ardışık olmaması bütüncül bir değer sistematiğinin eksikliğini ortaya koymaktadır.

Yine kitapların genel olarak hepsinde görülen ortak eksiklik, görsellerin kalitesi, içeriği ve derlenme biçimidir. Çok düşük çözünürlükteki resimlerin büyütülerek kullanılması, basit çizimlerin kötü renklendirilmiş olması, resimler ile verilen teorik bilgiler arasında bağlantıların kurulamamış olması, değerler eğitimi bakımından ele alındığında, derse gerekli önemin verilmediği sonucunu çıkarmaya sebep olmaktadır.

Bilgi sürekli olarak geliştirilerek artan, kümülatif bir biçimde ilerleyen bir olgudur. Bu nedenle bilginin üretilmesinde ve paylaşılmasında, alan araştırmaları ve bu konularda daha önce yapılmış olan çalışmaların büyük önemi vardır. Öte yandan her dört kitapta da Ek 1'de verildiği gibi, yeterli düzeyde akademik ve bilimsel kaynak kullanılmamıştır. Herhangi bir alan yazısı ya da çalışma için kaynakların yeterli

olduğu ya da olmadığı göreceli olmasına karşın, milli eğitim müfredatında bu şekilde bir kaynakçanın yeterli olmadığı ifade edilebilir. Bu nedenle daha kapsamlı, uluslararası örneklerin de incelendiği, araştırma ve değerlendirmelerin yapıldığı kitapların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde kitapların birbirini tamamlamada ve yazarların arasında koordinasyonun yetersiz kaldığı, bireysel gelişime yeterince yer vermedikleri, konu bütünlüğü ve değerler eğitimi sistematiğine sahip olmadıkları, toplumsal değerleri ve kültürel özellikleri yeterince bünyelerinde barındırmadıkları görülmektedir. Bu nedenle din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin değerler eğitimine daha uygun, daha etkili bir biçimde ele alınması, alan uygulamalarına yer verilmesi, üniversiteler ile özellikle de sosyoloji bölümleriyle daha fazla işbirliği sağlanması gereklidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan bu araştırmada, 5, 6, 7 ve 8. sınıf DKAB ders kitaplarında geçen değerler eğitimi konuları, değerler sosyoloji açısından ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Sosyoloji, toplumsal değerler, normlar, kültür kalıpları, yaşam biçimleri, bireyler ve toplumlar arasındaki ilişkiler üzerinde durarak, bu ilişkiler ağı üzerinden incelemelere daha çok odaklanmaktadır. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ise değerlerin edinildiği ve bireylere aktarıldığı çok önemli bir alanı teşkil etmektedir. Bu bakımdan din kültürü ve ahlak bilgisi, aslında bir anlamda sosyolojinin temel verilerinin derlendiği ve nesillere aktarıldığı bir ders gibi düşünülebilir.

Sosyal yaşama geçişle birlikte, içeriği ve şekli her ne kadar farklı olsa da genel olarak eğitimin sürekli bir biçimde toplumsal değer ifade ettiğini öne sürmek mümkündür. Eğitime verilen bu önem giderek daha kurumsal bir hal almış ve sosyal devlet ile eğitim hakkı bir bütün halde değerlendirilmiş, eğitim sosyal yapı içerisindeki bireylerin temel hakkı olarak görülmüştür. Daha sonraki yıllarda ilerleyen teknoloji ve beraberinde getirdiği bilgi toplumu küresel kamu bilincine evrilirken, eğitim de "küresel kamusal mal" olarak belirlenmiş, buna göre kıymetlendirilmeye başlanmıştır.

Araştırmada elde edilen bulguları genel olarak aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- Genel olarak tüm sınıflarda okutulan kitapların içerikleri, toplumsal kültürü ve zenginliği yeterli derecede temsil edememektedir.
- Kitaplarda daha çok İslam dini ağırlıklı bir yaklaşım söz konusu olup; diğer dinler, inanışlar ya da değerlere ilişkin yeterli veri yoktur. Çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede, ders kitabında ağırlığın İslam dini olması aslında beklenen ve sosyal yapıya ilişkin pek çok değeri ortaya koyan bir gerçektir. Ancak Müslüman kültüründen gelen değerler ile kıyaslandığında, Türk kimliğinden gelen değerler yeterince yer bulamamaktadır.

- Benzer şekilde, Osmanlı devletinin çok kültürlü yapısından kalan miras ve ülkemizin pek çok farklı değeri bir arada tutan bünyesi kitaplarda yeterince yer almamaktadır.
- Değerler eğitimi konusunda yeterli düzeyde bilgi olmamasının yanında, belli bir sistematik düzenin de olmadığı görülmektedir.
- Kitapların içerik analizleri neticesinde, her bir sınıfın kitabının yazar veya yazarlarının birbirleri ile iletişim içerisinde olmadıkları, sadece - Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından verilen ünite başlıklarının altını doldurdukları görülmektedir. Bu nedenle kitaplar arasında kronolojik bir konu uyumu, çocuklardaki gelişim dönemlerine uygun bir biçimde konuların verilmediği görülmektedir.
- Kitapların en önemli eksiklerinden birisi de çok düşük bütçelerle yapıldığına işaret eden, yetersiz ve yersiz göstergeler, görsellerdir.
- Yine en önemli eksiklerden birisi de kitapların sistematiği ve yeterli düzeyde alan araştırması yapılmamasıdır. Kitaplarda yararlanılan kaynaklar Ek 1'de verilmiştir. Buradan da görüleceği gibi, akademik olarak geçerliliğini kazanması için hakemlik sürecinden geçmesi gereken bilimsel yayınlar, ulusal ve uluslararası kaynaklara yeterince yer verilmemiştir.
- Uluslararası anlamda başarılı ülkelerin eğitim yöntemi ve değeri aktarma biçimleri ile yöntemlerinin yeterince incelenmediği görülmektedir.
- Değerler eğitimi bakımından incelendiğinde, bilimsel bir disiplin içerisinde değerler eğitiminin ders kitaplarında yeterince ele alınmadığı, değerlerin belirli bir sistem içerisinde verilmediği görülmektedir. Bunun yanında sosyolojik anlamda değerler ile ilgili yeterli analizlerin de yapılmadığı ifade edilebilir.

Genel olarak araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar, değerler eğitiminin din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde yeterince yer almadığını göstermektedir. Bu nedenle araştırmada incelenen kitaplarda da görüleceği gibi, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine yeterli önem verilmemekte, akademik anlamda yapılan çalışmalarla yeterince desteklenmemektedir. Bunun yanında ders içeriği ve müfredatta sadece ulusal değil, uluslararası anlamda da önemli alan uygulamalarına yeterince yer verilmediği görülmektedir. Araştırma sorularına verilen yanıtları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1. Değerler sosyolojisinde din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin içeriğinin rolü nedir?

Dini öğretiler ve yaşantı, sosyal yaşam ve gündelik hayatı düzenleme rolüne sahiptir. Bu nedenle değerler sosyolojisinin eğitimdeki en önemli karşılığı din kültürü ve ahlak bilgisi dersidir. Dolayısıyla din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin içeriği, değerler sosyolojisinin temel kavram alanıdır.

2. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi değerler sosyolojisi için bir veri toplama alanı olabilir mi?

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, değerler sosyolojisi için önemli ve kapsamlı bir veri alanını teşkil etmektedir.

3, 4 ve 5. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen toplumsal-sosyal, evrensel-insani ve dini değerler nelerdir?

Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde öğretilen toplumsal-sosyal, insani-evrensel ve dini değerlerin önemli bir bölümü İslam dinine göre şekillenmiştir. Diğer dinlerin öğretilerine ve insani-evrensel değerlere kısmen yer verilmiştir. Bu nedenle kitapların içerikleri ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır.

6. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen değerlerin arasında nasıl bir ilişki vardır?

Genel olarak değerler İslami ağırlıklı biçimde verildiğinden, sosyal ve toplumsal değerlerden evrensel ve insani değerlere kadar tüm değer konuları İslam dini ile ilişkilendirilmiştir.

7. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen değerlerin zaman içerisinde nasıl bir ilerleyiş süreci vardır?

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde öğretilen değerlere ilişkin kapsamlı, sistematik, kronolojik bir düzen ve zaman sıralaması yoktur. Genel olarak teorik bilgi ağırlıklı olarak başlayan müfredat, uygulama ve etkinliklerle devam etmektedir.

8. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen değerlerin toplumsal değerlere göre eksik yönleri nelerdir?

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, din ve kültür ile ilgili bilgiler vermelidir. Öte yandan ülkemizde daha çok İslam dini ve görevleri ile ilgili bilgilerin ağırlıklı olduğu yapı görülmektedir. Dinin ahlaki, kültürel, toplumsal, evrensel ve sosyolojik yönü yeterince işlenmemiştir.

9. Değerler sosyolojisi ile değerler eğitimi arasında nasıl bir ilişki vardır?

Değerler sosyolojisi değerleri inceleyerek, değerlerin sosyal yapıyla ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu süreçte değerler sosyolojisi, toplumsal yapının değerlerini incelemekte ve analiz etmektedir. Bu nedenle değerler eğitimi için değerler sosyolojisi önemli bir kaynak alanı olabilir.

10. Türk toplumunda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğretilen değerler ile geleneksel metinler arasında nasıl bir ilişki vardır?

Yine bu noktada da İslam dini ağırlıklı bir yapı olması nedeniyle, İslami teoloji ağır basmaktadır. Bu yapı, geleneksel metinler ile din kültürü ve ahlak bilgisi ders içerikleri arasında benzerlik göstermektedir.

Literatür bölümünde de değinildiği gibi, sosyoloji ve değerler eğitimi bağlamında dersin önemi düşünüldüğünde, dersin değerler eğitimi bakımından öneminin ve etkinliğinin arttırılması için aşağıdaki önerileri getirmek mümkündür:

- Öncelikle değerler eğitimi ile ilgili bilimsel ve sistematik bir içerik yapısı oluşturularak, bunların bütüncül bir biçimde ele alınması sağlanabilir.
- Bu sistematiğe göre ders kitaplarının revize edilmesi, içeriklerinin zenginleştirilmesi ve daha fazla değerlere yer verilecek şekilde planlanması gereklidir.
- Kitapların geliştirilmesi sürecinde konunun uzmanlarından üniversitelerden destekler alınmalıdır.
- Ders kitapları yıl içerisinde kullanıldıktan sonra değerler eğitimi açısından öğretmen ve öğrencilerden geri dönütler alınmalıdır.

- Bir din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabı beş sene süreyle, tüm Türkiye sınırları içerisinde okutulmaktadır. Bu nedenle daha ciddi bütçelerle, çok farklı interdisipliner biçimde ele alınabilir.
- Bu alanda yapılacak olan akademik çalışmalara destek verilerek, ders kitaplarının içeriğini geliştirecek farklı bakış açılarına yer verilebilir.
- Kitapların ve ders müfredatının değerler eğitimine uygun hale getirilmesi için her sınıf düzeyine göre kronolojik bir değerler silsilesi oluşturulabilir.
- Oluşturulan bu düzende değerlerin nasıl, nerede, ne zaman ve hangi değer aktarımıyla verileceğini anlatan "değerlerle etkinlik kitabı" yazılabilir.
- Değerler eğitimi ve değer aktarımı konusunda sadece kitapların içerik ve görsellerinin zenginleştirilmesi yeterli görülmemektedir. Bununla birlikte toplumda değer verilen, kabul görmüş, kişi veya kişilerden de yararlanılabilir.
- Değerlerin sadece kitaplarda ve okulda verilmesinin yetersiz olduğu düşünülmektedir. Örtük öğrenme metoduyla, ayrıca kamu-kurum ve kuruluşlardan da destek alınarak toplumsal bir bilinç oluşturulabilir.
- Değerler eğitimi çerçevesinde sosyal faaliyetlere, gezi ve ziyaretlere, sportif-sanatsal etkinliklere, tiyatro, müzik, cami, şehitlik, mezarlık, hastane ve yaşlılar yurdu ziyaretlerine yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

Adjukiewicz, Kazimierz, ***Felsefeye Giriş Temel Kavramlar ve Kuramlar,*** çev. Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1994.

Akbaş, Oktay, "Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", **Değerler Eğitimi Dergisi,** Cilt 6, Sayı 16, 2008, s. 9-27.

Aydın, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler,** Cilt 1, Sayı 1, 2011, s. 33-60.

Ayhan, Alanur, "Eşitlik İlkesi ve Tarihçesi Türkiye'de Kadın Erkek Eşitliği ve Eşitsizliği". **Hukuk Gündemi,** Cilt 1 Sayı 1, 2009, s. 45-51.

Bakır, Kemal, ***Natüralist Eğitim: Jean-Jacques Rousseau'da Eğitimin Toplumsal ve Ahlâki Temelleri***, PEGEM Akademi Yayınları, Ankara, 2016.

Bakır, Kemal, "Pragmatizm ve Eğitime Yansımaları", **KKEFD,** Cilt 1, Sayı 14, s. 49-68.

Barış, Dolunay Akgül ve Ece, Ahmet Serkan, "Kültürel Değerlerin Aktarılmasında Çocuk Tekerlemeleri "Tekerlemelerimizi Biliyor muyuz?", **Değerler Eğitimi Dergisi,** Cilt 13, No 29, 2015, s. 343-368.

Başol, Oğuz, Bilge, Erkan ve Kuzgun, Şerife, "Öğrencilerin Kariyer Değerlerini Etkileyen Unsurların Tespitine Yönelik Bir Araştırma: Bireysel Değerler", **Electronic Journal of Vocational Colleges,** Cilt 2, Sayı 2, 2012, s. 57-68.

Bayraklı, Bayraktar, "Eğitim Felsefesinde İdealizm", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt 1, Sayı 4, 1986, s. 185-217.

Bolat, Yavuz, "Sosyal Değerleri ve Değerler Eğitimini Anlamak", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,** Cilt 4, Sayı 29, 2016, s. 322-348.

Burkaz, Vildan, "Platon ve Rousseau'da İnsan Doğası Bağlamında Eğitim", **ANEMON Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt 2, Sayı 2, 2014, s. 101-112.

Çalışkur, Ayşem ve Aslan, A. Esra, "Rokeach Değerler Envanteri Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması", **Balikesir University The Journal of Social Sciences Institute,** Cilt 16, Sayı 29, 2013, s. 81-105.

Çeken, Birsen ve Aslan, Asuman Aypek, İmgelerin Göstergebilimsel Çözümlenmesi "Film Afişi Örneği", **Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi,** Cilt 11, Sayı 2, 2016, s. 507-517.

Çiftçioğlu, Cengiz Topel, "Yaşama Hakkı", **TBB Dergisi,** Cilt 1, Sayı 103, 2013, s. 137-168.

Demir, Aysel, "HAK, Adalet ve Özgürlük Bağlamında Rousseau", **Akademik Bakış Dergisi,** Cilt 1, Sayı 33, 2012, s. 1-9.

Dereli-İman, Esra "Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocukların Sosyal Gelişimine Etkisi: Sosyal Beceri, Psiko-sosyal Gelişim ve Sosyal Problem Çözme Becerisi", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,** Cilt 14, Sayı 1, 2014, s. 249-268.

Duman, Bilal, "Öğrencilerin Benimsedikleri Eğitim Felsefeleriyle Kullanıldıkları Öğrenme Strateji ve Öğrenme Stillerinin Karşılaştırılması", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt 17, Sayı 1, 2008, s. 203-224.

Eren Altay, "Korku Kültürü, Değerler Kültürü ve Şiddet", **Aile ve Toplum,** Cilt 2, Sayı 9, 2005, s. 1-13.

Erkenekli, Memet, "Toplumsal Kültür Araştırmaları İçin Değer Merkezli Bütünleşik Bir Kültür Modeli Önerisi", **Savunma Bilimleri Dergisi,** Cilt 12, Sayı 1, 2013, s. 147-172.

Eroğlu, Ahmet Hikmet, ***İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı,*** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, 2015.

Fitcher, Joseph, ***Sosyoloji Nedir***, çev. Nilgün Çelebi, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1990.

Genç, Nazım, ***Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı,*** Netbil Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Güçlü, Mustafa, "Türkiye'de Değerler Eğitimi Konusunda Yapılan Araştırmalar", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** Cilt 8, Sayı 38, 2015, s. 720-732.

Ilgar, Semra Coşkun ve Ilgar, M. Zeki, "Küreselleşme ve Kültür", **İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt 2, Sayı 3, 2013, s. 23-36.

İbicioğlu, Hasan, Özmen, H. İbrahim ve Taş, Sebahattin, "Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Cilt 14, Sayı 2, 2009, s. 1-23.

Karan, Ulaş, ***Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı: Hukuksal Çerçeve,*** Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi, Ankara, 2011.

Kasapoğlu, Aytül, "Sosyoloji Öğrencilerinin Sosyal Değer ve Tutumları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,** Cilt 35, Sayı 1, 1991, s. 141-158.

Kaya, Ayhan, Vural, Gülperi ve Aydın, Aslı, ***"Değerler Eğitimi Eğitimde Farklılık ve Katılım Hakkı",*** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Kaymakcan, Recep ve Meydan, Hasan, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi", **Değerler Eğitimi Dergisi,** Cilt 9, Sayı 21, 2011, s. 29-55.

Kılıç, Recep, "Olgu ve Değer Problemi", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt 35, Sayı 1, 1996, s. 355-402.

Kılınç, Emin, "Elementary School and Social Studies Teachers' Opinions About the Concept Of Good Citizenship", **Route Educational and Social Science Journal,** Cilt 2, Sayı 3, 2015, s. 194-206.

Kızılyel, Serkan, "Yaşam Hakkı: AİHM Kararları ve İdari Yargı Uygulaması", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** Cilt 18, Sayı 2, 2014, s. 253-290.

Leaman, Oliver, "Can rights coexist with religion?" **Studies in Islamic and Middle Eastern Texts and Traditions,** Hawting, G, Mojaddedi, J. & Samely, A. (eds.), Oxford University Press, Oxford, 2010.

Önder, Mustafa ve Bulut, Hüseyin, "Temel Dini Değerler ve Değerler Eğitimi" **EÜSBED,** Cilt 6, Sayı 1, 2013, s. 15-32.

Özdemir, Safiye, ***İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı,*** DÖRTEL Yayıncılık, Ankara, 2017.

Sarıcı Bulut, Safiye, "Gazi Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,** Cilt 1, Sayı 3, 2012, s. 216-238.

Söylemez, Yusuf ve Kırkkılıç, Hacı Ahmet, "Kutadgu Bilig'in Suç İşleme Motivasyonuna Olumsuz Etki Yapabilecek Değerler Bakımından İncelenmesi", ***EKEV*** **Akademi Dergisi,** Cilt 19, Sayı 63, 2015, s. 371-402.

Şen, Sedat, Tarama Yöntemi ve İlişkisel Tarama Yöntemi, (Erişim), https://sedatsen.files.wordpress.com/2015/02/bilim4.pdf 22 Mayıs 2017, s. 1.

Tekel, Ayşe, "Estetik Yargı ve Estetik Yargıyı Etkileyen Faktörler", **STD,** Cilt 1, Sayı 1, 2015, s. 149-157.

Topçuoğlu, Abdullah, ***Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması,*** T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010.

Urhan, Veli, "Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik, Özgürlük", **Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,** Cilt 1, Sayı 26, 2016, s.103-119.

Usta, Aydın, "Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminde Etik ve Ahlâk", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Cilt 1, Sayı 2, 2011, s. 39-49.

Uysal, Enver, "Çağımızda Değer Kaymalarının Doğurduğu Sonuçlar ve Etik Kimliğin Korunması", **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt 17, Sayı 1, 2008, s. 67-79.

Uysal, Enver, "Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler–İslâmî Erdemler", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,** Cilt 12, Sayı 1, 2003, s. 51-69.

Ünal, Mehmet Fatih, "Göstergebilimin Serüveni", **Mütefekkir,** Cilt 3, Sayı 6, 2016, s. 379-398.

Yaldız, Hacer, ***İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı,*** Gün Basım ve Yayıncılık, Ankara, 2015.

Yazar, Taha, "Öğretmen Adaylarının Değerler Hakkındaki Görüşleri". **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2012, s. 61-68.

Yıldırım, Derya Turgut, "Üstün Yetenekliler İçin Değerler Eğitimi Dersinin Önemi", **Curr Res Educ,** Cilt 2, Sayı 2, 2016, s. 99-120.

EKLER

Ek 1. 5. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı

İLKÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ 5

DERS KİTABI

Nazım Genç

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 08.12.2011 gün ve 236 sayılı Kurul Kararı ile 2012-2013 Öğretim Yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

NETBİL YAYINCILIK

Dudullu Organize Sanayi Bölgesi 1. Cadde No.: 12
Ümraniye/İstanbul
Telefon: 444 80 23 Faks: 0 216 540 72 93

1

EDİTÖR

Selami Öğreden

DİL UZMANI

Nedime Özcan Arıkdal

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME UZMANI

Esra Eminoğlu Özmercan

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI

Ebru Özcan

REHBERLİK GELİŞİM UZMANI

Nihat Akbaş

GÖRSEL TASARIM UZMANI

Vuslat Merve Altaylar

ISBN: 978-605-4508-53-2

BASKI YERİ VE YILI

Bilnet Matbaacılık ve Ambalaj San. A. Ş.
Dudullu Organize Sanayi Bölgesi 1. Cadde No.: 16 Ümraniye / İstanbul
Tel: +90 216 444 44 03 Fax: 0 216 365 99 07-08
Sertifika No.: 31345

Ekim 2016

AFZALURRAHMAN, Siret Ansiklopedisi, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1998.

Atatürkçülük, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2001.

BAKTIR, Mustafa, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.

BUHARİ, Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

BÖREKÇİ, Fatma, Dinimi Öğreniyorum, Mavi Lale Kitabevi, İstanbul, 2008.

Çocuk Şiirleri Antolojisi, Hazırlayan: Cuma Karataş, Assos Yayınları, İstanbul, 2006.

Dinimi Öğreniyorum, Komisyon, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

Dinî ve Millî Şiirler Antolojisi, Hazırlayan: Rıza Akdemir, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.

Diyanet Çocuk Dergisi, S. 252.

EBU DAVUD, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

EFE, Ahmet, Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

ERTAN, Murat, Tarihî Sözler Antolojisi, Afşar Matbacılık, Ankara, 2009.

EVLİYAOĞLU, Gökhan, Çocuk ve Dua, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

EYİ, Fatma, İçimdeki Ben, Kocaeli, 2010.

GİRİTLİ, İsmet, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 6, Cilt 2, 1968.

GÖKÇEN, Sabiha, Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 1992.

GÖVSA, İbrahim Alâaddin, Çocuk Şiirleri, Nar Yayınları, İstanbul, 2008.

GÖZLER, H. Fethi, Türk Çocuklarına Vatan, Millet ve Kahramanlık Şiirlerinden Bir Demet, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

HEYKEL, Muhammed, Hz. Muhammed Mustafa, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1985.

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

KANDEMİR, M. Yaşar, Allah'a İnanıyorum, Damla Yayınevi, İstanbul, 2007.

KANDEMİR, M. Yaşar, Peygamberlere ve Kitaplara İnanıyorum, Damla Yayınevi, İstanbul, 2007.

KIZILKAYA, Nazlı Hilal, Günlük Dualar, Mavi Lale Yayınları, İstanbul, 2010.

Komisyon, Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, İlim Neşriyat, İstanbul, 1986.

KULEYNİ, el-Kâfî, Kum, 1991.

Kur'an-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

MUTTAKİ, Ali, Kenzü'l Ummal, Mısır, 1982.

MÜSLİM, Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

NEVEVİ, Muhyiddin, Riyazüs Sâlihîn ve Tercümesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

NUMANOĞLU, Cengiz, Şuur (Bütün Şiirleri), Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2006.

ÖZE, Özkan, Allah'ı Merak Ediyorum, Uğurböceği Yayınları, İstanbul, 2008.

ÖZE, Özkan, Peygamberimi Merak Ediyorum, Uğurböceği Yayınları, İstanbul, 2008.

PALAZOĞLU, Ahmet Bekir, Atatürk İlkeleri, Türk Hava Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

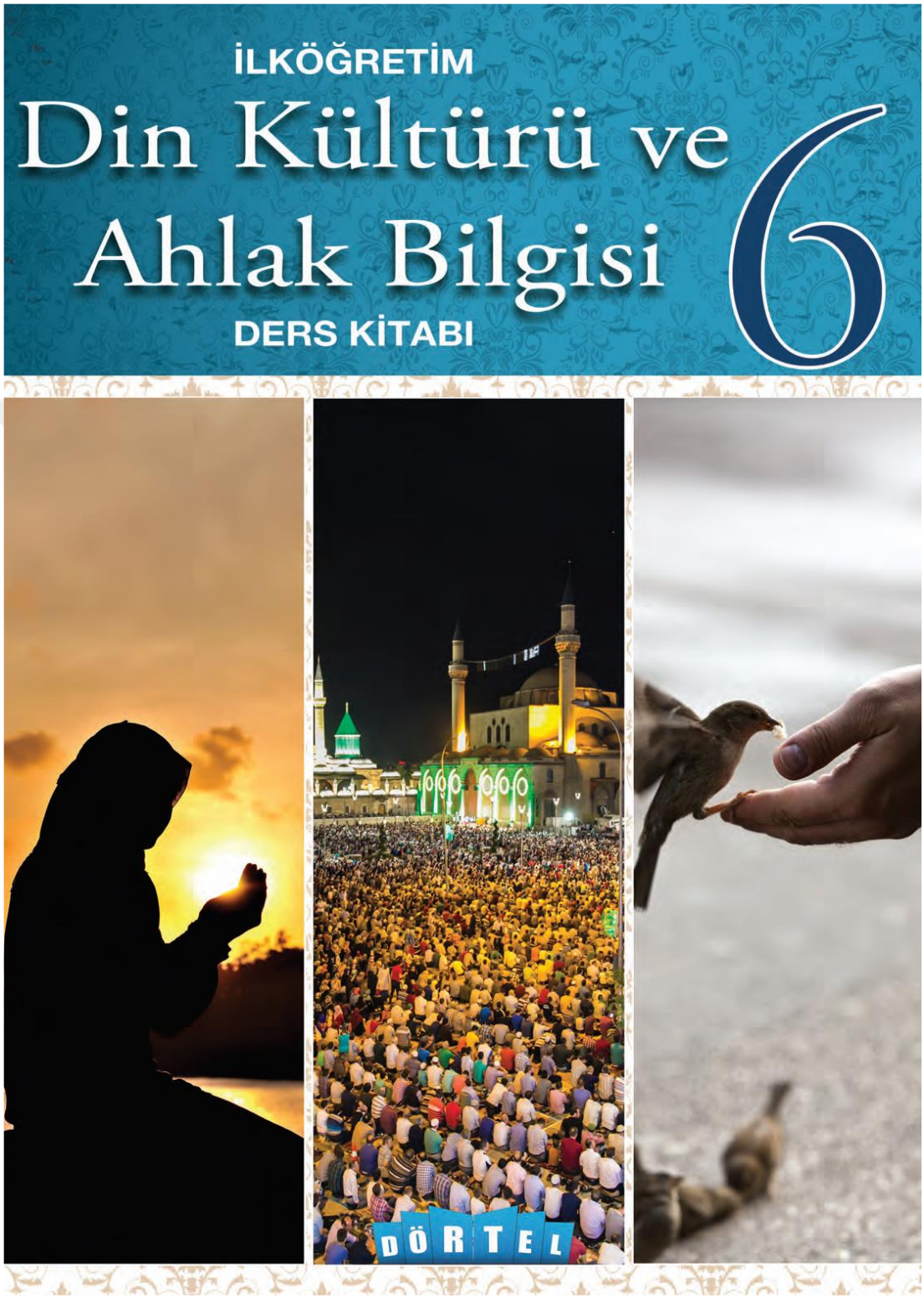
PEKŞEN, Ahmet Mahir, İnandım ve Mutluyum, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

Seçme Hadisler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Tirmizi, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Ek. 2. 6. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı

İLKÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

6

DERS KİTABI

SAFİYE ÖZDEMİR

Bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 30.11.2016 tarihli ve 86 sayılı (ekli listenin 112'nci sırasında) kurul kararı ile 2017 - 2018 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

DÖRTEL Yayıncılık Eğitim Sanayi ve Ticaret Ltd. Ş.
Uğur Mumcu Mah. 1578. Cad. No.: 21 Ostim/ANKARA
tel.: (0 312) 385 54 10

Dil Uzmanı

Nihat ERDAL

Görsel Tasarımcı

Halil ŞENSES

Baskı

ADA Matbaacılık

Ankara - 2017

ISBN

978-605-9602-05-1

KAYNAKÇA

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, **Keşfu'l-Hafâ**, Mısır, 1988.

ADAM, Baki, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA) "Tevrat" maddesi**, C 41, s. 44, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, İstanbul, 2012.

Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, Beyrut, 1990.

Atatürkçülük, Hazırlayan: Genelkurmay Başkanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

AYDEMİR, Abdullah, **İslami Kaynaklara Göre Peygamberler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.

BAĞDADÎ, Ebu Bekir Ahmeb b. Sabit, **Tarih–i Bağdat**, Mısır, 1989.

BAYRAKDAR, Mehmet, **İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

BOZKURT, Nebi, Mustafa Sabri Küçükaşcı, **TDVİA, "Mescid-i Nebevî" maddesi,** C 29, s. 287-28, İSAM Yayınları, İstanbul, 2004.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-Sahih**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1985.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, **el-Edebü'l-Müfred**, Tercüme: Hanefi AKIN, Çelik Yayınları, İstanbul, 2013.

CİLACI, Osman, **Günümüz Dünya Dinleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as, **es-Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1990.

EBU ZEHRA, Muhammed, **Ebu Hanife**, Tercüme: Osman KESKİOĞLU, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

ERASLAN, Kemal, **TDVİA "Ahmed Yesevî" maddesi**, C 2, s. 159-161, İSAM Yayınları, İstanbul, 1989.

ERGÜL, Ümit; Kalender YILDIZ, **Müslüman İlim Öncüleri**, Çağlayan Matbaası, İzmir, 2005.

ERSOY, M. Âkif, **Safahat**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014.

ERUL, Bünyamin, **TDVİA "Zeyd b. Sabit" maddesi**, C 44, s. 320, İSAM Yayınları, İstanbul, 2013.

GÖLCÜK, Şerafeddin, **Kelam Tarihi**, Esra Yayınları, Konya, 1992.

GÜNER, Ahmet, **Tarikatlar Ansiklopedisi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990.

GÜRKAN, Salime Leyla , **TDVİA "Zebur" maddesi**, C 44, s. 171-173, İSAM Yayınları , İstanbul, 2013.

HACI Bektaş Veli, **Makâlât**, Hazırlayan: A. Said Aykut, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2007.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslam Peygamberi**, Çeviren: Salih TUĞ, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1980.

HARMAN, Ömer Faruk, **TDVİA "İncil" maddesi**, C 22, s. 271-274, İSAM Yayınları, İstanbul, 2000.

HARMAN, Ömer Faruk, **TDVİA "Eyüp" maddesi**, C 12, s. 16-17, İSAM Yayınları, İstanbul, 1992.

İBN-İ HİŞAM, Ebu Muhammed Cemaluddin Abdülmelik, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Tercüme: Hasan EGE, Ravza Yayınları, İstanbul, 2013.

İBN-İ İSHAK, Ebu Abdullah, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Tercüme: M. Şafi BİLLİK, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012.

İBN-İ KESİR, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmail b. Şihâbiddîn Ömer, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Tercüme: Hanefi AKIN, Çelik Yayınları, İstanbul, 2013.

İBN-İ MÂCE, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, **es-Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1987.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

İlmihâl, Hazırlayan: Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005.

KILAVUZ, A. Saim , **TDVİA "Ali er-Rıza" maddesi**, C 2, s. 436-438,İSAM Yayınları, İstanbul 1989.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, **Çile**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1986.

KÖKSAL, M. Âsım, **Peygamberler Tarihi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006.

KÖKSAL, M. Âsım, **TDVİA, "Dârü'l-Erkam" maddesi**, C 8, s. 520-521, İSAM Yayınları, İstanbul, 1993.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Hazırlayan: Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Kur'an-ı Kerim Meali, Hazırlayan: Halil ALTUNTAŞ, Muzaffer ŞAHİN, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

MEB Dinî Terimler Sözlüğü, Hazırlayan: Komisyon, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî, **Divan-ı Kebir**, Hazırlayan: Abdülbaki GÖLPINARLI, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958.

MEVLÂNÂ Celaleddin-i Rûmî, **Mesnevî**, Tercüme: Süleyman NAHİFÎ, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

MÜSLİM b. Haccac el-Kuşeyrî, **el-Câmiu's-Sahih**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1985.

NESÂÎ, Ebu Abdurrahman, Ahmed b. Şuayb, **es-Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1990.

OCAK, Ahmet Yaşar, **TDVİA "Hacı Bektaş Veli" maddesi**, C 14, s. 455-458, İSAM Yayınları, İstanbul, 1996.

ÖZEN, Şükrü, **TDVİA, "Mâturîdî" maddesi**, C 28, s. 146-150, İSAM Yayınları, İstanbul, 2003.

SERGEN, Semih, **Tasavvuf Şiirleri Antolojisi**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

ŞAHİN, İlhan, **TDVİA "Ahi Evran" maddesi**, C 1, s. 529-530, İSAM Yayınları, İstanbul, 1989.

ŞENTÜRK, Lütfi; Seyfettin YAZICI, **İslam İlmihâli**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

TATCI, Mustafa, **TDVİA "Yunus Emre" maddesi"**, C 43, s.600-606, İSAM Yayınları, İstanbul, 2013.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, **es-Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1990.

TÜMER, Günay; Abdurrahman KÜÇÜK, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara, 2002.

UZUNPOSTALCI, Mustafa, **TDVİA, "Ebu Hanife" maddesi**, C 10, s. 131-138; İSAM Yayınları, İstanbul, 1994.

VÂKIDÎ, Ebu Abdullah Ömer b. Muhammed b. El- Vâkıd, **Kitabu'l-Meğâzî**, Tercüme: Musa Kâzım YILMAZ, İlk Harf Yayınları, İstanbul, 2014.

YAZICI, Nesimi, **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1992.

Yesevî, Ahmet, **Divan-ı Hikmet**, Hazırlayan: Hayati BİCE, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005.

YUNUS EMRE, **Divan**, Hazırlayan: Mustafa TATCI, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Sayfa 30, 31, 32, 34, 40, 41, 42: Yayınevi arşivinden alınmıştır. (10.06.2016)

Sayfa 119: http://www.slovakturkchamber.sk/UserFiles/image/kultureldegerler/blue_mosque.jpg (10.12.2016)

Sayfa 133: http://www.ilimrehberi.net/dini-ilimler/hz-muhammed-sav/696-hz-muhammede-elemin-lakabi-nicin-verilmistir.html (10.12.2016)

Sayfa 139: http://m.yenisafak.com/amphtml/ramazan/astronom-matematikci-ve-dil-bilimci-ali-kuscu-2483169 (10.12.2016)

NOT: Kitapta numarası verilmeyen görsel unsurlar yayınevi arşivinden (s. 17, 19, 27, 30, 31, 32, 34, 36, 40, 41, 42, 85, 98, 101, 122) veya telif ücreti ödenerek http://tr.123rf.com adresinden alınmıştır. (18.07.2016)

Ek 3. 7. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı

İLKÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

7

DERS KİTABI

Hacer YALDIZ

Bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 16.12.2014 tarihli ve 106 sayılı (ekli listenin 14'üncü sırasında) kurul kararı ile 2015 - 2016 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

GÜN BASIM YAYIN REK. SAN VE TİC. LTD. ŞTİ.
Uğur Mumcu Mah. 1578. Cad. Nu.: 21 Ostim/ANKARA
tel.: (0312) 385 54 10

Editör
Selahattin ÇAMYAR

Dil Uzmanı
Nihat ERDAL

Görsel Tasarımcı
Halil ŞENSES

Program Geliştirme Uzmanı
Sanem GEZMİŞ

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Ömer GÜLÖZ

Rehberlik/Çocuk Gelişim Uzmanı
Yasemin AKYAZ BAT

Baskı
ADA Matbaacılık
Ankara - 2017

ISBN
978-975-7325-88-8

KAYNAKÇA

Ahmed bin Hanbel, **Müsned**, Kahire, 1986.

AKSEKİ, Ahmet Hamdi, **İslam Dini**, Nur Yayınları, Ankara, 1983.

ALİ, Muttaki, **Kenzu'l-Ummal**, Beyrut, 1978.

Atatürkçülük, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan: Genel Kurmay Başkanlığı, İstanbul, 2001.

AZZAM, Abdurrahman, **Peygamberimizin Örnek Ahlakı**, çev. Hayrettin Karaman, Timaş Yayınları, İstanbul, 2000.

BERKİ, A. Himmet; Osman KESKİOĞLU, **Hz. Muhammed**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Büyük İslam İlmihâli**, Bilman Yayınevi, İstanbul, 2002.

BUHARİ, Muhammed b. İsmail, **el- Camiu's-Sahih**, Mısır, 1907.

Buyruk, Hazırlayan: Fuat BOZKURT, Kapı Yayınları, İstanbul, 1999.

DEMİR, Fahri, **İslam Ahlakı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Dinî ve Millî Şiirler Antolojisi, hzl. Rıza Akdemir, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.

DÖĞEN, Şaban, **Resul-i Ekremdeki Eşsiz Ahlak**, Gençlik Yayınları, İstanbul, 2001.

EBU, Davud, **Sünen**, Kahire, 1977.

EVLİYAOĞLU, Gökhan, **Çocuk ve Dua**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

GAZALİ, **İhyau Ulumiddin**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1988.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Kur'an Meali ve Açıklaması**, Ensariyan Yayınları, İstanbul, 2007.

GÜNER, Ahmet, **Tarikatlar Ansiklopedisi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998.

Hacı Bektaş Veli, **Makâlât**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslam Peygamberi**, İrfan Yayınları, İstanbul, 1981.

HASAN, İbrahim Hasan, **İslam Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1990.

İBNİ, Mâce, **Sünen**, Beyrut, 1976.

İlmihâl, Hazırlayan: Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

İMAM, Malik, **Muvatta**, Kahire, 1987.

İNAN, Afet, **Medeni Bilgiler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.

İslam Ansiklopedisi, (C 24), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006.

KARAL, Enver Ziya, **Atatürk'ten Düşünceler**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991.

KILIÇ, Recep, **Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.

Kitab-ı Cabbar Kulu, Hazırlayan: Osman EĞRİ, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

KOCA, Ferhat, **Hz. Peygamber'in Örnek Ahlakı**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Hazırlayan: Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.

Kütüb-i Sitte, Buhari, Müslim, Ebu Davut, Tirmizi, İbni Mâce, Nesâi, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

MÜNAVİ, **Feyzü'l-Kadir**, Mısır, 1978.

MÜSLİM bin Haccac, **Sahihi Müslim Tercüme ve Şerhi**, Çev: Ahmed Davutoğlu, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1988.

NESAİ, **Sünen**, Beyrut, 1976.

NEVEVİ, Muhyiddin, **Riyazü's-Salihin ve Tercümesi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

ÖZCAN, Nuri, **"Semah"**, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992.

ÖZDÜZEN, Halit, **Tasavvuf Yolcusu**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006.

PALAZOĞLU, Ahmet Bekir, **Atatürk İlkeleri**, Türk Hava Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

PALAZOĞLU, Ahmet Bekir, **Atatürk'ün Eğitim ile İlgili Düşünceleri,** Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

PAZARLI, Osman, **İslam'da Ahlak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.

Sahih-i Buhari, Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi, Çev.: Ahmet Naim, Kamil Miras, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1986.

SARIÇAM, İbrahim, **İlk Dönem İslam Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999.

Seçme Hadisler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Siret Ansiklopedisi, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1998.

SUYUTİ, **el-Câmiu's-Sagir**, Kahire, 1978.

Şeyh Safi Buyruğu, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994.

ŞENTÜRK, Lütfi; **Seyfettin YAZICI, İslam İlmihâli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.**

TANRIKORUR, Barihuda, **"Mevleviyye"**, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2004.

TİRMİZİ, **Sünen**, Kahire, 1988.

TUR, Seyyid Derviş, **Erkannâme**, Can Yayınları, İstanbul, 2002.

TURAN, Şerafettin, **Türk Kültür Tarihi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000.

TÜMER, Günay; Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara, 1993.

TDK Türkçe Sözlük, 4. Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara, 2005.

TDK Yazım Kılavuzu, 4. Akşam Sanat Okulu Basımevi, Ankara, 2005.

UĞURLU, Ali Rıza, **Aynül Cem**, Garip Dede Türbesi Derneği Yayınları, İstanbul, 2006.

UYSAL, Adem, **Naylon Köy**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

ÜZÜM, İlyas, **Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik**, İSAM Yayınları, İstanbul, 2007.

VAKKASOĞLU, Vehbi, **Öğretmenin Not Defteri 3**, Nesil Yayınları, İstanbul, 1999.

YAMAN, Ali, **Alevilik-Kızılbaşlık Tarihi**, Nokta Kitap, İstanbul, 2007.

YAMAN, Mehmet, **Alevilik, İnanç Edep Erkân**, Demes Yayınları, İstanbul, 2011.

YAZICI, Seyfettin, **İslam'da İnanç Esasları**, İbadetler ve Ahlak Kuralları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Yol ve Sürekler, Cem Vakfı Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2002.

YILDIRIM, Hasan, **Kardelen'in Karları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

Yunus Emre, **Divan**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1981.

GÖRSEL KAYNAKÇA

17. sayfa: http://witsvuvuzela.com/2013/08/02/ramadan-a-time-to-reflect-and-fast/ (07.07.2014)

22. sayfa: http://www.cingit.com/forum/viewtopic.php?f=25&t=248 (10.07.2014)

23. sayfa: http://st.gdefon.ru/wallpapers_original/100591_(www.GdeFon.ru).jpg (18.06.2014)

25. sayfa: http://3.bp.blogspot.com/-_cVmWkwf3cA/UZGAddoz3DI/AAAAAAAALIA/cbO10iKHrd8/s1600/yedigöller1.jpg (05.05.2014)

36. sayfa: http://www.burasikartepe.com/fotograf/4/avluburun-iftari-23-temmuz-2013 (25.06.2014)

41. sayfa: http://www.dogruhaber.com.tr/Haber/Kuran-i-Kerimi-Guzel-Okuma-Yarismasi-II-Finali-81497.html (23.05.2014)

63. sayfa: http://www.adanamuftulugu.gov.tr/?Syf=18&Hbr=525375&/Y%C3%BCz%C3%BCnden-K.-Kerimi-G%C3%BCzel-Okuma-Yar%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1-%C4%B0l-Finali-yap%C4%B1ld%C4%B1 (22.06.2014)

70. sayfa: http://kuyruklukedi.wordpress.com/gezi/2012-04-29-istanbulda-lale-zamani/2012-04-29-1417-sultanahmet-camii-icinde-ziyaretci-turistler-blue-mosque-istanbul/ (23.05.2014)

86. sayfa: http://www.bozyazigazetesi.com/haberdetay/Cami-cemevi-15-yildir-bir-arada/234 (19.06.2014)

99. sayfa: http://www.anneysen.com/buyuk-cocuk/davranis-disiplin/cocugunuza-ozur-dilemeyi-ogretin-1071.aspx (01.07.2014)

102. sayfa: http://gussies2.rssing.com/chan-2546854/all_p7.html (15.06.2014)

116. sayfa: http://www.ekmekisrafetme.com/UploadResim/FotoGaleri/MeysuAVM/04.jpg (10.06.2014)

123. sayfa: http://susutown.blogspot.com.tr/2013_08_01_archive.html (21.06.2014)

Not: Kitapta sayfa numarası verilmeyen diğer görseller yayınevi arşivinden kullanılmıştır.

Ek 1. 5. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı

İLKÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ 8

DERS KİTABI

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

Bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının **25 Mayıs 2015** tarih ve **34** sayılı kararıyla (listenin 7. sırasında) 2016-2017 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle **ders kitabı** olarak kabul edilmiştir.

Bahçekapı Mah. 2460. Sok. No.: 7 06370 Şaşmaz/ANKARA
tel.: (0-312) 278 30 32 (pbx) belgeç: (0-312) 278 30 48

Bu kitabın tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayınlayan şirketin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır. Bu kitabın tüm hakları, GİZEM YAYINLARI'na aittir.

SERTİFİKA NO: 16101

Editör

Yılmaz KARAHAN

Dil Uzmanı

Riyazi CANBOLAT

Görsel Tasarımcı

Ayten BAKIR

Program Geliştirme Uzmanı

Türkan YILDIRIM

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı

HASAN PEKTAŞ

Rehberlik Uzmanı

Filiz KONCA

ISBN: 978-975-7000-80-8

Baskı ve Cilt

TUNA
MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.

tel.: (0-312) 278 34 84 (pbx) belgeç: (0-312) 278 30 46
www.tunamatbaacilik.com.tr
e-posta: tuna@tunamatbaacilik.com.tr
Sertifika No: 16102

Baskı Yeri ve Yılı
Ankara, 2017

AHMED İbn Hanbel, Müsned, Mısır, 1313.
AKGÜL, Mustafa, Sekiz Elmaslı Kolye, Rahmet Neşriyat, İstanbul, 1999.
AKSEKİ, A. Hamdi, İslam Dini, Ankara, 1983.
Atatürkçülük-I Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.
Atatürkçülük-II Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.
Atatürkçülük-III Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.
Bagavatgita Hinduların Kutsal Kitabı, çev.: Korhan KAYA, Ankara, 2001.
BERKİ, Ali Himmet -Osman KESKOĞLU, Hz. Muhammed, 9. baskı, Ankara, (Tarihsiz).
Beyhâkî, Şuab-ı İnan, Beyrut, 1990.
BİLGİN, Beyza, Beyza Teyzeden Hikâyeler 4, Ankara, 2001.
BUHARİ, Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
COOMARASWAMY, Ananda, Hinduizm ve Budizm, çev.: İsmail TAŞPINAR, Kaktüs Yayınları, İstanbul, 2000.
ÇAĞRICI, Mustafa, TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, İstanbul, 2002.
ÇUBUKÇU, İbrahim Agâh, İslam'da Ahlak ve Manevi Vazifeler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
DAMLA, Nurdan, 365 Günde Sevgili Peygamberim, İstanbul, 2007.
Dinî Terimler Sözlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009.
İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi, Yeni Yaşam Yayınları, 4. baskı, İstanbul, 1999.
EBU Davud, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
İbn Mace, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
İlmihal I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, (Tarihsiz).
İslam Alimleri Ansiklopedisi, İhlas Matbaacılık, Gazetecilik ve Sağlık Hizmetleri A.Ş., İstanbul, (Tarihsiz).
KAYA, Korhan, Budistlerin Kutsal Kitapları, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.
Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1996.
Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.
La Fontaine, La Fontain'den Seçmeler, haz.: Duhter Bayraktar UÇMAN, Nehir Yayınları, İstanbul, 2005.
Münâvî, Feyzü'l-Kadir, Beyrut, 1982.
Müslim, Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
Nesaî, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
Riyâzu's-Salihîn ve Tercemesi, C I, drl.: Muhyiddin Nevevî, çev.: Kıvamuddin BURSLAN-Hasan Hüsnü ERDEM, Ankara, 1972.
Sadi, Bostan, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1985.
SARIÇAM, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2005.
ŞEN, Saadet Aysu, Sihirli Öyküler, 10. baskı, İstanbul, 2005.
TAVASLI, Yusuf, Dinî Hikâyeler Kitabı, Hattat Tavaslı Yayınları, İstanbul, (Tarihsiz).
Tirmizi, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
ULUŞAN, Ahmet, Dinî Hikâyeler, Ankara, 1998.
YAZICI, Seyfettin, Müslüman Gençlere Din Bilgisi, DİB Yayınları, Ankara, 1999.
YİTİK, Ali İhsan, Hint Dinleri, İzmir, 2005.
Zeynuddin, Zebidi, Ahmed b. Ahmed, Sahih-i Buharî Muhtasar-ı Tecrid-i Sarih Tercemesi, C I, çev.: Ahmed Naim-Kâmil Miras, DİB Yayınları, Ankara, 1984.

İNTERNET KAYNAKLARI

İnternet Haberi 1: http://www.diyanet.gov.tr/turkish/sorular.asp?id=235

İnternet Haberi 2: http://www.diyanet.gov.tr/turkish/sorular.asp?id=235

İnternet Haberi 3: http://www.diyanet.gov.tr/turkish/sorular.asp?id=235

İnternet Haberi 4: http://www.isparta.gov.tr/index3.php?goster=2&b1=5&b2=4&b3=70

GÖRSEL KAYNAKÇA

32, 40, 57, 111, 112. sayfalardaki fotoğraflar gerekli yasal izinler alınarak yayınevi tarafından çektirilmiştir.

46. sayfadaki resim; http://www.annekokusu.com/wp-content/uploads/2014/03/arafat.jpg adresinden alınmıştır.

54. sayfadaki resim; http://mapio.net/pic/p-10682323/ adresinden alınmıştır.

84. sayfadaki resim; https://twitter.com/yesilaycekmekoy adresinden alınmıştır.

95. sayfadaki resim; http://www.bursakentgonulluleri.org/?attachment_id=372 adresinden alınmıştır.

11, 16, 17, 18, 25, 27, 44, 45, 46, 47, 52, 53, 55, 60, 67, 71, 72, 73, 74, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 98, 104, 106, 107, 108, 109, 112, 116, 119, 121. sayfalardaki fotoğraflar shutterstock'dan yasal izinle alınmıştır.

GAZETE HABERLERİ

Gazete Haberi 1: http://www.moraldunyasi.com/1819-1-1-dunyayi_isittikca_icinde_biz_de_yanacagiz.html

Gazete Haberi 2: http://blog.milliyet.com.tr/sadaka-tasi-nedir-bilir-misiniz-/Blog/?BlogNo=228073

Gazete Haberi 3: http://www.haberturk.com/gundem/haber/999554-ankarada-otomobil-yayalarin-arasina-daldi